

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA**

RIMA ČESNAUSKIENĖ
Istorijos ir politikos specialybės
II kurso studentė

**DEMOGRAFINĖS TENDENCIJOS ŠIAURINĖJE ŽEMAITIJOS
VYSKUPIJOS DALYJE XIX A. PIRMOJOJE PUSĖJE PAGAL
BAŽNYTINES METRIKAS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė: prof. dr. Rita Regina Trimonienė

Darbas originalus – Rima Česnauskienė
(.....)

Šiauliai,
2014

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. DEMOGRAFINĖS TEORIJOS IR JŲ TAIKYMAS.....	18
2. DEMOGRAFINĖ RAIDA LIETUVOJE IR PASAULYJE.....	25
3. JONIŠKIO, NAUJOSIOS ŽAGARĖS IR ŠAKYNOS MIESTELIŲ ISTORIJOS APŽVALGA	31
4. SANTUOKOS	36
5. MIRTINGUMAS.....	43
6. GIMSTAMUMAS.....	48
7. APLINKA IR DEMOGRAFINĖS TENDENCIJOS.....	53
8. VARDŲ SUTEIKIMO TRADICIJOS.....	60
IŠVADOS.....	61
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	73
PRIEDAI.....	78

IVADAS

Temos aptarimas. Socialinė istorija – istorijos mokslo šaka, tirianti organizuotų žmonių bendruomenių atsiradimą ir vystymąsi. Socialinė istorija tiria luomų atsiradimą ir formavimąsi, jų raidą. Viena iš socialinės istorijos šakų – demografinė istorija. Jos esmę tiksliai apibūdina istorikas J. Le Goff M.L.Bacci knygos “Demografinė Europos istorija“ įžanginiame žodyje: „Ši diena prasidėjo vakar, ateitis visada sąlygota praeities. Praeitis neturi surišti rankų dabarčiai, bet gali padėti jai vystytis išsaugant ištikimybę tradicijoms ir kurti nauja einant progreso keliu“¹. Istorinė demografija atskleidžia visuomenių ir populiacijų raidą. Ji tiria žmonių kartų atsinaujinimo, t. y. gimstamumo, mirštamumo, taip pat santuokų, skyrybų bei gyventojų reprodukcijos apskritai sąveikos procesus. Šis mokslas nagrinėja ne konkretaus asmens gyvenimo įvykius, bet žmonių, gyvenančių tam tikroje teritorijoje, visumos arba jų demografinių požymių kaitą. Demografinė istorija taip pat nagrinėja socialinių - ekonominių, politinių, geografinių ir kt. sąlygų ryšius, analizuoja ir vertina demografinių procesų įtaką visuomenės raidai.

Po III Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. beveik visos istorinės Lietuvos žemės tapo Rusijos imperijos dalimi, įkurtos Vilniaus, Kauno, Suvalkų ir Gardino gubernijos. Rusijoje XIX a. pirmoje pusėje dar nebuvo panaikinta baudžiava, vyravo luominė visuomenė (rytietiška jos pakraipa) ir tradicinis gamybos būdas – žemdirbystė. Dauguma gyventojų gyveno kaime pakankamai uždaroje bendruomenėje.

Tradiciškai istorinių demografinių tyrimų šaltiniai yra įvairūs statistiniai duomenys apie šalies gyventojus, jų etninę, konfesinę, socialinę sudėtį. Tokių duomenų nemažai yra sukaupta apie įvairias Vakarų Europos valstybes. Rusijos imperija Vakarų Europos demografiniuose tyrimuose dažniau paminima nuo XIX a. antrosios pusės. Pačioje Rusijoje vykdyti tyrimai dažniausiai irgi apima laikotarpį nuo XIX a. vidurio ir paprastai tiriami centrinės Rusijos regionai. Lietuvos istoriografijoje demografiniai tyrimai irgi paprastai pradami XIX a. viduriu, o apie XIX a. pradžią pateikiamos tik pačios bendriausios žinios.

Kompleksiškiausius duomenis apie šalies gyventojus suteikia gyventojų surašymai. Pats pirmasis surašymas Lietuvoje – tai 1790 m. ATR visuotinis gyventojų surašymas.² Tai buvo pirmasis gyventojų surašymas Europoje ir vienas pirmųjų pasaulyje (pirmuoju paprastai laikomas JAV gyventojų surašymas 1790 m.). Jo duomenis apibendrino ir paskelbė R.Jasas ir L.

¹ Жак Ле Гофф, Становление Европы., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.5.

² Bairišauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.83.

Truska. Tai ko gero pats pirmasis demografinis tyrimas Lietuvoje. Kitas surašymas įvyko jau 1897 m., daugiau nei po 100 metų nuo pirmojo surašymo. Duomenų apie Lietuvos gyventojus, jų skaičių, sudėtį bei demografinius pokyčius dar gali suteikti Rusijoje atliekamos prievolinių luomų gyventojų revizijos (surašymai), dvasininkų sudaromi parapijiečių sąrašai, policijos įstaigų sudaromi sąrašai, valstybinis valstiečių surašymas, specialūs žydų surašymai. Tačiau visų šitų informacijos šaltinių pateikiamos žinios yra fragmentiškos: revizijos registravo tik prievolinius valstiečius ir tik vyrus, tačiau neapėmė mokesčių nemokančių luomų žmonių (bajorų ir kt.), dvasininkai pateikdavo duomenis apie gyventojų skaičiaus kitimą, tačiau tik nuo XIX a. dešimtmečio, o policijos pateikiamos žinios jau tais laikais buvo laikomos nelabai patikimomis.

Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijų gyventojų skaičių XIX a. pirmoje pusėje bandė nustatyti N. Ulaščikas³, koreguodamas ir papildydamas revizijų duomenis kitų šaltinių duomenimis ir abstrakčiais pasvarstymais. Tačiau jo skaičiavimai apima tik vyrus ir jo skaičiaus kitimą, apie moteris duomenų nepateikia.

Tyrimui pasirinkau tris šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies parapijas – Joniškio, Naujosios Žagarės ir Šakynos. Visų trijų parapijų panaši istorinė raida, visos jos priklauso tai pačiai dvasinei valdžiai: Žemaitijos vyskupijos Joniškio dekanatui. ATR laikais Joniškio bei Naujosios Žagarės parapijos priklausė Šiaulių ekonomijai, o Šakynos miestelis valstybinis, bet išnuomotas privačiam asmeniui⁴. Po Lietuvos prijungimo prie Rusijos visos jos tapo Kauno gubernijos dalimi ir atiteko privatiems asmenims. Iš šių trijų parapijų didžiausia buvo Joniškio parapija, o mažiausioji – Šakynos. 1790 m. gyventojų surašymo duomenimis Joniškio parapijoje gyveno 11139 gyventojas, Naujojoje Žagarėje – 6442, o Šakynoje – 2383 gyventojas. Taigi visose trijose parapijose žmonių gyvenimo sąlygos buvo panašios. Pasirinkimą lėmė ir tai, kad yra išlikusios visų šitų trijų parapijų Parapinės metrikų knygos: Krikšto, Santuokos ir Mirties, todėl galima kompleksiškai tirti šių parapijų demografines tendencijas. Buvo tiriami 1800–1850 m. gimstamumo, santuokos ir mirtingumo duomenys, taip pat parapijiečių vardai ir parapijai priklausantys kaimai.

Istoriografija ir šaltiniai. Rašant šį darbą naudotasi moksline literatūra. V. Kanopienės „Socialinė demografija“⁵ ir D. Prakarpinės „Demografijos pagrindai“⁶ suteikė pačias bendriausias žinias apie demografiją kaip mokslą, padėjo susidaryti bendrą vaizdą apie socialinės demografijos ir jos šakos – istorinės demografijos raidą, taip pat demografijos įtaką visos visuomenės raidai ir bendrais bruožais supažindino su kai kuriomis demografinėmis teorijomis.

³ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.77.

⁴ Skirius J., Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais., *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013, p.28.

⁵ Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008.

⁶ Prakarpinė D., *Demografijos pagrindai. Mokojoji knyga*, Vilnius, 2007.

bendrais bruožais supažindino su kai kuriomis demografinėmis teorijomis.

Išsamiau demografinės teorijos pristatomos užsienio mokslininkų darbuose. M. P. Hauser ir O. D. Duncan savo darbe „The Study of Population“⁷ nusako, jog demografija nagrinėja populiaciją ir jo pokyčius bei tų pokyčių komponentus, tokius kaip natūralus gyventojų prieaugis, mirtingumas, teritorinis judėjimas (migracija) ir socialinis mobilumas (statuso pokyčiai). D. J. Bogue veikale „Principles of Demography“⁸ sutinka su O. D. Duncan ir M. P. Hauser demografijos apibrėžimu ir praplečia tirtinus demografijos pokyčių komponentus. Šie du darbai padėjo pasirenkant tirtinas demografines tendencijas.

Susipažįstant su pagrindinėmis demografinėmis teorijomis naudingi buvo keletas darbų. T. R. Malthuso teorija išsamiai aptarta K. R. Sharma knygoje „Demography and Population Problems“⁹. Papildomos informacijos apie praktinį šios teorijos pritaikymą radau V. Česnuitytės straipsnyje „Socialinių sluoksnių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos strategijos: bruožai ir jų kaita“¹⁰.

Naujausią šios teorijos pakraipą - neomalthusianinę apibūdina L. D. Peck¹¹. Jos atstovai bando rasti optimalios populiacijos sukūrimo galimybę, kuomet nebūtų išnaudojama daugiau resursų, nei reikia pragyvenimui.

A. Landry išplėtota demografinės revoliucijos teorija, kuri vėliau tapo vienos svarbiausių - „demografinio perėjimo teorijos“ pagrindu pristatoma A. Jonkarytės straipsnyje „Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai“¹². Enciklopediniame žodyne išsamiai paaiškinami terminai „demografinis perėjimas“ ir „demografinė revoliucija“, nusakoma šių terminų raida¹³. Demografinio perėjimo teorija išplėtota R. Woods darbe „The Demography of Victorian England and Wales“¹⁴, čia ypatingas dėmesys skiriamas vaisingumo reguliavimui kaip gimstamumo reguliavimo priemonei. Vladislavos Stankūnienės nuomonė, jog demografinės perėjimo teorijos viena pagrindinių idėjų yra tai, kad visuomenės socialinė, ekonominė ir demografinė raida glaudžiai susietos, tik papildo minėtą teoriją. Savo idėjas ji pristato straipsnyje „Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas?“¹⁵.

⁷ Hauser M. P. Duncan O. D., *The Study of Population*, University Of Chicago Press, 1959.

⁸ Bogue D. J., *Principles of Demography*, New York, 1969

⁹ Sharma K. R., *Demography and Population Problems*, Delhi, 2007.

¹⁰ Česnuitytė V., Socialinių sluoksnių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos strategijos: bruožai ir jų kaita, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004/1, p. p. 98 – 99 (97 – 103).

¹¹ Peck D. L., *Demographic and Structural Change: The Effects of the 1980s on American Society*, USA, 1996.

¹² Jonkarytė A., Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai, *Filosofija, sociologija*, 2002, Nr. 3, p. 35 <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2002/3/35-42.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 04 – 09]

¹³ Народонаселение. Энциклопедический словарь. *Большая Российская энциклопедия*, Москва, 1994, p. 109

¹⁴ Woods R., *The Demography of Victorian England and Wales*. Liverpool, 2000, p. 19

¹⁵ Stankūnienė V., Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas?, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 44 (44 – 50)

J. P Singh savo darbe „Studies in Social Demography“ nusako demografinio perėjimo teorijos etapus¹⁶. V. Pruskaus nuomone šie etapai būdingi beveik visoms europietiškos civilizacijos šalims, taip pat ir Lietuvai¹⁷.

1986 m. R. Lesthaeghe ir D. J. van de Kaa savo darbe „European Population: Unity in Diversity“ pristatė naują „antrojo demografinio perėjimo“ teoriją¹⁸. Pirmojo demografinio perėjimo metu buvo pereinama nuo namų ūkio ekonomikos, arba šeima paremtos gamybos, prie apmokamo darbo. Tai sumažino ekonominę vaikų vertę šeimoje. Jie nebetarnavo tėvams kaip darbo jėga, o jau patys reikalvo investicijų į išsilavinimą, kad paskui galėtų įsitvirtinti gyvenime. Taip pat jauni žmonės nebeprivalejo atidėlioti santuokos, kol paveldės tėvų turtą kaip savarankišką pragyvenimo šaltinį, todėl jaunesni tuokėsi, mažiau liko vienišų žmonių. Imta planuoti gimstamumą tam, kad pagerinti šeimos gerovę. Šeima buvo svarbiausia vertybė, tik dabar svarbu jos kokybė, o ne kiekybė.

XX a. pabaigoje pradėta taikyti nauja epidemiologinio perėjimo teorija ir jos taikymo ypatumais Lietuvoje supažindina D. Jasiulionis savo straipsnyje „Lietuvos gyventojų mirtingumo raida – epidemiologinio perėjimo teorijos išimtis“¹⁹. A. Omran išskiria 3 mirtingumo mažėjimo etapus ir ir pristato juos savo darbe „The epidemiologic transition. A Theory of the Epidemiology of Population Change“²⁰.

Rašant apie demografijos raidą pasaulyje ir Lietuvoje naudingos informacijos radau ekonomisto A. Jakučio knygoje „Ekonomikos teorija“²¹. Čia išskiriami trys labai skirtingi demografijos laikotarpiai, nusakomos jų chronologinės ribos. Paolo Malanima taip pat skirsto visą Europos istoriją į tris skirtingus periodus, tačiau kiekvieną iš jų skirsto į 300 – 400 m. laikotarpius²². Oded Galor and David N. Weil savo darbe „Population, Technology, and Growth: from Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond“²³ pateikia duomenų apie populiacijos augimą Europoje. Jų duomenys truputį skiriasi nuo P. Malanima požiūrio.

Apie demografinę raidą Lietuvoje kalba A. Eidintas ir A. Bumblauskas savo knygoje „Lietuvos istorija“ Jie didelius pokyčius demografijos raidoje XIX a, sieja su prasidėjusia industrine

¹⁶ Singh J.P., *Studies in Social Demography*, New Delhi, 1998, p. 67

¹⁷ Pruskus V., *Siociologija. Teorija ir praktika*, Vilnius, 2003, p. 133

¹⁸ Van de Kaa D. J. Europe and Its Population: the Long View, *European Population: Unity in Diversity*, London, Vol. 6, 1999, p. 27

¹⁹ Jasilionis D., Lietuvos gyventojų mirtingumo raida – epidemiologinio perėjimo teorijos išimtis, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 63 (63 – 67)

²⁰ Omran A., The epidemiologic transition. A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*, Vol. 49, No. 4, 1971, p. 509 – 538)

²¹ Jakutis A., *Ekonomikos teorija*, 2007 p. 342

²² Malanima P., *Pre-Modern European Economy – One Thousand Years (10th-19th Centuries)*, Netherland, 2009, p. 9

²³ Galor O., Weil N. D. Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 4, (Sep., 2000), p. 808 (806-828)

revoliucija²⁴. V. Stankūnienė straipsnyje „JT prognozė: Lietuvai negresia išnykimas“ aiškina apie šių laikų gimstamumo tendencijas Europoje ir Lietuvoje²⁵. V. Kanopienė ir S. Mikulionienė savo straipsnyje „Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai“ apžvelgia ilgalaikę retrospektyvą ir vertina Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros pokyčius²⁶.

Apie mirtingumo, kaip vieno iš demografijos rodiklių, tyrimus savo darbe kalba W.R. Fogel „Economic growth, Population Theory, and Physiology the Bearing of long - term processes on the making of Economic Policy“ Jis analizuoja vidutinio amžiaus pailgėjimo priežastis XVIII a pab – XIX a. lygindamas Anglijos ir Prancūzijos duomenis²⁷. M. D. Cutler, S. A. Deaton, A. Lleras – Muney A. darbe „The Determinants of Mortality“ analizuoja gyvenimo pailgėjimo priežastis. Jų nuomone rodiklių pagerėjimui didelę įtaką turėjo sveikatos apsaugos pagerėjimas, sumažėjęs žmonių mirtingumas nuo infekcinių ligų. Darbe remiamasi JAV ir Anglijos pavyzdžiais²⁸. U.Högberg, S.Wallb, G. Broström veikale „The impact of early medical technology on maternal mortality in late 19th century“ papildo informaciją Švedijos duomenimis, kurie patvirtina Anglijos, Prancūzijos ir JAV duomenis. Vokietijos padėtį (kaimo) tyrė John E. Knodel. Autorius pasirinko 14 Vokietijos kaimų ir pasitelkęs demografinio perėjimo teoriją juos tyrė. Jo tyrimo rezultatai taip pat atitinka kitų tirtų valstybių duomenis, tyrimo rezultatai pristatomi veikale „Demographic Behavior in the Past – A Study of Fourteen German Village Populations in the eighteenth and nineteenth Centuries“²⁹.

Trečiajame darbo skyriuje trumpai apžvelgiama tyrimui pasirinktų Joniškio, Naujosios Žagarės bei Šakynos istorija. Tai šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies parapijos. Išsamių žinių apie administracinius Žemaitijos vyskupijos pertvarkymus pateikia L. Jovaiša straipsnyje „Joniškio dekanato istorija“³⁰. Apie parapijų dydžius bei gyventojų tankumą kalbama M. Paknio „Krikščionybės Lietuvoje istorija“³¹.

²⁴ Eidintas A., Bumblauskas A., ir etc., *Lietuvos istorija*, Vilnius, 2013, p.100

²⁵ Stankūnienė V., *JT prognozė: Lietuvai negresia išnykimas*, 2011, <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/geografija/S-19237/straipsnis/JT-prognoze:-Lietuvai-negresia-isnykimas?l=2&p=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05-01]

²⁶ Kanopienė V., Mikulionienė S., Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai, *Gerontologija*, Nr. 7 (4), 2006, p. 189 (188 – 200)

²⁷ Fogel W.R., *Economic growth, Population Theory, and Physiology the Bearing of long - term processes on the Making of Economic Policy*, Cambridge, 1994, p. 1 – 2 http://www.nber.org/papers/w4638.pdf?new_window=1 [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01]

²⁸ Cutler M.D., Deaton S. A. , Lleras – Muney A., The Determinants of Mortality, *NBER Working Paper*, No. 11963, 2006, p. 4 – 7 (1 – 50).

²⁹ Knodel E. J., *Demographic Behavior in the Past– A Study of Fourteen German Village Populations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, 1988, p. 27.

³⁰ Jovaiša L., Joniškio dekanato istorija., *Lietuvos sakralinė dailė, Šiaulių vyskupija, Joniškio dekanatas*, sudaryt. Vasiliūnienė D., Smilingytė –Žeimienė S., Vilnius, 2011, p.18.

³¹ Paknys M., Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudaryt. V.Ališauskas, Aidai, 2006, p.69.

Naujosios Žagarės miestelio ir jo bendruomenės istorijai apžvelgti 1988 m. išleistas straipsnių rinkinys „Žagarė“³². Aktualiausi mano darbui buvo A. Šenavičiaus straipsniai, nes jis daugiausiai nagrinėja Žagarės miestelio istoriją: „Žiemgaliai istorijos būvyje: laimėjimai ir netektys“³³, „Žagarė XV-XX amžiuje: raidos problemos“³⁴. Daug žinių apie Žagarės miestelio pradžią ir bažnyčių fundacijas rasta knygoje „Lietuvos TSR urbanistikos paminklai“³⁵. Čia publikuojamas A. Miškinio darbas „Žagarė“, kuriame plačiai apžvelgiama miestelio raida. Rašant apie patį miestelį svarbus buvo A. Miškinio straipsnis „Šiaulių ekonomijos miestų ir miestelių genezės ir ūkinės-architektūrinės raidos kai kurios ypatybės“³⁶, taip pat E. Meilaus knyga „Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.“³⁷. Daug įdomios informacijos apie XIX a. Žagarėje pateikiama A. Belozorčiko „Местечко Жагоры“³⁸. Ši knyga išleista 1898 m. tad daugeliu atveju į ją galima žiūrėti ir kaip į šaltinį, kuris patvirtina jau žinomus istoriografijoje faktus. Apie bažnyčios įkūrimą Naujojoje Žagarėje savo straipsnyje „Naujosios Žagarės bažnyčia“ rašo P. Spurgevičius³⁹. Šias žinias papildoma M. Jučas savo knygoje „Lietuvos parapijos XV-XVII a.“. Čia kalbama apie klebonų fundacijas bei mūrinės bažnyčios statybą Naujojoje Žagarėje.⁴⁰

Šakyna – antras tiriamas miestelis. Šio miestelio, aplinkinių kaimų bei bendruomenės raidai apžvelgti irgi yra išleistas straipsnių rinkinys „Šakynos kraštas“, tačiau tai daugiau kraštotyrinio pobūdžio leidinys, kuriame istorikų darbų nėra daug. Apžvelgiant šio krašto istorinę raidą man naudingas buvo J. Skiriusis straipsnis „Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais“⁴¹. Čia trumpai apžvelgiama istorinė krašto raida, remiamasi patikimais šaltiniais. Šakynos bažnyčios istoriją pakankamai išsamiai aprašė P. Spurgevičius straipsnyje „Šakynos šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia“⁴².

Apie Joniškio miesto kūrimą išsamiai rašo E. Vasiliauskas darbe „Archeologijos paminklai ir radiniai“⁴³. Tolesnę miesto raidą išsamiai nušviečia A. Miškinis savo knygoje „Vakarų

³²Mačiekus V., Andrijaitienė G., Kazakevičiūtė M., Krikščiūnas P., Šenavičius A., Vaitkienė R., Vaitkus V., *Žagarė*, Vilnius, 1998.

³³Šenavičius A., *Žiemgaliai istorijos būvyje: laimėjimai ir netektys*, *Žagarė*, Vilnius, 1998.

³⁴Šenavičius A., *Žagarė XV-XX amžiuje: raidos problemos*, *Žagarė*, Vilnius, 1998.

³⁵Miškinis A., *Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7

³⁶Miškinis A. *Šiaulių ekonomijos miestų ir miestelių genezės ir ūkinės-architektūrinės raidos kai kurios ypatybės, Lietuvos istorijos metraštis 1986, 1987*. p.22.

³⁷Meilus E. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.*, Vilnius, 1997.

³⁸Белозорчик А., *Местечко Жагоры*, Ковно, 1898, с. 7.

³⁹Spurgevičius P. *Naujosios Žagarės bažnyčia*, <http://www.Ziemgala.lt/lt/zurnalas-ziemgala-20031/naujosios-zagares-baznycia>, [preiga per internetą, žiūrėta 2014 04 25.]

⁴⁰Jučas M., *Lietuvos parapijos XV-XVIII a., Aidai*, 2007, p. 45.

⁴¹Skiriusis J., *Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais*, *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013.

⁴²Spurgevičius P., *Šakynos šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia*, *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013, p.55

⁴³Vasiliauskas E., *Archeologijos paminklai ir radiniai*, *Joniškio kraštas*, Kaunas, 2011, p.33.

Lietuvos miestai ir miesteliai⁴⁴. Jonišio bažnyčios istorija nagrinėjama M. Rupeikienės, G. Žalėno ir V. Cibulsko straipsnyje „Katalikų bažnyčių kompleksai“⁴⁵.

Nagrinėdama demografinės tendencijas rėmiausi britų mokslininko John Hajnal teorija, pagal kurią Europa dalijama į rytų ir vakarų istorinės šeimos požiūriu. Pasinaudojęs surinktais demografinių tyrimų duomenimis iš įvairių šalių, jis nubrėžė taip vadinamą Hajnalo liniją nuo Triesto iki Sankt - Peterburgo, kuri ir dalija Europą į 2 dalis: rytų ir vakarų⁴⁶. Šią teoriją plačiau išplėtojo M.L Bacci savo knygoje Баччи „Demografinė Europos istorija“⁴⁷. Šioje knygoje išsamiai nagrinėjamos Vakarų ir Rytų Europos demografinės tendencijos, surinkti įvairių šalių duomenys iliustruoja J. Hajnalo teoriją. Tiesa, apie padėtį Rusijos imperijoje pateikiama nedaug, nes Rusijos XIX a. demografinės tendencijos nedaug tetyrinėtos.

Rusų mokslininkė V.Svečkariova savo straipsnyje „Rytų-Vakarų dichotomija santuokinės moralės kontekste“⁴⁸ aiškina, kur yra skirtumų tarp Rytų ir Vakarų Europos šeimų priežastys. Jos nuomone, tai įtakoja majorato papročio Vakarų Europoje buvimas, kai visą šeimos turtą (ypatingai nekilnojamą) paveldi vyriausias sūnus ar dukra. Vyresnėlis gali kurti šeimą, o jaunesni vaikai gali ją sukurti tik tada, kai turės pakankamai pajamų ją išlaikyti. Paprastai tai nutinka jau vyresniame amžiuje, o apie 10% visą gyvenimą išlieka nesukūrę šeimos. Tuo tarpu Rytų Europoje šeimos galva turtą gali palikti kam tik nori. Jaunuoliai skatinami kurti šeimas kuo anksčiau, nes visi gyvena vienoje didelėje šeimoje ir naujas šeimos narys – tai papildomos darbo rankos. Vviengungiai čia netoleruojami, todėl jų yra labai mažai.

Rašant apie demografinės tendencijas XIX a. I pusėje labai naudinga buvo T. Bairašauskaitės ir Z. Medišauskienės akademinė sintezė „Lietuvos istorija, XIX amžius“ t. 8⁴⁹. Čia pateikiami ir apibudinami svarbiausi faktoriai, darę įtaką žmonių gyvenimui: karai, sukilimai, epidemijos, badmečiai, sveikatos apsauga ir t.t. Iš šios knygos susidariau bendrą vaizdą apie Lietuvą XIX a. I pusėje.

Ypatingai informatyvus ir naudingas buvo J. Sarcevičienės straipsnis, „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos

⁴⁴ Miškinis A. Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai, t. III, kn. 1, Vilnius, 2004.

⁴⁵ Rupeikienė M., Žalėnas G., Cibulskas V., Katalikų bažnyčių kompleksai., *Joniškio kraštas*, Kaunas, 2011, p453.

⁴⁶ Хаджнал Дж., Европейский тип брачности в ретроспективе, *Брачность рождаемость семья за три века*, Москва, 1979.

⁴⁷ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010.

⁴⁸ Свечкарева В., *Дихотомия Запад-Восток в контексте брачной морали*,

<http://cyberleninka.ru/article/n/dihotomiya-zapad-vostok-v-kontekste-brachnoy-morali> [preiga per internetą, žiūrėta 2014 04 28.]

⁴⁹ Bairašauskaitė T., Medišauskienė Z. *Lietuvos istorija, XIX amžius*, t.8, Vilnius, 2011.

tyrimų kontekste⁵⁰. Šiame straipsnyje aptariamos parapijų metrikų knygų ypatumai, būklė bei panaudojimo galimybės šeimos bei demografiniuose tyrimuose. Akcentuojama tai, kad Vakarų Europoje parapijės metrikų knygos plačiai naudojamos tyrimuose, tuo tarpu Lietuvoje tokie tyrimai dar tik žengia pirmuosius žingsnius.

R.Paukštytės – Šaknienės strapisniai buvo naudingi rašant apie gimstamumą ir ypač apie nesantuokinius vaikus bei jų mirtingumą: „Idealus bendruomenės modelis. Gimimo papročiai“⁵¹ bei „Gimimų reguliavimo būdai ir jų raiška istoriografiniame kontekste“⁵².

Aptariant aplinką, kuri veikė žmonių gyvenimo kokybę, o kartu ir demografinius rodiklius, buvo naudota nemažai literatūros, kurią jau aptariau šiame tekste. Tačiau buvo naudingos ir dar keletas publikacijų. Kalbant apie 1794 m. sukilimą naudinga buvo A.Nikžentaičio sudaryta Žemaitijos istorija, kurioje vis paminimi Žagarėje ir jos apylinkėse vykę karo veiksmai, kuriuose dalyvavo ir Žagarės gyventojai⁵³.

V. Pugačiauskas knygoje „Lietuva ir Napoleonas“ analizuoja Napoleono karų laikotarpį Lietuvoje. Šis karas tiesiogiai nepalietė šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies, tačiau rekvizicijų našta labai nualino ūkį⁵⁴. Kitas įvykis, sukrėtęs kraštą, buvo 1830–1831 m. sukilimas. Jį išsamiai nagrinėjo Feliksas Sliesoriūnas knygoje „1830–1831 metų sukilimas Lietuvoje“⁵⁵. Čia dažnai paminimos Joniškio, Šakynos bei Naujosios Žagarės apylinkės ir jų gyventojai.

Knyga „Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV-XVII a.“⁵⁶ rėmiausi, rašydama apie vardų suteikimo tradicijas. Čia išsamiai išanalizuotos vardų suteikimo tradicijos, aptariami šventųjų kultai, jų ypatumai atskirose parapijose. Ši knyga – vienintelė, kurioje surinkti iš krikšto knygų krikšto vardai, ši statistika išanalizuota ir įvertinta. Rašydama apie krikšto vardus Naujosios Žagarės parapijoje, rėmiausi būtent šia knyga, savo surinktus duomenis lyginau su čia paskelbtais duomenimis. Tačiau Žagarė turi ypatingą garbinimo objektą – Barborą Žagarietę. Su „Žagarės Barborytės“ garbinimo kultu ir Barboros vardo paplitimu susipažinau skaitydama straipsnius „Dėl Barboros Žagarietės šventumo“⁵⁷ ir „Barboros Žagarietės stebuklų knygą

⁵⁰ Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslia Lietuvos Ddiziosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.455.

⁵¹ Paukštytė-Šaknienė R., *Idealus Bendruomenės Modelis. Gimimo Papročiai*, , [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.ziemgala.lt/lt/zurnalas-ziemgala/ziemgala-20012/idealus-bendruomenes-modelis-gimimo-papročiai>

⁵² Paukštytė-Šaknienė R., *Gimimų reguliavimo būdai ir jų raiška istoriografiniame kontekste*, , [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://archive.minfolit.lt/arch/15001/15007.pdf>

⁵³ *Žemaitijos istorija*, sudaryt. A. Nikžentaitis, Vilnius, 1997.

⁵⁴ Pugačiauskas V., *Lietuva ir Napoleonas*, 2012, Vilnius.

⁵⁵ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius.

⁵⁶ M. Paknys, *Šventųjų kultai LDK XV-XVII a. pradžioje, Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV-XVII a.*, sudaryt. M. Paknys, Aidai, 2005.

⁵⁷ Motuzas A., *Dėl Barboros Žagarietės šventumo*(etnologinis ir atnomuzikologinis tyrimas), *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000.

suradus⁵⁸. Nesiimu spręsti apie Barbaros Žagarietės šventumą, tačiau mane domino tai, kodėl ir kiek žmonės tikėjo jos daromais stebuklais ir kaip tai atsispindėjo jaunųjų žagariečių varduose. Kadangi Juozapo vardas vienas populiariausių tarp visų tirtų parapijų vyrų, tai reikėjo išsiaiškinti ir tokio šio vardo paplitimo priežastis. Čia man pasisekė: šv. Juozapo kultu domėjosi ir jį išsamiai išnagrinėjo D. Streikuvienė⁵⁹. nagrinėdama šią temą ji naudojosi ir Naujosios Žagarės krikšto knygomis. Paanalizavus jos straipsnį paaiškėjo, kad mano duomenys sutampa su jos pateikiamais duomenimis. Dar viena vardų suteikimo tradicija – duoti vaikui tėvų, senelių, ar šiaip labai gerbiamo bendruomenėje žmogaus vardą aptariama V. I. Jeriominos darbe „Ritualas ir folkloras“. Vardas pagal liaudies tikėjimus taip pat yra būdas perduoti žinomas mirusiojo žmogaus sąvybes naujagimiui. Europietiška tradicija suteikti mirusiojo vardą vaikams genetiškai siekia protėvių kulto gyvavimo laikus⁶⁰.

Šaltiniai. Darbo šaltiniotyris pagrindas yra Naujosios Žagarės, Joniškio bei Šakynos Romos katalikų bažnyčios Krikšto, Santuokų bei Mirties metrikų knygų analizė. Jose yra nemažai duomenų apie katalikiškas parapijų bendruomenes, apimančių laikotarpį nuo 1800 m. iki 1850 m.

Yra visos Joniškio bei Naujosios Žagarės parapijų XIX a. pirmosios pusės knygos. Šakynos parapijoje Krikšto knygos yra visos, tuo tarpu kai kurių Santuokos bei Mirties knygų trūksta. Parapinėse metrikų knygose įrašai nuoseklūs, nepastebėta, kad trūktų lapų ar pan. Tačiau rašalas dažnai išblukęs, o ir bažnytinių metrikų „autorių“ – klebonų ar vikarų braižas kartais sunkiai perprantamas. Knygos maždaug iki 1830 m. pildytos lenkų kalba su lotyniškais intarpais, o vėliau – dalis rusiškai, dalis lenkiškai. Kol buvo rašoma lenkiškai, kiekvieno rašiusiojo braižas buvo vis kitas – matyt rašė pats apeigas atlikęs dvasininkas. Pradėjus rašyti rusų kalba Joniškio parapijos Krikšto knygos pildytos vieno žmogaus ranka, nors dvasininkų pavardės nurodytos vis kitos. To nepastebima Naujosios Žagarės ir Šakynos parapijose. Iki 1830 m. bažnytinių metrikų knygos – tik balti lapai, užpildyti ranka. Tuo tarpu nuo 1830 m. knygos jau padalintos į grafas, kurių viršuje nurodyta paskirtis.

Visose metrikų knygose privalėjo būti nurodoma tiksli apeigų atlikimo data bei sakramentą suteikusiojo dvasininko vardas, pavardė, pareigos, dalyvių (krikštijamo kūdikio, besituokiančiųjų), bei liudininkų vardai ir pavardės, jų padėtis visuomenėje amatas ar verslas, gyvenamoji vieta.

Krikšto knygose dar privalėjo būti nurodomas krikštijamojo amžius (vaikas ar suaugęs), lytis, kilmės teisėtumas. Mano tirtose Krikšto metrikų knygose prisilaikoma visų šitų reikalavimų,

⁵⁸ Boruta J., Katilienė I., Katilius A., Barbaros Žagarietės stebuklų knygą suradus, Motuzas A., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000.

⁵⁹ Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998.

⁶⁰ В.И. Ериомина, *Ритуал и фольклор*, Москва, 1991, p.30.

pastebėjau tik vieną neatitikimą – įrašuose iki 1830 m. nenurodoma krikštijamojo kūdikio lytis („infante“), ją galima nuspėti tik iš suteikto vardo. Po 1830 m. įrašai išsamesni, ten jau nurodoma kūdikio lytis. Daugiausia buvo krikštijami maži vaikai, tačiau Šakynoje buvo ir išimčių: čia perkrikštyti trys suaugę žmonės iš judėjų tikėjimo. Analizuodama Krikšto metrikų knygas rinkau duomenis apie kūdikių vardus, gimimo vietas, datas, tėvus ir krikšto tėvus, krikštijusius dvasininkus. Taip pat žymėjau pastabas apie bet kokius pasikeitimus įrašuose. Joniškio parapija išskirtinė ir tuo, kad čia kūdikių motinų pavardės rašytos jau po santuokos – su priesaga –ienė: Čepaitienė, Juozaitienė, tuo tarpu Naujosios Žagarės ir Šakynos parapijose tik mergautinės pavardės.

Santuokos metrikų knygose be minėtų bendrųjų duomenų ypatingas dėmesys buvo skiriamas sutuoktinių gyvenamai vietai. Siekiant užkirsti kelią dvipatystei paprastai buvo reikalaujama, kad nuotaka tuoktųsi savo parapijoje. Iš kitos parapijos atvykusieji privalėjo turėti savo klebono raštišką liudijimą, kad nėra tuokęsi anksčiau. Analizuodama santuokų metrikų knygas ieškojau sutuoktinių vardų, pavardžių, jų šeimyninės padėties, taip pat domino bet kokie pasikeitimai įrašų sistemoje. Visuose įrašuose nurodoma sutuoktinių šeimyninė padėtis: mergina ar jaunuolis, našlys ar našlė, nurodoma jų gyvenamoji vieta, tačiau iki 1830 m. nenurodomas sutuoktinių amžius. Joniškio parapijos 1808 m. įrašai įdomūs tuo, kad visur tiek liudininkai, tiek jaunavedžiai vietoj parašo dėjo kryželį – matyt visgi dauguma jų buvo neraštingi. Nė vienoje tirtoje parapijoje daugiau neteko sutikti parašų dėjimo parapijose metrikų knygose atvejo. Liudininkai 1800 m. santuokose daugiausia buvo tik vyrai, vėlesniuose įrašuose jau yra tiek vyrų, tiek moterų.

Mirties metrikų knygose be anksčiau jau išvardintų bendrųjų reikalavimų turėjo būti nurodoma informacija apie mirusįjį: vaikas ar suaugęs, lytis, ar gavo paskutinius sakramentus, palaidojimo vieta – bažnyčioje ar kapinėse. Mano tirtose parapijose nurodoma informacija apie mirusįjį ir daug kur nurodomas jo amžius metais, ne tik vaikas tai ar suaugęs. Tiesa, metai tikriausiai nurodomi apytiksliai, apytiksliai (greičiausiai artimieji nežinojo tikslaus amžiaus, o kunigas nesivargino jį tikslinti pagal metrikų knygas), ypač vyresnio amžiaus žmonių: 30, 40 50 metų ir pan. Tirtu laikotarpiu pabaigoje mirusiųjų amžius nurodomas tiksliau. XIX a. pradžios įrašuose paprastai nurodoma, kad mirė vaikas ar suaugęs ir jo šeimyninė padėtis: jaunuolis, mergina, našlys ar našlė. Vėliau įrašai darosi išsamesni: nurodomi likę gyvi sutuoktiniai, išvardijami vaikai, detaliau nusakoma mirties priežastis. Jei XIX a. pradžioje paprastai tik nurodoma, ar gavo paskutinius sakramentus, ar mirė staiga, tai nuo 1825 m. mirties priežastys nusakomos išsamiau: įvardijamos ligos, gimdymas ar staigi mirtis. Į visus šituos duomenis ir atkreipiau dėmesį, analizuodama Mirties metrikų knygas.

Rinkti statistinius duomenis padėjo tai, kad minėtos knygos yra suskaitmenintos ir jas galima rasti internete (www.epaveldas.lt)⁶¹.

Teko pasinaudoti ir Naujosios Žagarės bažnyčioje esančiu archyvu. Čia saugomi Naujosios Žagarės parapijos vizitacijų aktai. Pats seniausias iš jų surašytas 1821 metais., po to yra 1830, 1842, 1850, 1885 metų vizitacijų aktai. Mano tyrimui svarbus 1821 m. vizitacijų aktas nes šiame akte buvo nurodomas konkretus atstumas iki „gubernijos miesto“ – 280 varstų (greičiausiai turimas galvoje Kaunas, nes Žagarė priklausė Kauno gubernijai), iki apkrities miesto (Šiaulių) – 63 varstai. Toliau surašomi ir atstumai iki artimiausių bažnyčių: iki Senosios Žagarės bažnyčios – 1 varstas, iki Jonišio bažnyčios – 25 varstai, iki Šakynos yra 28, Kruopiai – už 22 varstų (varstas – tai senovinis rusų ilgio matas, lygus 1,067 m.). Šie duomenys leido susidaryti nuomonę apie parapijų dydį ir atstumus, kuriuos turėjo įveikti parapijiečiai, norėdami pasiekti bažnyčias. Įdomu tai, kad niekur mano analizuotoje literatūroje apie Naująją Žagarę nesiremiama šiais bažnyčioje saugomais vizitacijų aktais.

Kiti mano panaudoti šaltiniai jau publikuoti „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.“⁶² Šio LDK gyventojų surašymo duomenys mano tyrimui svarbūs tuo, kad čia nurodomas tikslus parapijų gyventojų skaičius (atskirai vyrai ir moterys), jų socialinė padėtis (bajorai, valstiečiai), taip pat nurodoma, kiek gyveno žydų. Vyrai (tiek bajorai, tiek valstiečiai) išskirstyti amžiaus grupėmis, o moterys suskaičiuotos bendrai.

Leidinyje „Relationes status dioecesium in magno ducatu Lituaniae., t. 1. Dioeceses Vilninsis et Samogitiae“⁶³ pateikiami duomenys apie besiformuojantį Barboros Žagarietės kultą: pasakojama, kaip žmonės, įtikėję gydomosiomis Barboros galiomis, atvykdavo į Žagarę iš gana toli: Ylakių, Rietavo, Šiaulių. Šis šaltinis parašytas lotynų kalba.

Tyrimo problemos formulavimas. Pirma problema – išsiaiškinti apskritai demografinės gimstamumo, mirtingumo bei santuokų tendencijas, nes kol kas apie jas menkai žinoma. Paprastai nusakomos tik pačios bendriausios tendencijos, o konkretesnių tyrimų kol kas nėra. Todėl labai svarbūs atskirų vietovių duomenys, nes jie papildo ir praplečia bendrąsias tendencijas, patvirtina arba paneigia susiformavusius stereotipus.

Kiekvieno miestelio gyvenimas priklausė nuo bendros situacijos valstybėje. Karų, ligų, bado laikotarpius keitė ramūs, taikūs laikotarpiai. Keitėsi ir žmonių gyvenimas. Taigi antra mano iškeltą problema – išsiaiškinti, kokią įtaką istoriniai įvykiai darė demografinėms tendencijoms šiaurinėje Žemaitijos vyskupijos dalyje: kaip keitėsi santuokų, krikštynų bei mirtingumo statistika.

⁶¹ <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=2940>.

⁶² *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.*, sudaryt. R. Jasas, L. Truska, Vilnius, 1972

⁶³ *Relationes status dioecesium in magno ducatu Lituaniae., t. 1. Dioeceses Vilninsis et Samogitiae.*, Secto historica academiae Lituanae catholicae scientiarum., Romae, 1971, p.367.

Kita aktuali problema – kiek tirtų parapijų demografinės tendencijos atitinka Kauno gubernijos, Rusijos imperijos ir Vakarų Europos demografinės tendencijas, kuriai Europos daliai priklausė mano nagrinėtos parapijos demografiniu požiūriu.

Apžvelgus istoriografiją matyti, kad daugiausia tyrinėjama miestelių politinė istorija, tuo tarpu kasdieninis žmonių gyvenimas praktiškai visai netirtas. Neaišku, kokie kaimai Naujosios Žagarės, Šakynos bei Jonišio parapijoms priklausė, kiek vaikų pakrikštijama, kokios vardų suteikimo tradicijos, kokie dvasininkai atliko šias apeigas. Todėl antroji mano darbo problema – parapijiečių vardų suteikimų tradicijų analizavimas, jų palyginimas su vardų suteikimo tradicijomis, būdingomis kitoms Lietuvos parapijoms. Žagarė ypatinga tuo, kad Senosios Žagarės bažnyčioje garbinama Barbora Žagarietė. Žmonės ją laikė jei ne šventąja, tai bent palaimintąja. Jie tikėjo, kad Barbora galinti padėti žmogui pasveikti nuo pačių sunkiausių ligų. Todėl dar vienas problemos aspektas – Barboros vardo paplitimas. Tiesa, tiriama Naujosios Žagarės parapija, bet abu miestelius skiria tik nedidelis upeliukas, kuris tikrai negali būti kliūtis žmonių bendravimui, tradicijoms ar šventosios garbinimui.

Temos aktualumas ir naujumas. Philip M. Hauser ir Dudley Duncan teorijoje teigiama, kad demografija tai dydžių studija, kuri tiria teritorinio populiacijos pasiskirstymo ir kompozicijos pokyčius ir tų pokyčių komponentus, kurie gali būti įvardinti kaip: natūralus gyventojų prieaugis, mirtingumas, teritorinis judėjimas (migracija) ir socialinis mobilumas (statuso pokyčiai)⁶⁴. Remiantis minėta teorija tyrimui pagrindiniai demografiniai įvykiai buvo pasirinkti: santuokos, gimimai, mirtys. Atlikdama santuokų bei gimstamumo tyrimą rėmiausi istorinės demografijos autoriteto J.Hajnal teorija bei metodologija, nes Lietuvoje demografinių tendencijų tyrimų pagal parapines metrikų knygas kol kad dar nėra. Apskritai parapinių metrikų knygų panaudojimas istorinės demografijos bei šeimos struktūros tyrimuose dar žengia tik pirmuosius žingsnius⁶⁵. Tai lemia mano temos naujumą. Istoriografijoje Lietuva pagal gimstamumo bei santuokų rodiklius buvo priskiriama Rytų Europos regionui. Mano tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos teritorija demografinių tendencijų požiūriu su nedidelėmis išlygomis priskirtina Vakarų Europai. Taigi patikslinama iki šiol turėta informacija.

Tema yra aktuali, nes tyrimas ir išvados naudingi šio krašto istorijai, vietos bendruomenei, parapijai, bažnyčiai, mokyklose mokant krašto istorijos. Iki šiol daugiausia tyrinėta ir parašyta politinėmis šio krašto istorijos temomis, tuo tarpu demografinės tendencijos, žmonių kasdienybė tyrinėta labai mažai, fragmentiškai. Taip pat tyrimas naudingas ir Lietuvos mastu demografinėi

⁶⁴ Hauser M. P. Duncan O. D., *The Study of Population*, University Of Chicago Press, 1959, p. 2

⁶⁵ Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslia Lietuvos Ddžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.453.

istorijai, nes apie demografinę padėtį šiame krašte išsamesnių tyrimų nėra atlikta. Naujos žinios papildo ir praplečia jau žinomus faktus.

Temos chronologinės ribos. Temos chronologija – tai sąlyginis laikotarpis nuo 1800 m iki 1850 m. Laikotarpio pradžios pasirinkimą įtakojo keletas faktorių. Svarbiausias jų – 1790 m. įvykęs visuotinis LDK gyventojų surašymas – puikus atspirties taškas demografiniams tyrimams. Kitas faktorius – po 1795 m. Abiejų Tautų Respublikos padalijimo prarandamas valstybingumas ir beveik visa LDK teritorija atitenka Rusijos imperijai. Rusijos imperija XIX a. pradžioje dar baudžiavinė valstybė, tačiau šis etapas jau eina į pabaigą. Taigi 1800 m. – sąlyginė suapvalinta tyrimo pradžios riba. Viena žmonių karta – maždaug 25 metai. Pasirinkau tirti 50 metų laikotarpį, kad galima būtų stebėti dviejų kartų demografinius pokyčius bei tendencijas.

Tyrimo objektas. Pagrindiniu tyrimo objektu šiame darbe bus Naujosios Žagarės, Šakynos ir Jonišio parapijos bei jų populiacijos pokyčių komponentai: gimstamumas, santuokos, mirtys.

Tiksiai ir uždaviniai. Pirmas tikslas – ištirti pasirinktų parapijų demografines tendencijas ir palyginti jas su europinėmis tendencijomis, nes Lietuvos 1800–1850 m. demografinės tendencijos netyrinėtos, mokslinėje literatūroje pateikiamos tik bendros žinios. Šio darbo antras tikslų – atskleisti istorinių įvykių įtaką šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies parapijų demografini istorijai.

Tyrimo uždaviniai:

- a) aptarti demografines teorijas ir jų taikymą istoriniuose tyrimuose;
- b) apibūdinti demografinę raidą Lietuvoje ir pasaulyje;
- c) apžvelgti Jonišio, Naujosios Žagarės ir Šakynos miestelių istoriją;
- d) išanalizuoti santuokų demografines tendencijas;
- e) išanalizuoti mirtingumo demografines tendencijas, palyginti jas su europinėmis tendencijomis;
- f) išanalizuoti gimstamumo demografines tendencijas;
- g) išanalizuoti ir įvertinti politinių įvykių bei visos aplinkos įtaką demografinėms tendencijoms; atskleisti, kaip veikė gimstamumą karai, badmečiai, epidemijos bei ramūs laikotarpiai;
- h) išnagrinėti vardų suteikimo tradicijas, palyginti su vardų suteikimo tradicijomis, būdingomis kitoms Lietuvos parapijoms.

Tyrimo metodai. Analizuojant krikšto metrikų knygas naudoju statistinį, lyginamąjį ir sisteminių metodus. Statistinis metodas – tai būdų, priemonių visuma masinių procesų

dėsningumams tirti.⁶⁶ Statistiniam metodui panaudoti reikalingi šaltiniai, sudaryti vienodo duomenų surinkimo principu. Tik tokias duomenų bazes galima apdoroti statistiškai. Statistinis metodas buvo reikalingas renkant duomenis: surašant iš mirties, santuokos bei krikšto bažnytinių metrikų knygų vardus, kaimus, apskaičiuojant mirusių jų ir besituokiančių jų amžių, tuos duomenis suvedant. Toliau jau naudoju lyginamąjį metodą – Naujosios Žagarės, Šakynos bei Joniškio parapijų duomenis lyginau tarpusavyje, taip pat su kitų Europos šalių duomenimis, kuriuos radau literatūroje. Lyginamasis metodas – tai metodas, grindžiantis teiginius apie objektų, reiškinių ir t.t. panašumus ir skirtumus. Lyginimo metu sugretinami mažiausiai du objektai jų tarpusavio santykio apibrėžimo tikslu. Lyginant nustatomos reiškinių kiekybinės ir kokybinės charakteristikos, konstruojamos analogijos ir klasifikacijos, įvertinamas būties ir pažinimo turinys.

Lyginimui keliami bent du metodologiniai reikalavimai:

- 1) turi būti lyginami tik vienos klasės, populiacijos etc. objektai;
- 2) turi būti palyginami tik esminiai objektų požymiai⁶⁷.

Mano darbe buvo lyginami trijų vienos klasės objektų– trijų parapijų esminiai požymiai: santuokos gimstamumas ir mirtingumas.

Sisteminės analizės metodas skatina sisteminių požiūrį į tyrimo objektą ir padeda jį matyti platesniame kontekste.⁶⁸ Taip pat šis metodas padeda identifikuoti ir nagrinėti problemas, kurių negalima tyrinėti neatsižvelgiant į kitas, kurioms atskleisti būtinas jų tarpusavio ryšių nagrinėjimas. Sisteminiis šaltinių tyrimo metodas buvo naudojamas aiškinant specifines vardų suteikimo tradicijas: Barboros Žagarietės kulto galimą įtaką, taip pat Juozapo vardo dominavimą tarp vyriškų vardų ir pan.

Rašydama apie Žagarės, Šakynos bei Joniškio miestelių ir parapijų istoriją naudoju istorinį indukcinį deskriptyvinį metodą: skaičiau man prieinamą literatūrą, šaltinius, apibendrinau gautą informaciją bei duomenis ir aprašiau juos. Kitas mano panaudotas metodas – filologinis arba leksinis metodas. Jį panaudoju skaitydama ir analizuodama šaltinius. Parapinės krikšto, santuokos bei mirties knygos iki 1830 m. buvo rašomos lenkų kalba su lotyniškais intarpais, o po to – lenkų ir rusų kalbomis. Visose parapijų metrikų knygose privalėjo būti nurodoma tiksli apeigų atlikimo data bei sakramentą suteikusiojo dvasininko vardas, pavardė, pareigos, dalyvių (krikštijamo kūdikio, besituokiančiųjų), bei liudininkų vardai ir pavardės, jų padėtis visuomenėje amatas ar verslas, gyvenamoji vieta. Krikšto metrikų knygose vaikai vadinami „infante“, pažymimas jų

⁶⁶ Meškevičius B., *Statistikos tyrimo metodai* [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 –05–25] <http://meskevicius.wordpress.com/2009/11/27/statistikos-tyrimo-metodai>

⁶⁷ Juraitė K. *Lyginamieji tyrimo metodai: Nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo.*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 04 – 09] http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf

⁶⁸ Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*, Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2003, p. 427.

teisėtas\neteisėtas gimimas „legitimi“, „exlegitimi thoro“. Santuokų knygose šalia bendrųjų duomenų nurodoma šeimyninė padėtis – jaunuolis („juvensis“), mergina („virgine“), našlys („vidous“), našlė („vidua“). Mirties knygose kartais nurodoma apie paskutinių sakramentų gavimą („sacramentis muertus“) ar negavimą („extreme muertus“). Po 1830 m. lotynų kalba įrašų nebelieka, vietoj jos naudojama rusų kalba. Įrašai tampa informatyvesni, leksinių žinių taip pat reikia daugiau. Taigi, be šio metodo niekaip negalėjau išsiversti.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado 8 skyrių, išvadų, literatūros sąrašo bei priedų. Pirmieji du skyriai skirti teorinei temos daliai aptarti – demografinėms teotijoms ir jų taikymui bei bei demografinėi raidai Lietuvoje ir pasaulyje. Trečiajame skyriuje apžvelgiama Joniškio, Šakynos bei Naujosios Žagarės miestelių istorija. Ketvirtame, penktame ir šeštame skyriuose nagrinėjamos tiriamųjų parapijų demografinės tendencijos pagal parapines metrikų knygas, lyginama su Vakarų bei Rytų Europai būdingomis tendencijomis. Šeštajame skyriuje analizuojama aplinkos įtaka demografinėms tendencijoms: 1812 m. karas, 1830–31 m. sukilimas, epidemijos, badmečiai ir pan., taip pat parapijų teritorijos pokyčiai. Paskutiniame skyriuje aptariamos vardų suteikimo tradicijos minėtose parapijose. Darbą apibendrina išvados. Pabaigoje nurodyta literatūra ir šaltiniai, taip pat priedai.

Ruošiant šį darbą susidūriau su keletu sunkumų. Pagrindinis iš jų buvo tas, kad Lietuvoje parapinių metrikų knygų panaudojimas demografiniuose tyrimuose žengia tik pirmuosius žingsnius, todėl istoriografijoje nėra tokio pobūdžio darbų, nėra su kuo palyginti gautų rezultatų, taip pat tenka remtis tik užsienio šalių metodologija.

Kitas sunkumas – kad Žagarę sudarė du savarankiški miesteliai: Senoji ir Naujoji Žagarė. Geografiškai juos skiria tik siauras upelis, tačiau nuo pat pradžių jų juridinė priklausomybė skiriasi: Senoji Žagarė priklauso privačiam dvarui, o Naujoji Žagarė, dažnai vadinama „karališkąja“, tiesiogiai Lietuvos valdovams. Abu miesteliai turi savo bažnyčias. Todėl nagrinėjamoje literatūroje kartais buvo sunku suprasti, apie kurią Žagarę ir tuo labiau apie kurią bažnyčią ar parapiją kalbama.

Nagrinėjant parapines metrikų knygas bei vizitacijos aktus iškilo sunkumų dėl neaiškių įrašų, sumaišytos numeracijos.

1. DEMOGRAFINĖS TEORIJOS IR JŲ TAIKYMAS

Šio darbo pagrindinis tikslas išsiaiškinti demografinius pokyčius Šiaurinėje Žemaitijos dalyje. Norint pasiekti šį tikslą reikia išanalizuoti demografines teorijas ir jų taikymą mokslinėje literatūroje bei praktikoje. Svarbiausias demografijos pažinimo objektas – tai gyventojai kaip populiacija. Kai kurioje mokslinėje literatūroje demografijos objektas įvardijamas kaip gyventojų reprodukcijos tyrimas. Reprodukcija šiuo atveju suprantama kaip gyventojų atsinaujinimo procesas. Demografija tiria: gyventojus tam tikru laiko momentu – gyventojų struktūras (pasiskirstymą pagal lytį, amžių, sveikatingumą, šeiminių statusą), gyventojų charakteristikas keičiantį gyventojų judėjimą (natūralų ir mechaninį, t. y. natūralų prieaugį ir migracijas), kitaip – demografinius reiškinius.

Žinoma, kartu labai domina ir demografiniai įvykiai (gimimai, mirtys, santuokos, ištuokos ir pan.), tačiau demografui daug svarbiau apibendrinti statistinius duomenis apie žmones, gyvenančius tam tikroje teritorijoje⁶⁹.

Šiuo atveju buvo pasirinktos parapijos, esančios Šiaurinėje Žemaitijos dalyje. Pagrindiniai demografiniai įvykiai buvo pasirinkti: santuokos, gimimai, mirtys. Šią mintį pagrindžia ir Philip M. Hauser ir Dudley Duncan, kurie teigia, kad demografija – tai dydžių studija, nagrinėjanti teritorinio populiacijos pasiskirstymą ir kompozicijas, jos pokyčius, ir apie tų pokyčių komponentus, kurie gali būti įvardinti kaip: natūralus gyventojų prieaugis, mirtingumas, teritorinis judėjimas (migracija) ir socialinis mobilumas (statuso pokyčiai)⁷⁰. Šis apibrėžimas nėra labai platus. Tiesa sakant, apima tik demografinius pokyčius pagal laiką, vietą ir aplinkybes. Donald J. Bogue teigia, jog demografija – tai matematinė studija populiacijos, sudėties ir specialios visuomenės sudėties. Svarbiausi penki pokyčiai laike: vaisingumas, mirtingumas, santuoka, migracija ir socialinis mobilumas⁷¹.

Be visų jau anksčiau išvardintų demografijos bruožų, kurie dažnai yra susiję su kitais mokslais ir nuolatos persidengia, demografija turi savitą objektą, apibrėžtą veiklos sritį, kurios nenagrinėja kiti mokslai, – žmonių kartų atsinaujinimo, t. y. gimstamumo, mirštamumo, taip pat santuokų, skyrybų bei gyventojų reprodukcijos apskritai sąveikos procesus. Tačiau būtina pabrėžti, kad šis mokslas nagrinėja ne konkretaus asmens gyvenimo įvykius, bet žmonių, gyvenančių tam tikroje teritorijoje, visumos arba jų demografinių požymių (skaičiaus, sudėties pagal amžių ir lytį ir kt.) kaitą.

Diskusijos kyla ne tik siekiant taikyti vieną ar kitą demografinę teoriją, tačiau ir sprendžiant pačios demografijos kaip mokslo kompetencijas. Kaip teigia H. S. Shryock ir J. S.

⁶⁹ Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008, p. 11-38

⁷⁰ Hauser M. P. Duncan O. D., *The Study of Population*, University Of Chicago Press, 1959, p. 2/

⁷¹ Bogue D. J., *Principles of Demography*, New York, 1969, p. 1.

Sigel, demografiją galima apibrėžti siaurąją ir plačiąją prasmėmis. Siaurąja prasme demografija apibrėžiama kaip mokslas, susijęs su gyventojų gausa, išsidėstymu, struktūromis ir pokyčiais. Gausa – tai gyventojų skaičius; išsidėstymas – gyventojų pasiskirstymas tam tikru metu; struktūra – tai (pačia siaurąja žodžio prasme) gyventojų skirstymas pagal lytį ir amžių; pokytis – tai gyventojų skaičiaus didėjimas ar mažėjimas. Tačiau demografija nagrinėja papildomas charakteristikas – etnines, socialines bei ekonomines.

Amerikiečiai demografai P. Hauzer ir O. Dunkan, kalbėdami apie platųjį ir siaurąjį demografijos vertinimą, pirmąjį vadina mokslu apie gyventojus, o antrąjį – demografinė analize. Lietuvos mokslininkė V. Kanopienė patikslina, jog, atsižvelgiant į tyrimo objektą, siauroji demografijos sritis apibrėžiama kaip demografinė analizė, o plačioji – kaip gyventojų tyrimai.

Atliekant demografinę analizę tiriami kiekybiniai tik demografinių reiškinių ryšiai, t. y. neanalizuojami demografinių įvykių ir politinių, socialinių–ekonominių sąlygų ar kitų reiškinių tarpusavio ryšiai. Tai vadinamoji formalioji demografija (kartais ji vadinama grynąja arba teorine demografija). Ji matematiniais–statistiniais metodais nagrinėja gyventojų skaičiaus, jų pasiskirstymo ir struktūros kiekybinius pokyčius. Todėl viena iš formaliosios demografijos kryptų – matematinė demografija, glaudžiai susijusi su gyventojų kaitos prognozėmis, modeliavimu ir pan.

Gyventojų tyrimai nagrinėja ne tik skaičiaus ir sudėties pokyčius, bet ir socialinių–ekonominių, politinių, geografinių ir kt. sąlygų ryšius, analizuoja ir vertina demografinių procesų įtaką visuomenės raidai. Kartais šie ryšiai apibūdinami tokiais terminais: „ekonominė demografija“ ir „socialinė demografija“⁷².

Tačiau nemažiau svarbios yra ir įvairios demografinės teorijos. Pagrindinės ir labiausiai plėtojamoms – T. R. Malthuso teorija ir „Demografinio perėjimo teorija“ (*Demographic Transition Theory*).

Galima sakyti, jog pirmąją demografinę teoriją pradėjo plėtoti Tomas Robertas Malthusas (1766-1834) – anglų šventikas ir mokslininkas, atkreipęs dėmesį į tai, kad gyventojų skaičius auga greičiau nei maisto gamyba. Todėl, jo nuomone, gyventojų skaičius auga geometrine progresija (1-2-4-8 ir t.t.), o maisto gamyba – aritmetine (1-2-3-4). Jis siūlė lytinį susilaikymą ir vėlyvą santuoką, nes kitaip gyventojų skaičių mažins badas, karai ir ligos⁷³. Šią mintį jis pagrindė ese „Esė apie populiacijos principus“ (*An Essay on the Principles of Population as it Affects the Future Improvement of Society, with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet and other Writers*). Šis Malthus'o modelis turi du svarbius raktinius komponentus. Pirmasis, tai kai kurių produkcijos faktorių, kaip pavyzdžiui žemė, duodanti pajamas, egzistavimas, ir antrasis,

⁷² Prakapienė D., *Demografijos pagrindai. Mokomoji knyga*, Vilnius, 2007, p. 10–30

⁷³ Sharma K. R., *Demography and Population Problems*, Delhi 2007, p. 3.

standartizuotas populiacijos augimas. Malthus'o nuomone, kuomet populiacijos dydis yra mažas, pragyvenimo lygis bus aukštas, o populiacija augs natūraliai kaip lyčių bendravimo pasekmė. Kuomet populiacija išauga, pragyvenimo lygis tampa žemas, tuomet populiacija imasi prevencinių priemonių reguliuoti vaisingumą, arba vaisingumas bus sureguliuotas natūraliai (per ligas, badą ir pan.). Malthus'as teigė, kad gyventojų skaičiaus augimą reguliuoja „pozityvioji kontrolė“ - karai, badas, kiti panašūs veiksniai ir „prevencinė kontrolė“, t.y. vedybų atidėjimas, sąmoninga viengungystė ir bevaikystė, kita matrimonialinė ir prokreacinė elgsena. Tai yra egzistuoja dvi viena kitą įtakojančios socialinių parametru sistemų. „Pozityviosios kontrolės“ veiksniai veikia žmonių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos - „prevencinės kontrolės“ - pasirinkimus, kurie savo ruožtu įtakoja „pozityviosios kontrolės“ sistemos parametrus. Šių sistemų sąveika vyksta taip, kad trumpame periode akivaizdžiai matomi socialinių parametru nukrypimai nuo įprastų tendencijų, tačiau ilgame periode svyravimai išsilygina. Tarkime, iki 1850 m. Vakarų Europoje fiksuotas vedybų skaičiaus mažėjimas. Dėl atidėtų arba nelegitimizuotų vedybų dalis gyventojų nepanaudojo savo reprodukcinę galimybių. Liko vadinamosios „ekologinės nišos“, kurios naujai kartai sudarė galimybes vedyboms jaunėti, didinti vedybų skaičių, kurti nepriklausomus namų ūkius⁷⁴.

Šiomis dienomis pasirodė nauja šios teorijos pakraipa neo – malthusianinė. Naujoji šios teorijos pakraipa svarbiausiu dalyku laiko krovingumą (*carrying capacity*) identifikuojant virš – populiaciją, kaip pagrindinę grėsmę mūsų planetos išlikimui. Sąvoka apibrėžia konkurenciją tarp rūšių dėl retų ar per mažų naudingų iškasenų, kuomet pirmieji yra priežastis antrojo sumažėjimo. Neo – malthusianininkai bando rasti optimalios populiacijos galimybę, kuomet nebūtų išnaudojama daugiau nei reikia pragyvenimui⁷⁵.

XX a. pr. prancūzas A. Landry išplėtojo demografinės revoliucijos teoriją (ši teorija vėliau ir virto *demografinio perėjimo teorijos* pagrindu). 1934 m. išleista knyga *La Revolution Demographique*. Jis tvirtino, jog gyventojų demografiniai raidai didžiausią įtaką turi ne biologinės sąlygos, o socialiniai, ekonominiai veiksniai. Savo veikale jis išskyrė tris demografinės raidos tipus – primityvųjį, tarpinį ir šiuolaikinį, kurie atitinka – ikiagrarinį, agrarinį ir industrinį etapus⁷⁶. Neseniai dar buvo manoma, kad mirtingumo ir gimstamumo procesų bei juos veikiančių ekonominių ir socialinių veiksnių ryšį vienas pirmųjų apibūdino W. S. Thomsonas. 1929 m. jis pagal gyventojų skaičiaus augimo tempus jis išskyrė tris šalių grupes, kuriuos savo požymiais iš esmės atitinka A. Landry demografinės raidos tipus. W. S. Thomson pagal gyventojų skaičiaus augimo

⁷⁴ Česnaitytė V., Socialinių sluoksnių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos strategijos: bruožai ir jų kaita, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004/1, p. 98 – 99 (97 – 103)

⁷⁵ Peck L. D., *Demographic and Structural Change – The Effects of the 1980s on American Society*, USA, p.5

⁷⁶ Jonkarytė A., Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai, *Filosofija, sociologija*, 2002, Nr. 3, p. 35
<http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2002/3/35-42.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 04 – 09]

tempus pasaulio valstybes suskirstė į tris grupes, ir teigė, kad vykstant industrializacijos procesams visos šalys nuosekliai pereina iš grupės C (kuriai būdingas aukštas gimstamumo ir mirtingumo lygis) į grupę B (kuriai būdingas aukštas gimstamumo lygis ir mažėja mirtingumas) ir galiausiai – į grupę A (kuriai būdingas žemas gimstamumo ir mirtingumo lygis). Pasitelkdamas šiuos tipus, autorius siekė numatyti rekomendacijas gyventojų politikai⁷⁷.

Tačiau visuotinį pripažinimą demografinio perėjimo teorija sulaukė tik XX a. 5 deš. Šiuo laikotarpiu pasirodė K. Davis ir F. Notestein publikacijos. Tuomet ir buvo pasiūlytas terminas „demografinis perėjimas“, kuomet A. Landry daugiausia vartojo „demografinės revoliucijos“ terminus⁷⁸. Aivos Jonkarytės nuomone, demografinio perėjimo sąvokos vartojimas nebuvo vieningas. Ši sąvoka demografiniame diskurse alternatyviai išskildavo kaip: teorija (demografinio perėjimo teorija); istorinis modelis, kuriuo bandoma suformuluoti apibendrintą mirtingumo ir gimstamumo mažėjimo proceso, stebimo Vakarų šalyse, paaiškinimą; prognozuojanti sąvoka – pokario laikotarpiu demografinis perėjimas tampa ypatingai populiarus kaip teorija, leidžianti numatyti ateities demografinės tendencijas ankstyvųjų perėjimo stadijų šalyse⁷⁹. F. Notestein demografinio perėjimo teorija buvo paremta keturiais postulatais. Pirmasis teigė, kad demografinė teorija yra inicijuota sekuliaraus mirtingumo mažėjimo. Antrasis postulatą teigė, kad mirtingumo mažėjimas yra įtakotas žemdirbystės, industrinės ir sanitarinės revoliucijų, kurios leido geriau apsirūpinti maistu, pagerino prekių kokybę ir jų įsigijimo galimybes, pagerino sveikatos sektorių. Trečiuoju pagrindiniu savo teorijos bruožu autorius laiko staigų populiacijos augimą lemia laiko tarpas tarp mirtingumo mažėjimo ir vaisingumo. Ketvirtasis bruožas – vaisingumo mažėjimas priklauso nuo socialinių ir ekonominių veiksnių. Materializmas ir individualizmas, įtakotas urbanizuoto gyvenimo būdo, teikia pagrindą racionaliam vaisingumo kontroliavimui kontraceptinėmis priemonėmis⁸⁰. Tačiau demografinės teorijos pradininkas teigė, kad tiek mirtingumo, tiek gimstamumo mažėjimą veikia ekonominiai pokyčiai ir urbanizacija, kurie paspartino žmogaus gyvenimo lygio augimą ir pakeitė vaikų vertę. Tačiau autorius teigė, kad nors ir pavyko sumažinti mirtingumą, tačiau dėl įsitvirtinusių tradicinės reprodukcijos elgsenų ir jas palaikančių socialinių struktūrų poveikio ėmė mažėti. Kanopienės nuomone šį požiūrį, akcentuojantį socialinių ir ekonominių veiksnių svarbą, pakeitė teorinės koncepcijos, besiremiančios žmonių elgsena ir jų racionaliais pasirinkimais, taip pat mikrolygmens (t.y. individo, namų ūkio) analize⁸¹.

⁷⁷ Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008, p. 169 - 170

⁷⁸ Народонаселение. Энциклопедический словарь. Москва, Большая Российская энциклопедия, 1994, p. 109.

⁷⁹ Jonkarytė A., Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai, *Filosofija. Sociologija*. 2002, Nr. 3, p. 35 (35 – 42)

⁸⁰ Woods R., *The Demography of Victorian England and Wales*. Liverpool, 2000, p. 19

⁸¹ Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008, p. 175.

K. Davis atkreipė dėmesį į mirtingumo mažėjimo pasekmes šeimai (namų ūkiui): sumažėjusio vaikų mirtingumo sąlygomis vis didesnė dalis vaikų sulaukia suaugusiųjų amžiaus, vyresnes kartas keičia kur kas gausesnės jaunesnės kartos. Šeima, turėdama ribotus materialinius ir socialinius išteklius, priversta apsispręsti – ar turėti daugiau palikuonių, ar užtikrinti geresnę ateitį mažesniai vaikų skaičiui. Pats autorius vartojo vertikaliojo socialinio mobilumo sąvoką, teigdamas kad šiuo atveju visada laimi mobilumas ir pasirenkamas mažesnis vaikų skaičius⁸².

Vladislavos Stankūnienė nuomone, demografinės perėjimo teorijos – viena pagrindinių idėjų yra tai, kad visuomenės socialinė, ekonominė ir demografinė raida glaudžiai susietos. O viena pagrindinių sėkmingo šio ryšio išraiškų yra demografinės pusiausvyros užtikrinimas, kai gimstamumo ir mirtingumo lygiai artimi, o gyventojų skaičius dėl natūralios kaitos mažai kinta. Nukrypimai nuo demografinės pusiausvyros į vieną ar į kitą pusę reiškia demografinės pusiausvyros praradimą. Tokioms būsenoms užsitęsus ir pasiekus tam tikrą lygį, vienu atveju prasideda demografinis sprongimas, kitu – depopuliacija. Tačiau yra daug atskirų tarpinių demografijos pakopų. Nukrypimai nuo demografinės pusiausvyros (ypač ilgalaikiai ir dideli) rodo socialinės ekonominės ir demografinės raidos tiek priežastinių, tiek pasekmės ryšių pažeidimus. Tokie atvejai paprastai sukelia visuomenės susirūpinimą ir neretai hipertrofuotų idėjų sklaidą dėl būtinumo ir hipotetinių būdų tai pažaboti⁸³.

Kaip teigia J. P. Singh demografinio perėjimo teorija yra viena svarbiausių socialinių teorijų XX a.⁸⁴

“Demografinio perėjimo teorija” aiškina gyventojų skaičiaus augimą pereinant iš tradicinės visuomenės į moderniąją. Skiriami trys šio perėjimo etapai:

- Tradicinėje visuomenėje - didelis skaičius gimimų ir didelis mirtingumas, dėl šios priežasties gyventojų skaičius augo lėtai.
- Modernizacija sumažino mirtingumą (pagerėjo žmonių gyvenimo sąlygos, mityba, medicininis aptarnavimas), tačiau gimimų skaičius išliko toks pat, todėl staiga išaugo gyventojų skaičius.
- Mirtingumas išliko toks pat mažas, tačiau sumažėjo gimstamumas, nes ji buvo pradėtas reguliuoti (kontraceptinės priemonės, nėštumų nutraukimas). Gyventojų skaičiaus auga lėtai ir stabiliai⁸⁵.

⁸² Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008, p. 175

⁸³ Stankūnienė V., Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas?, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 44 (44 – 50)

⁸⁴ Singh J.P., *Studies in Social Demography*, New Delhi, 1998, p. 67

⁸⁵ Singh J.P., *Studies in Social Demography*, New Delhi, 1998, p. 69

Pažymėtina, kad šie etapai būdingi beveik visoms europietiškos civilizacijos šalims. Tokios tendencijos pastebimos ir Lietuvoje⁸⁶.

1986 m. R. Lesthaeghe ir D.J. van de Kaa pristatė naują „antrojo demografinio perėjimo“ teoriją. Jie išplėtojo teoriją, kuria siekė apibūdinti demografinių modelių pokyčius Vakarų Europoje nuo XX a. 7 deš. vid. Šioje teorijoje itin akcentuojama nauja demografinė elgsena bei transformacijos, kurias išgyvena šeima. Abu autoriai teigia, kad šis dešimtmetis žymi naują Europos demografinės istorijos etapą, ir tikslinga šio dešimtmečio vidurį įvardinti kaip antrojo demografinio perėjimo pradžią⁸⁷.

XX a. pabaigoje pradėta taikyti ir nauja epidemiologinio perėjimo teorija, Lietuvoje pirmieji darbai šia tema pasirodė tik 2003 m. Teorijos šalininkai teigia, kad vertinant mirtingumo raidą ilgesnio istorinio periodo retrospektyvoje, galima pastebėti tam tikrus bendrus bruožus ir dėsningumus. Dėl šios priežasties, remdamiesi pastaraisiais mirtingumo procesų ypatumais, tyrinėtojai bandė sukurti teorines mirtingumo priklausomybių kaitos schemas. Mirtingumo pokyčių seka kaip vienas svarbiausių gyventojų prieaugio elementų buvo inkorporuota į demografinio perėjimo teorijos modelį. Tačiau šiuo metu susitariama, kad epidemiologiniu ir demografiniu požiūriu išsamiausiai mirtingumo pokyčius apibendrina būtent ši teorija. Šis perėjimas dažniausiai apibrėžiamas kaip esminių pasikeitimų mirtingumo raidoje seka, kai aukštą mirtingumo lygį, vyraujant infekcinėms ligoms, keičia žemas ir nuosekliai mažėjantis mirtingumo lygis, kurį lemia kraujotakos sistemos ir kitos degeneracinės ligos⁸⁸. Epidemiologinio perėjimo teorijos autorius Abdel Omran išsyrė tris mirtingumo raidos etapus. Kaip ir kitose demografinėse teorijose šie modeliai vienas kitą keičia. Pirmasis periodas – tai marų ir bandmečių periodas, kuomet mirtingumo lygis labai aukštas jam būdingi dideli pokyčiai ir sezoniškumas, gyvenimo trukmė mažiau nei 30 m. Antrasis etapas – epidemijų atsitraukimo. Mirtingumas šiuo periodu sparčiai, bet nenuosekliai mažėja (ypač kūdikių ir vaikų grupėse). Gyvenimo trukmė ilgėja iki 50 m. Trečiasis periodas siejamas su lėtinių, degenaricinių ir žmogaus sukeltų ligų atsiradimu. Šiuo periodu mirtingumas mažėja nuosekliai, bet palyginti lėtai. Amžiaus vidurkis ilgėja iki 75 m. ribos⁸⁹.

⁸⁶ Pruskus V., *Siociologija. Teorija ir praktika*, Vilnius, 2003, p. 133

⁸⁷ Van de Kaa D. J. Europe and Its Population: the Long View, *European Population: Unity in Diversity*, London, Vol. 6, 1999, p. 27

⁸⁸ Jasilionis D., Lietuvos gyventojų mirtingumo raida – epidemiologinio perėjimo teorijos išimtis, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 63 (63 – 67)

⁸⁹ Omran A., The epidemiologic transition. A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*, Vol. 49, No. 4, 1971, p. 509 – 538)

2. DEMOGRAFINĖ RAIDA PASAULYJE IR LIETUVOJE

Kalbėdami apie demografinę raidą pasaulyje demografai išskiria tris labai skirtingos trukmės laikotarpius. Pirmasis – nuo žmonių atsiradimo iki XVII a. vid. Šis periodas yra pats ilgiausias, tačiau tada gyventojų skaičius augo labai lėtai. Antrasis – tris šimtus metų apimantis laikotarpis, kuriam būdingas jau kur kas spartesnis gyventojų prieaugis: nuo 1650 iki 1950 – ujų žmonių pasaulyje padaugėjo apie 4,5 karto. Trečiasis laikotarpis demografų skaičiuojamas nuo praėjusio amžiaus vidurio, ir pasižymi labai sparčiu gyventojų skaičiaus augimu⁹⁰. Paolo Malanima taip pat skirsto visą Europos istoriją į tris skirtingus periodus. Tačiau kiekvieną iš jų skirsto į 300 – 400 m. laikotarpius. Tokiu būvu pirmasis autorius išskirtas periodas apima X – XIV amžius. Šiuo laikotarpiu autorius mato populiacijos augimą, po 2–3 tūkstančius kasmet, populiacija Europoje šiuo laikotarpiu išauga nuo 30 iki 80 mln. individų. Šiuo atveju neįskaičiuojama Rusija. Antrasis periodas – tai laikotarpis nuo XIV a. iki XVII a. II p., dėl tuo laikotarpiu vykusių įvairių kataklizmų (maras ir pan.) pati populiacija Europoje liko stabili. Per metus paaugdavo ne daugiau nei 0,6 procento per 1300 – 1700 laikotarpį. XVII a. II p. XX a. – trečiasis laikotarpis. Nuo XVII a. iki XIX a. per populiacija ima labai augti. Vėliau matoma sustojimas⁹¹.

Populiacijos augimas Europoje 500 – 1500 buvo 0,1 procentas per metus. Massimo Livi – Bacci pastebi⁹², kad populiacijos augimas nuo 1 – 1750 m. nepasiekė net vienos dešimtosios procento ir tesudarė tik 0,064 procentus per metus. Oded Galor and David N. Weil pateikia šiek tiek kitokius duomenis jų manymu tuo pačiu laikotarpiu populiacija kasmet išaugdavo 0,7 procentus per metus⁹³.

Nemažiau svarbus faktorius demografinėje raidoje buvo XIX a. prasidėjusi industrinė revoliucija. Pramonės revoliucija ir žemės ūkio produktyvumo augimas sukėlė intensyvią kaimo gyventojų migraciją į miestus ir miestų augimą. XVIII a. pabaigoje (1795 m.) Rusijos aneksuotoje LDK dalyje, kurioje gyveno per 1,8 mln. žmonių, iš jų 1,1 mln. etnografinėje Lietuvoje apie 250 tūkst. žmonių gyveno Lietuvos Užnemunėje. Vilnius tuomet turėjo apie 25 tūkst. gyventojų ir tai buvo trečias pagal dydį Rusijos imperijos miestas, nors daug kartų mažesnis už Sankt Peterburgą ir

⁹⁰ Jakutis A., *Ekonomikos teorija*, 2007 p. 342

⁹¹ Malanima P., *Pre-Modern European Economy – One Thousand Years (10th-19th Centuries)*, Netherland, 2009, p. 9

⁹² Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.149.

⁹³ Galor O., Weil N. D. Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 4, (Sep., 2000), p. 808 (806-828)

Maskvą. Prieš baudžiovos panaikinimą Vilniaus gyventojų skaičius priartėjo prie 60 tūkst⁹⁴. 1897 m. surašymo duomenimis, gyventojų skaičius maždaug dabartinės Lietuvos ribose (be Klaipėdos krašto) siekė apie 2,7 mln. Apie 1,6 mln. (58 proc.) jų buvo etniniai lietuviai (prie lietuvių save priskyrė ir apie 28 proc. bajorų – tuomet bajorai sudarė 5,3 proc. visų krašto gyventojų), 13 proc. – žydai, 10 proc. – lenkai, 15 proc. – baltarusiai, rusai ir ukrainiečiai kartu sudėjus. Miestuose gyveno apie 13 proc. krašto gyventojų. Tarp miestų gyventojų didžiausia tautinė grupė buvo žydai – apie 42 proc., toliau ėjo lenkai – apie 24 proc., lietuviai – apie 8 proc. Vilnius tuo metu turėjo 155 tūkst. gyventojų, Kaunas – daugiau kaip 70 tūkst. gyventojų. Absoliučią tautos daugumą sudarė valstiečiai, apie 26 000 lietuvių dirbo pramonės įmonėse ir vertėsi amatais⁹⁵. Kanopienė pateikia kitokius to meto Lietuvos gyventojų rodiklius. Jos vertinimu XVIII a. vid. Lietuvoje galėjo gyventi apie 4,5 mln. žmonių. Iki 1789 m. LDK gyventojai buvo skaičiuojami pagal dūmų arba kiemų skaičių, tačiau tokie duomenys, autorės nuomone, nėra tikslūs, nes remiantis įvairiais autoriais, kiekviename kieme gyveno nuo 5 iki 9 žmonių. Taip skaičiuojant ir gyventojų skaičius galėjo svyruoti nuo 1,4 iki 2,5 milijono. Istorikų vertinimu LDK pagal 1790 m. surašymo duomenis turėjo būti apie 3,6 mln. gyventojų. 1897 m. surašymo duomenimis dabartinėje Lietuvos teritorijoje gyveno 2536 tūkst. gyventojų, priskaičiuojama šiuo atveju ir teritorijoje buvusi Rusijos kariuomenė. Didelę įtaką gyventojų skaičiaus sumažėjimui šiuo laikotarpiu turėjo ir emigracija, ypač, autorės nuomone, išaugusi po 1863 m. sukilimo⁹⁶.

Visoms šalims būdingi panašūs demografiniai dėsniniai. Pasak V. Stankūnienės, pirmasis demografinis perėjimas įvyksta, kai labai žemo išsivystymo agrarinė visuomenė tampa industrinė. Pirmiausia mažėja mirtingumas. Tada pradeda mažėti gimstamumas ir jis sumažėja maždaug iki lygio, kuris garantuoja kartų kaitą. Pirmojo demografinio perėjimo pradžia yra XIX a., kai Vakarų Europos šalyse sumažėjo mirtingumas, o po to, lėtesniais tempais, ėmė mažėti gimstamumas⁹⁷. Galor ir Weil, pasitelkdami Malthus' o teoriją, išskiria štai tokius pasikeitimus šiuo laikotarpiu. Tarp 1740 ir 1840 m. gimstamumo rodikliai Anglijoje pakilo nuo 33 iki 40, o Prancūzijoje 25 iki 40 proc. Roberto Fogel' io nuomone toks mirtingumo mažėjimas, ypač Prancūzijoje, buvo nulemtas pasikeitusios, pagerėjusios mitybos. Tokiu būdu populiacija pradėjo augti, nes vis daugiau vaikų sulaukdavo reprodukcijai tinkamo amžiaus⁹⁸. Pagerėjusios sąlygos darė įtaką ir santuokos amžiui. Didėjantis skaičius vėlesnio amžiaus vedybų pastebimas didžiojoje dalyje

⁹⁴ Eidintas A., Bumblauskas A., ir etc., *Lietuvos istorija*, Vilnius, 2013, p.100

⁹⁵ Eidintas A., Bumblauskas A., ir etc., *Lietuvos istorija*, Vilnius, 2013, p. 120

⁹⁶ Kanopienė, V. *Socialinė demografija*. Vilnius, 2008, p. 190.

⁹⁷ Čepinskas J., Kanišauskaitė V., Visuomenės senėjimo iššūkių valdymo prielaidos, *Organizacijų vadyba, sisteminiai tyrimai*, Nr.49, 2009.p. 21 (19 – 35).

⁹⁸ Galor O., Weil N. D. Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 4, (Sep., 2000), p. 809 (806-828).

Vakarų Europos ir tai vyko, autorių nuomone, iki pat XIX a. II p. Kalbant apie Angliją ir Velsą santuokos amžius nusistovi tik 1871 m., Vokietijoje 1875 m. Sumažėjo ir gimstamumas, anksčiau tūkstančiui 15 - 44 metų amžiaus moterims tekdavo 153, 6 gimimų (1871 – 1880), krito iki 109,0 (1901 – 1910)⁹⁹. Robert Lee pastebi, jog šio laikotarpiu nuo 1700 m. moters pirmosios santuokos amžius pasiekė 25 metus. Dėl šios priežasties vienos moters gimdymų skaičius nukrito iki 5. Paskaičiavus, kad gyvenimo trukmė svyravo nuo 25 iki 35 metų, populiacijos augimas Europoje buvo galimas tik 0,3 procentus 1700 m. ir iki 1 procento XIX a.¹⁰⁰.

Pirmojo demografinio perėjimo lyderės buvo Prancūzija ir kitos anksčiausiai į pramoninį visuomenės raidos etapą įžengusios šalys. Lietuvą galima vadinti viena lėčiausių Europoje. Ji vėliau, palyginti net ir su Latvija ar Estija, patyrė industrinei visuomenei būdingus demografinius pokyčius. Pirmasis demografinis perėjimas Lietuvoje baigėsi praėjusio amžiaus aštunto dešimtmečio pabaigoje. Suminis gimstamumo rodiklis priartėjo prie 2,0 ir toks išsilaikė beveik du dešimtmečius¹⁰¹.

Prasidėjus antrajam demografiniam perėjimui, keičiasi šeimos ir gimstamumo modelis. Į šį etapą Lietuvos visuomenė įžengė taip pat maždaug keturiais dešimtmečiais vėliau nei pirmaujanti Prancūzija ar Skandinavijos šalys. Ten iš pradžių labai sumažėjęs gimstamumo rodiklis jau ima didėti ir vėl atsikuria demografinė pusiausvyra.

Mažiausiai išsivysčiusios šalys dabar išgyvena pirmąjį demografinį perėjimą o buvęs labai didelis gimstamumas (dabartinis suminis gimstamumo rodiklis maždaug 4,9) dar tik mažėja. Prognozuojama, kad šimtmečio pabaigoje jis nukris iki tokio lygio, kuris garantuos tik kartų kaitą arba populiacijos stabilizaciją – suminis gimstamumo rodiklis bus 2,3, 2,2 ar net 2,1¹⁰².

XX a. atliktų Lietuvos etnografų tyrinėjimų duomenimis, XIX a. pab. – XX a. pr. tarp lietuvių valstiečių gana dažnos buvo neišsidalijusios šeimos, todėl 1897 m. gyventojų surašymo vykdytojai, nurodydami visų vienoje sodyboje gyvenančių asmenų giminystę, dažnais atvejais turėjo galimybę užfiksuoti ir bendrąjį pagimdytų ir užaugusių vaikų skaičių. Apie neišsidalijusių šeimų paplitimą tarp kitų tautybių gyventojų išsamesnių duomenų nėra. Vis dėlto sunku būtų patikėti, kad toje pačioje teritorijoje, tokiais pačiomis socialinėmis, teisinėmis ir politinėmis sąlygomis gyvenusių tautybių valstiečių šeimų demografinė struktūra galėtų labai skirtis. Netgi

⁹⁹Galor O., Weil N. D. Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 4, (Sep., 2000), p. 809 (806-828)

¹⁰⁰ Lee R., The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 17, Nr. 4, 2003, p. 169 (167 – 190)

¹⁰¹ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius*, t.8., Vilnius, 2011, p.97.

¹⁰² Stankūnienė V., *JT prognozė: Lietuvai negresia išnykimas*, 2011,

<http://www.technologijos.lt/n/mokslas/geografija/S-19237/straipsnis/JT-prognoze:-Lietuvai-negresia-isykimas?l=2&p=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05-01]

sutikus su prielaida, kad neišsidalijusių šeimų tarp nelietuvių būta mažiau, galime kalbėti apie daugmaž vienodą skirtingų tautybių gyventojų šeimų vaikų skaičiaus vidurkį¹⁰³.

Apžvelgiant ilgalaikę retrospektyvą, Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros pokyčiai vertintini kaip itin dinamiški. Jeigu XIX–XX a. sandūroje vos vienam iš dešimties (1897 m. 9,3%) Lietuvos gyventojų buvo sukakę 60 ir daugiau metų, tai XX–XXI a. sandūroje tokio amžiaus jau buvo vienas iš penkių (2001 m. – 19,3%, 2006 m. pradžioje – 20,4%) Lietuvos gyventojų. Vadinasi, per šimtmetį pagyvenusių (60 metų ir vyresnių) žmonių dalis visuomenėje padvigubėjo. O Lietuvos gyventojų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė per visą XX amžių pailgėjo maždaug trimis dešimtmečiais¹⁰⁴.

Tiriant mirtingumą, kaip vieno iš demografijos rodiklių, ilgai nebuvo daroma jokių žingsnių. Apie šio rodiklio panaudojimą demografijoje galima kalbėti tik pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Šis rodiklis ilgai buvo užmirštas dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia buvo labai mažai žinoma apie mirtingumo dydžius prieš Napoleono karus. Keletas mokslininkų ėmėsi šio darbo, tačiau nepateikė pakankamai duomenų laiko perspektyvoje. Kita svarbi priežastis – mažas skaičius duomenų pirmosiose keturiuose oficialiuose Anglijos surašymuose (*English life tables*). Tarp 1871 ir 1901 m. gyvenimas Britanijoje pailgėjo 4 metais. Per kitas tris dekadas skaičius pasiekė 16 metų. Panašus amžiaus prailgėjimas matomas ir kitose europietiškosiose tautose¹⁰⁵. Autorius palyginimui pasirenka Prancūziją ir Angliją. Analizuojant šias šalis pastebėta, jog mirtingumas juose sumažėja du kartus, arba kaip autorius teigia buvo dvi bangos. Anglijos atveju pirmoji banga prasidėjo antroje XVIII a. pusėje ir antroji XIX a. I pusėje, kuomet mirtingumas išliko stabilus kone pusę amžiaus. Prancūzijos atvejis panašus išskyrus tai, jog pirmoji banga prasidėjo Prancūzijoje kone pusę amžiaus anksčiau ir jos rodikliai pirmosios bangos metu buvo daug smarkesni. Tarp 1850 m. ir 1950 m. JAV gyvenimo amžius nuo 40 prailgėjo iki 68 metų¹⁰⁶.

David M. Cutler, Angus S. Deaton, Adriana Lleras – Muney tirdami demografinius pokyčius pateikia kiek kitokį to laikotarpio vaizdą. Jų nuomone 10 000 metų pr. Kr. medžiotojo gyvenimo trukmė nesiekė 20 metų amžiaus. Jų nuomone nelabai kas pakito ir Romos imperijos ar net 1700 m. Tuo laikotarpiu (t.y. 1700) Anglijoje turtingiausioje šalyje po Nyderlandų gyvenimo

¹⁰³ Kalnius P., Vilniaus gubernijos lietuvių XIX a. demografinė depopuliacija: mitas ar realybė?, *Mokslo darbai. Liaudies kultūra*, Nr. 96, 2004/3, p. 18 (15 – 26)

¹⁰⁴ Kanopienė V., Mikulionienė S., Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai, *Gerontologija*, Nr. 7 (4), 2006, p. 189 (188 – 200)

¹⁰⁵ Fogel W.R., *Economic growth, Population Theory, and Physiology the Bearing of long - term processes on the Making of Economic Policy*, Cambridge, 1994, p. 1 – 2 http://www.nber.org/papers/w4638.pdf?new_window=1 [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01]

¹⁰⁶ Fogel W.R., *Economic growth, Population Theory, and Physiology the Bearing of long - term processes on the Making of Economic Policy*, Cambridge, 1994, p. 18, http://www.nber.org/papers/w4638.pdf?new_window=1 [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01]

trukmė tesiekė 37 metus. Jų teigimu XVIII a. mirtingumas ėmė mažėti. Anglijoje ir Velse mirtingumas ima mažėti apie XVIII a. vid. Apie 1820 gyvenimo trukmė Anglijoje buvo apie 41 m. tai kone šešiais metais daugiau nei praėjusiame amžiuje. Tarp 1820 ir 1870 m., didžiosios industrializacijos periode, gyvenimo trukmė liko stabili apie 41 m. Nuo 1870 m. mirtingumo rodikliai ėmė kristi dar greičiau nei pirmajame periode. Gyvenimo trukmė Anglijoje perkopė 50 metų ribą ir taip liko iki XX a. pirmojo dešimtmečio. Panašūs pokyčiai, autorių nuomone, vos su keletu pakeitimų vyko visose išsivysčiusiose šalyse. Mirtingumo mažėjimas Prancūzijoje buvo labai panašus į Anglijos atvejį. JAV mirtingumas mažėti pradėjo apie 1790 m. Tačiau toks amžiaus ilgėjimas labai priklausė nuo amžiaus grupių tarp 1841 – 1950 m. sulaukusių dešimties metų amžiaus asmenų skaičius padidėjo mažiau nei puse. Autorių nuomone paaiškinimas yra labai paprastas. 1848 m. net 60 procentų mirčių Anglijoje buvo nuo infekcinių ligų. Vaikai ir kūdikiai, kaip labiausiai pažeidžiama grupė, sudarydavo didžiausią mirusiųjų nuo šio tipo ligų dalį. Tarp 1848 – 1971 m. vaikai ir kūdikiai mirę nuo infekcinių ligų sudarė 95 procentus. Visa tai stabdė atsinaujinimo procesą¹⁰⁷. Tačiau gerėjant sveikatos apsaugai vis daugiau moterų ištvėrdavo gimdymą ir pagimdėdavo sveikus palikuonis. Pavyzdžiui, Švedijoje 1751 – 1900 m. gimdyvių mirtingumas sumažėjo 76 procentais, palyginimui moterų mirtingumas apskritai sumažėjo tik 33 procentais. 1861 – 1900 m. moterų mirtingumas gimdymų metu 100 000 gimdymų nukrito nuo 567 iki 227¹⁰⁸. Galima numanyti, jog panašios tendencijos galėjo vyruoti ir kitose žemyno dalyse. Rytų Europoje pateikiami šiek tiek kitokie skaičiai. Gimdyvių mirtingumas šia buvo sumažintas 40 procentų. Tačiau ir šį faktorių įtakojo tai, kad imtasi rinktis turėti daugiau vaikų ar turėti jų mažiau, tačiau juos tinkamai aprūpinti¹⁰⁹.

Vokietijos padėtį (kaimo) tyrė John E. Knodel. Autorius pasirinko 14 Vokietijos kaimų ir pasitelkęs demografinio perėjimo teoriją juos tyrė. Laikotarpis pasirinktas XVIII a. ir XX a. pr. Vokietijos provincijose santuokos skaičius XVIII – XIX a. periode priklausomai nuo vietovės padidėjo tik 14 procentų¹¹⁰. Mirtingumas priklausomai nuo pasirinktos teritorijos taip pat labai skyrėsi. Geriausiai besiverčiančiame Bavarijos kaime (*Kreuth*) 1000 gimimų buvo priskiriamos 220 kūdikių mirtys¹¹¹. O paprastai šis skaičius galėjo svyruoti nuo 6 – 25 procentų mirčių 1000

¹⁰⁷ Cutler M.D., Deaton S. A., Lleras – Muney A., The Determinants of Mortality, *NBER Working Paper*, No.11963, 2006, p. 4 – 7 (1 – 50).

¹⁰⁸ Högberg U., Wallb, S., Broström G., The impact of early medical technology on maternal mortality in late 19th century Sweden, *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, Vol. 24, 1986, p. 251– 261

¹⁰⁹ Lee R., The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 17, Nr. 4, 2003, p. 173 – 174 (167 – 190).

¹¹⁰ Knodel E. J., *Demographic Behavior in the Past– A Study of Fourteen German Village Populations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, 1988, p. 27

¹¹¹ Knodel E. J., *Demographic Behavior in the Past– A Study of Fourteen German Village Populations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, 1988, p. 46

gimimų¹¹². Vėlyvas santuokų sudarymas nukeldavo ir pirmojo vaiko gimimą. Jei XVIII a. pirmasis vaikas gimdavo 20 – 30 metų moteriai, tai jau XIX a. pab. net 80 procentų moterų pirmagimių susilaukdavo būdamos 20 – 35 metų. Moterų pagimdžiusių pirmagimius 35 metų ir daugiau skaičius išaugo 1/7¹¹³

Demografinių tendencijų kaitai didelės reikšmės turi ir migracijos. Tarptautinė emigracija iš tiesų nėra naujiena nei Europos, nei Lietuvos istorijoje. XIX a. pabaiga gali būti charakterizuojama kaip pirmosios masinės emigracijos bangos pradžia iš Lietuvos, Lenkijos, Rusijos į vakarus, daugiausia JAV, beveik tuo pat metu sutampanti su šių procesų pradžia ir kitose Rytų Europos šalyse¹¹⁴. Šis demografijos aspektas turi labai didelės reikšmės apskaičiuojant gimstamumo ir mirtingumo rodiklius. Nes vienu atveju gimę čia, tačiau išvykę vyresnio amžiaus miršta svetur ir atrodo, palyginus su gimstamumu, kad mirtingumas mažėja. Galimas ir atvirkštinis procesas.

¹¹² Knodel E. J., *Demographic Behavior in the Past— A Study of Fourteen German Village Populations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, 1988, p. 47

¹¹³ Lee R., The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamental Change, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 17, Nr. 4, 2003, p. 175 (167 – 190)

¹¹⁴ Kriaučionytė L., Lietuvos ir kitų postkomunistinių šalių migracijos tendencijos tampa grėsmingomis, *Geopolitika*, 2006 <http://www.geopolitika.lt/?artc=456> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01]

3. JONIŠKIO, NAUJOSIOS ŽAGARĖS IR ŠAKYNOS MIESTELIŲ ISTORIJOS APŽVALGA

Tyrimui pasirinktos trys kaimyninės parapijos: Jonišio, Naujosios Žagarės ir Šakynos. Pirmosios dvi – dabartiniame Jonišio rajone, Šakynos parapija – Akmenės rajone. XIX a. pirmoje pusėje visos jos priklausė Žemaičių vyskupijos Jonišio dekanatui (Priedas Nr. 24). Dar 1622 m. vyskupas Stanislovas Kiška, tobulindamas Žemaičių vyskupijos administracinę struktūrą vietoj tuomet egzistavusių trijų dekanatų įkūrė keturis¹¹⁵. Tas „trečiasis“ dekanatas tuomet savo oficialaus teritorinio pavadinimo neturėjo, tačiau užėmė šiaurinę Žemaičių vyskupijos dalį ir jam priklausė net 19 bažnyčių. 1636 m. vyskupui J. Tiškevičiui dar kartą pertvarkius administracinę struktūrą vietoj keturių jau įsteigti šeši dekanatai, kurie gavo geografinius vardus. Vienas dekanatas gavo Jonišio dekanato vardą, jam priklausė 16 bažnyčių. Tarp visų kitų bažnyčių čia minimos ir Jonišio, Naujosios Žagarės bei Šakynos bažnyčios. Šitoks administracinis vyskupijos suskirstymas galėjo iki 1752 m., kai Jonišio dekanatas buvo padalytas perpus¹¹⁶. Tačiau ir vėl visos trys tyrimui pasirinktos bažnyčios bei parapijos ir toliau priklausė tam pačiam Jonišio dekanatui. Taigi dvasinė valdžia visoms trijoms parapijoms buvo ta pati.

1821 m. Naujosios Žagarės bažnyčios vizitacijoje nurodomas konkretus atstumas iki „gubernijos miesto“ – 280 varstų (greičiausiai turimas galvoje Kaunas, nes Žagarė priklausė Kauno gubernijai), iki apkrities miesto (Šiaulių) – 63 varstai. Toliau surašomi ir atstumai iki artimiausių bažnyčių: iki Senosios Žagarės bažnyčios – 1 varstas, iki Jonišio bažnyčios – 25 varstai, iki Šakynos yra 28, Kruopiai – už 22 varstų¹¹⁷. (Varstas – tai senovinis rusų ilgio matas, lygus 1,067 m.). Visos trys pasirinktos parapijos sąlyginai atitinka tokiems tyrimams keliamus reikalavimus: „tinkamiausios tyrimams yra kaimiškos parapijos, turinčios nedidelį urbanizacijos mastą bei 1-3 tūkstančius gyventojų ir kurių bažnytinių metrikų knygos yra pakankamai patikimos“¹¹⁸. Tiesa, palyginti su Vakarų Europa, Lenkijoje bei Lietuvoje parapijos buvo daug didesnės. Prancūzijoje XVIII a. vidutinė parapija buvo apie 15 km²., Ispanijoje – 30 km², o Lenkijoje – apie 60 km².

¹¹⁵ Jovaiša L., Jonišio dekanato istorija., *Lietuvos sakralinė dailė, Šiaulių vyskupija, Jonišio dekanatas*, sudaryt. Vasiliūnienė D., Smilingytė –Žeimienė S., Vilnius, 2011, p.18.

¹¹⁶ Jovaiša L., Jonišio dekanato istorija., *Lietuvos sakralinė dailė, Šiaulių vyskupija, Jonišio dekanatas*, sudaryt. Vasiliūnienė D., Smilingytė –Žeimienė S., Vilnius, 2011, p.18.

¹¹⁷ 1821 m. Naujosios Žagarės parapijos vizitacijos aktas, p.23, (knygoje puslapiai nenumeruoti), saugomas N. Žagarės parapijos klebonijoje.

¹¹⁸ Sarcevičienė J., Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslia Lietuvos Ddžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.460.

„Krikščionybės istorijoje“ teigiama, kad Žemaitijos vyskupija buvo mažiausia, bet tankiausiai apgyvendinta. Taip pat nurodoma, kad XVI a. vidutiniškai viena parapija apėmė 550 km²¹¹⁹.

Žagarės miestelis. Žagarė – miestelis šiaurės Lietuvoje, Žiemgalių žemėse. Jis išskirtinas tuo, kad jį sudaro du savarankiški miesteliai, taip pat stovi dvi bažnyčios ir buvo dvi parapijos: Naujosios Žagarės ir Senosios Žagarės.

Ši vietovė žinoma jau nuo XIII a. A.Miškinis nurodo, kad Žagarė pirmą kartą minima 1254 metų dokumente, surašytame Rygos arkivyskupui, kapitulai ir kalavijuočiams dalijantis žiemgalių žemes¹²⁰. Šaltiniuose iki pat XV a. minimos Raktės ir Žagarės pilys, bet neminimos prie pilių gyvenvietės. Ilgą laiką buvo manoma, kad dėl karų su Livonija visa pasienio zona buvo ištuštėjusi ir virtusi dykra¹²¹. Tačiau šios žemės nebuvo tik niekam nereikalingos dykros. Juk didysis kunigaikštis Gediminas 1323 metais rašytuose laiškuose tarp kitų titulų vadina save ir Žiemgalos karaliumi ir kviečia kunigus, mokančius žemgalių kalbą¹²². Nuo XV a. pabaigos jau minimas Žagarės dvaras¹²³. Jo savininkais buvo Sirevičiai, vėliau – Umiastauskiai.

A. Miškinis nurodo, kad 1529 – 1541 m. galutinai nustačius sieną su Livonija Žagarė lieka Lietuvos pusėje. Senoji Žagarė priklausė Trakų vaivadijos Upytės valsčiui¹²⁴. Tuo tarpu upelio dešinysis krantas prijungtas prie Žemaitijos kunigaikštystės Šiaulių valsčiaus. Didelę reikšmę Senosios Žagarės miestelio augimui turėjo didžiojo kunigaikščio Aleksandro suteikta privilegija Žagarėje rengti turgus, prekymečius, taip pat steigti karčemas ir amatininkų dirbtuves. Žagarės reikšmė padidėjo, ji ėmė augti¹²⁵. Ši prekybinė privilegija, taip pat kelias į Rygą ir arti esanti siena su Livonija lėmė glaudžius prekybinius ryšius su artimesniais Livonijos miestais, o kartu ir spartų Žagarės augimą, jos reikšmės didėjimą. XVI a. viduryje Žagarė vadinama miesteliu.

Pirmą kartą apie Naująją Žagarę kalbama, kai nurodoma, jog „Žygimanto Senojo valdymo metais (1506-1548) dešiniajame Švėtės krante, priešais Žagarės miestelį, jau buvo Šiaulių valsčiaus valdytojo, didžiojo kunigaikščio sūnaus, Vilniaus vyskupo Jono dvaras“¹²⁶. 1547 m. pirmą kartą paminimas čia įsikūręs Naujosios Žagarės miestelis¹²⁷.

¹¹⁹ Paknys M., Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudaryt. V.Ališauskas, Aidai, 2006, p.69.

¹²⁰ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.55.

¹²¹ Šenavičius A., Žiemgaliai istorijos būvyje: laimėjimai ir netektys, *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.59.

¹²² Vasiliauskas E., Žiemgalos apgyvendinimo raida XIV a. - XVI a. pradžioje, <http://www.minfolit.lt/arch/21501/21708.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2011 01 05].

¹²³ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.58.

¹²⁴ Vasiliauskas E., Žiemgalos apgyvendinimo raida XIV a. - XVI a. pradžioje., <http://www.minfolit.lt/arch/21501/21708.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2011 01 05.]

¹²⁵ Šenavičius A., Žagarė XV-XX amžiuje: raidos problemos., *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.65.

¹²⁶ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.61.

¹²⁷ Šenavičius A., Žagarė XV-XX amžiuje: raidos problemos., *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.67.

Šiaulių ekonomija buvo įkurta 1589 m. ir panaikinta 1795 m., kai ji buvo padovanota grafui Platonui Zubovui. Visą šį laikotarpį Naujoji Žagarė priklausė Šiaulių ekonomijai, taigi ji buvo administruojama laikantis visoje LDK tuo ar kitu metu galiojusios tvarkos, nors kai kada gerokai priklausė nuo atskirų valdytojų iniciatyvos¹²⁸.

Naujoje Žagarėje prekiauta ne tik turguose, bet buvo ir karčemų, smuklių, krautuvių ir pan. Štai 1763 m. Žagarėje surašyti 65 prekybininkai ir karčemininkai¹²⁹. 1779 m. Žagarėje minimas „kafenhausas“, o 1780 m. instrukcijoje, kokias rinkliavas imti Naujoje Žagarėje, krautuvės skirstomos į dideles, vidutines ir mažas, taip pat į miesto ir laikinas, tik turgaus metu atsidarančias¹³⁰.

A. Miškinis nurodo, kad Žagarės miestelėnai 1791 m. prašė Varšuvos seimą Magdeburgo teisių. Taip pat delegatai dalyvavę ir Kauno apygardos miestiečių suvažiavime, kur tarp kitų reikalų buvo svarstomas ir miesto teisių suteikimas keliolikai miestelių, tačiau norimo rezultato nepavyko pasiekti¹³¹.

Po trečiojo Respublikos padalijimo Šiaulių ekonomija su Naująja Žagare buvo padovanota grafui Platonui Zubovui, o senąją Žagarę valdė generolas Butleris. 1824 m. mirus grafui Platonui Zubovui, N.Žagarę paveldėjo Platonas Nikolajus Zubovas¹³². Senoji Žagarė tuo metu priklausė grafui Pliateriui¹³³.

Naujojoje Žagarėje 1595 m. bažnyčią įkūrė Mikalojus Radvila Našlaitėlis¹³⁴. Pirmoji bažnyčia buvo medinė. 1609 m. Šiaulių ekonomijos revizoriai konstatavo, kad bažnyčia „iš senumo sugriuvusi“ ir prastai aprūpinta, todėl davė du kaimus ir atmatavo žemių pačiame miestelyje: klebonijai, šventoriui, vikarijai ir mokyklai, taip pat špitolei¹³⁵.

Taigi 1619 m. lapkričio 27 d. Zigmantas Vaza pavesdamas valdyti Šiaulių ekonomiją Jeronimui Valavičiui, perspėjo jį saugoti klebonų fundacijas Žagarės ir Radviliškio raktuose¹³⁶. Pastarojo dėka 1623 m. Žagarėje imta statyti mūrinė bažnyčia. Naujosios Žagarės parapijai priklausė dar ir špitolė, mokykla bei koplyčios.

¹²⁸ Miškinis A. Šiaulių ekonomijos miestų ir miestelių genezės ir ūkinės-architektūrinės raidos kai kurios ypatybės, *Lietuvos istorijos metraštis 1986 metai*, 1987, p.22.

¹²⁹ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.79.

¹³⁰ Meilus E. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.*, Vilnius, 1997, p.148.

¹³¹ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.82

¹³² Белозорчик А., *Местечко Жазоры*, Ковно, 1898, с. 7.

¹³³ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.93.

¹³⁴ Šenavičius A., Žagarė XV-XX amžiuje: raidos problemos., *Žagarė*, Vilnius.

¹³⁴ Spurgevičius P. Naujosios Žagarės bažnyčia, <http://www.Ziemgala.lt/lt/zurnalas-ziemgala-20031/naujosios-zagares-baznycia>, [preiža per internetą, žiūrėta 2009 10 25.]

¹³⁵ Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p. 67.

¹³⁶ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV-XVIII a., Aidai*, 2007, p. 45.

Galima daryti išvadą, kad miestelis išaugo, jo svarba visam regionui padidėjo. Tam pasitarnavo Naujajai Žagarei ne kartą suteikiamos įvairios privilegijos. XVIII a. pab. čia būta daug parduotuvių, vyko turgūs ir prekymečiai.

1792 m. surašymo duomenimis Naujosios Žagarės parapijoje gyveno 2383 gyventojai¹³⁷.

Šakynos miestelis. Ši vietovė minima jau XVI a. antrosios pusės dokumentuose, tačiau iki pat XVII a. pabaigos vadinta Naujamiesčiu. Tokiu pavadinimu ji pateikta ir garsiajame M.K.Radvilos žemėlapyje kartu su Joniškiu, Žagare, Papile ir Kuršėnais. LDK laikais Šakynos žemės priklausė didžiajam kunigaikščiui.¹³⁸ XVII a. pab. – XVIII a. pr. Šakynos seniūniją su aplinkiniais kaimais valdė žemaičių seniūnas.

Iki 1636 m. Šakynoje pastatyta pirmoji katalikų šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia, ji buvo si medinė. 1789-1790 m. pastatyta nauja mūrinė bažnyčia, kuri tebestovi iki šiol¹³⁹.

Šakyna labai nukentėjo per Šiaurės karą (1700-1720) ir per 1709-1710 metų marą. 1711 m. miestelyje negyveno nė vienas gyventojas.

1773-1775 m. Šakynos seniūnija LDK seimo buvo išnuomota gvardijos majorui Jonui Bistramui. Miestelis augo ir 1792 m. net gavo Magdeburgo teises, taip pat galutinai buvo patvirtintas ir miestelio herbas. Šakynos dvarui priklausė apie 100 valakų žemės. Pačioje Šakynoje buvo daug smuklių, tačiau nei turgų, nei mugių privilegijų neturėjo.

1797 m. Rusijos caras Pavelas I Šakynos miestelį ir dvarą padovanoja prancūzui, nuo Prancūzijos revoliucijos pabėgusiam grafiui A. Toulouse–Lautrecui¹⁴⁰.

1842 m. Šakynos bažnytinės žemės nusavino rusų valdžia. Net vyskupas Motiejus Valančius mini, kad Šakynos bažnyčia esanti pusplikė.

1792 m. surašymo duomenimis Šakynos parapijoje gyveno 2383 gyventojai.¹⁴¹

Joniškio miestas. Joniškio miestas pradėjo kurtis XVI a. pradžioje, rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo 1536 m., kai Vilniaus vyskupas Jonas lankydamas tuo metu jo valdomo Šiaulių valsčiaus pakraščius rado čia išlikusią pagonybę. Vyskupas nurodė čia įsteigti keletą parapijų. Viena iš tokių gyvenviečių ir pavadinta Joniškiu¹⁴². Joniškyje pastatyta pirmoji bažnyčia buvo medinė, o 1626 m. jau mūrinė¹⁴³. Dabartinį vaizdą bažnyčia įgavo XIX a. pab – XX a. pradžioje po didelio perstatymo.

¹³⁷ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m., sudaryt. R. Jasas, L. Truska, Vilnius, 1972.

¹³⁸ Skirius J., Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais., *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013, p.28.

¹³⁹ Spurgevičius P., Šakynos šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia., *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013, p.55.

¹⁴⁰ Skirius J., Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais., *Šakynos kraštas*, Vilnius, 2013, p.29.

¹⁴¹ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m., sudaryt. R. Jasas, L. Truska, Vilnius, 1972.

¹⁴² Vasiliauskas E., Archeologijos paminklai ir radiniai., *Joniškio kraštas*, Kaunas, 2011, p.33.

¹⁴³ Rupeikienė M., Žalėnas G., Cibulskas V., Katalikų bažnyčių kompleksai., *Joniškio kraštas*, Kaunas, 2011, p.453.

1616 m. Joniškis gavo Magdeburgo miesto teises. Leista rengti savaitinį ketvirtadienio turgų ir du metinius prekymečius. 1776 m. tos teisės buvo panaikintos ir miestas tapo priklausomas nuo dvaro. Miesto savivalda buvo trumpam sugražinta 1791 m. ir 1794 m., kiek ilgesniam laikui – 1840 m. Joniškį XVIII a. pr. užklupo negandos: 1700–1721 m. Šiaurės karas ir jo padariniai (badas, o vėliau ir maras, kuris tęsėsi iki 1710 m.), tačiau miestas nesunyko. Remiantis Joniškio miesto tyrimais, galima teigti, kad nuo 1738 m. Joniškis ne tik atsikūrė, bet ir išsiplėtė¹⁴⁴.

XVII – XVIII a. Joniškio mieste vyravo panašus gyventojų skaičius – apie 1000. Gyventojų pamažėdavo per karus, ligų epidemijas. Taikiu metu gyventojų padaugėdavo, tačiau niekad nebuvo smarkiai jų skaičius išaugęs.

1792 m. gyventojų surašymo duomenimis Joniškio parapijoje iš viso gyveno 11139 gyventojai, 6035 iš jų vyrai ir 5104 moterys¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Miškinis A. *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, t. III, kn. 1, Vilnius, 2004, p. 137

¹⁴⁵ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.*, sudaryt. R. Jasas, L. Truska, Vilnius, 1972.

4. SANTUOKOS

Britų mokslininkas John Hajnal, pasinaudojęs surinkta medžiaga nubrėžė taip vadinamą Hajnalo liniją nuo Triesto iki Sankt - Peterburgo, kuri dalija Europą į 2 dalis: rytų ir vakarų istorinės šeimos požiūriu. (Priedas Nr.16). Pasak J. Hajnalo europietiškas santuokų tipas egzistavo apie 200 metų iki 1940 m.¹⁴⁶. Vakarietišku santuokų tipui būdingi du svarbiausi požymiai:

1. Vėlyvos santuokos.
2. Nemaža visuomenės dalis, niekada nebuvo santuokoje.

Vakarų Europoje vidutinis nuotakos amžius, kai santuoka pirma, buvo apie 24 metus, o jaunikio – apie 26 metus. Niekada nebuvo santuokoje – maždaug 10%¹⁴⁷. Tuo tarpu Rytų Europai būdingos ankstyvos pirmosios santuokos – nuotakos iki 22 metų, jaunikiai – iki 24 ir labai mažai – iki 5% viengungių. Hajnalo nuomone, dar vienas bruožas iš esmės skiria Rytų ir Vakarų Europos santuokų tipus – tai požiūris į viengungius ir ypač į niekada santuokoje nebuvusią moterį. Vakarų Europoje tokių moterų buvo panašiai kaip ir vyrų – apie 10% ir jų gyvenimo būdas priimamas kaip visiškai normalus, nors ir retokai pasitaikantis (alternatyva santuokai). Tuo tarpu Rytų Europoje į tokias moteris buvo žiūrima paniekiamai. Vyrų viengungystė labiau toleruojama.

J. Hajnal teigia, kad jo nubrėžta linija nėra labai kategoriška, kad galimi įvairūs tarpiniai variantai, net vienoje valstybėje galimi abu šeimos tipai. Kaip pavyzdį jis pateikia pietų Italijos ir Ispanijos kraštus, kurie, jo manymu, labiau panašūs į Graikiją, nei į kokią Belgiją ar Vokietiją¹⁴⁸.

Tokie skirtingi požiūriai į santuoką susiformavo dar viduramžiais. Vakarų Europoje įsitvirtino majorato paprotys, kai visą savo turtą tėvas palikdavo vyriausiajam sūnui. Tik jis paveldėdavo namus, žemę ir kitą savo tėvo nekilnojamą turtą. Lygiai taip pat tik vyriausioji dukra gaudavo kraitį nekilnojamu turtu¹⁴⁹. Tais laikais tuoktis galėjo tik vyras, turintis turto, pajamų ir galintis išlaikyti šeimą ir tik nuotaka, turinti kraitį, galėjo tikėtis sėkmingai ištekėti. Jaunesnieji sūnūs turėjo patys pasirūpinti savimi: stoti į karo tarnybą, tapti dvasininkais ar keliauti už vandenyno laimės ieškoti.

¹⁴⁶ Хаджнал Дж., Европейский тип брачности в ретроспективе, *Брачность, рождаемость, семья за три века*, Москва, 1979, с.14.

¹⁴⁷ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.149.

¹⁴⁸ Хаджнал Дж., Европейский тип брачности в ретроспективе, *Брачность, рождаемость, семья за три века*, Москва, 1979, с.17.

¹⁴⁹ Свечкарева. В., *Дихотомия Запад-Восток в контексте брачной морали*, <http://cyberleninka.ru/article/n/dihotomiya-zapad-vostok-v-kontekste-brachnoy-morali> [preiga per internetą, žiūrėta 2014 04 28.]

Jaunesniosios dukterys iš feodalų šeimų stojo į vienuolynus, o valstietės ar miestietės ieškodavosi tarnaitės vietos. Kai kurios jaunesniosios dukterys likdavo gyventi savo giminaičių šeimose kaip kompanjonės, guvernantės ar auklės. Jei šie jaunesnieji sūnūs ir dukterys sukaupdavo kapitalo, tai jie tuokdavosi, tačiau šitos santuokos būdavo jau vėlyvos. Todėl Vakarų Europoje buvo laikoma, jog santuokoje būti geriau, tačiau „senberniai“ ar „senmergės“ niekada nebuvo niekinami.

Rytų Europoje, o ypatingai Rusijoje, buvo laikoma, jog tuoktis reikia kuo anksčiau ir nesvarbu, ar jaunavedžiai turi iš ko išlaikyti šeimą. Čia nebuvo majorato – tėvas galėjo palikti savo turtą, kam tiktai norėjo. Maža to, Rusijoje vaikai turtą galėjo paveldėti tik po tėvo mirties. Valstiečiai gyveno didelėmis šeimomis ir nuotaka ar jaunikis, atėjęs į šeimą, reiškė papildomą darbo jėgą. Todėl viengungiškas gyvenimas prilygo nusikaltimui, buvo sunkiai toleruojamas: jie buvo pravardžiuojami, abejojama jų fizine sveikata ir pan¹⁵⁰. Todėl Rytų Europoje pirmai progai pasitaikius buvo kuriamos santuokos ir praktiškai nebuvo viengungių.

Po III ATR padalijimo 1795 m. buvusios didžioji buvusios LDK teritorijos dalis priklausė Rusijos imperijai. O Rusijos imperija – milžiniška teritorija nuo Baltijos jūros iki pat Japonijos, todėl Rusija santuokos papročių požiūriu labai nevienalytė. Tačiau viena tendencija aiški: kuo toliau į Rytus nuo Pabaltijo, tuo santuokų tipas vis labiau tampa azijietiškas (ankstyvos ir visuotinės santuokos)¹⁵¹.

XIX a. statistikai ir mūsų laikų mokslininkai mano, kad Kauno ir Suvalkų gubernijų gyventojai palyginti vėlai tuokdavosi. Pasak oficialiosios statistikos 1870 m. Kauno gubernijoje 59% moterų ištekėdavo iki 25 metų amžiaus, 78% - iki 30 metų. Vyrų santuokų pikas – 26–30 metų. Tuo tarpu Vilniaus gubernijoje 75% merginų ištekėdavo iki 25 metų, vyrai Vilniaus gubernijoje vesdavo dažniausiai 21 – 25 metų¹⁵². Oficiali statistika registravo sutuoktinių amžių tik pagal religiją. LDK tapus Rusijos imperijos dalimi buvusioje jos teritorijoje įkurtos gubernijos buvo labai nevienonodos konfesiniu požiūriu: Kauno (81,7%), Vilniaus (63%) ir Suvalkų (73,5%) gubernijose gyveno daugiausiai katalikai, Gardino gubernijoje daugiausiai stačiatikiai – katalikų tik apie 33%, o Minsko gubernija jau visai stačiatikiška¹⁵³. Katalikų ir evangelikų liuteronų tikėjimo žmonės buvo linkę tuoktis vėliau, o stačiatikių tikėjimo – daug anksčiau. Pagal Hajnalo teoriją

¹⁵⁰ Свечкарёва. В., *Дихотомия Запад-Восток в контексте брачной морали*, <http://cyberleninka.ru/article/n/dihotomiya-zapad-vostok-v-kontekste-brachnoy-morali> [preiga per internetą, žiūrėta 2014 04 28.]

¹⁵¹ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.143.

¹⁵² Vairišauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.85.

¹⁵³ Vairišauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.97.

Kauno gubernijos gyventojų santuokos XIX a. antroje pusėje labiau atitiktų vakarietiškoji santuokų modelį.

Ankstyviausi oficialūs statistiniai duomenys apie santuokinį amžių pateikiami 1870 m. Norint išsiaiškinti, kokios santuokos tendencijos būdingos šiaurinėje Žemaitijos vyskupijos dalyje XIX a. pirmoje pusėje buvo atliktas trijų kaimyninių parapijų – Jonišio, Šakynos ir Naujosios Žagarės Santuokos parapijų metrikų knygų tyrimas.

1607 m. Piotrkovo Sinode buvo primti ir kardinolo Bernardo Maciejkovskio ganytojiškame laiške suformuluoti reikalavimai, kaip reikia vesti parapines metrikų knygas. Visų trijų rūšių metrikų knygoje turėjo būti nurodyta apeigų data, dvasininko vardas ir pavardė, apeigų dalyvių(besituokiančiųjų) ir liudininkų vardai ir pavardės, jų amatas ar verslas, gyvenamoji vieta. Manoma, kad Santuokos metrikų knygos buvo tvarkomos kruopščiausiai ir kompleksiškiausiai, nes tiek dvasininkai, tiek besituokiantieji buvo suinteresuoti būsimų palikuonių teisėtumu¹⁵⁴. Visų šitų reikalavimų buvo laikomasi ir tyrimui pasirinktose parapijose.

Buvo tiriamos visų trijų parapijų santuokos dominančio laikotarpio(1800 – 1850m.) pradžioje, viduryje ir pabaigoje. Deja, laikotarpio pradžioje nė vienoje parapinėje metrikų knygoje nebuvo nurodytas besituokiančiųjų amžius. Buvo nurodyti vardai, pavardės, šeimininė padėtis: mergina(„virgine“) ar jaunuolis(„juwensis“), ar našliai(„vidues“, „vidua“) ir besituokiančiųjų gyvenamoji vieta. Knygos pildytos lenkų kalba su lotyniškais intarpais. 1830 m., 1850 m. knygos pildomos jau rusų kalba ir informatyvesnės – čia nurodomas ne tik vardas, pavardė ir šeimininė padėtis(„девица“, „холостой“, „вдова“, „вдовец“) bet ir besituokiančiųjų amžius.

Pati didžiausia iš tirtųjų – Jonišio parapija. 1808 m. santuokos metrikų knygoje užrašytos 152 santuokos (Priedas Nr.21). 89 porose abu jaunavedžiai tuokėsi pirmą kartą, 15 porų abu buvo našliai, 48 porose vienam iš sutuoktinių ši santuoka buvo antra. Kaip matome, tik truputį daugiau nei pusėje santuokų abu partneriai tuokėsi pirmą kartą. Įrašuose liudininkai – tik vyrai. Įdomu tai, kad visur tiek liudininkai, tiek jaunavedžiai vietoj parašo dėjo kryželį – matyt visgi dauguma jų buvo neraštingi.

Naujosios Žagarės Santuokos metrikų knygoje 1796 m. įrašytos 58 santuokos (Priedas Nr.22). 44 poroms abiems jaunavedžiams ši santuoka buvo pirma, susituokė 4 poros, kai abu sutuoktiniai – našliai ir 10 porų, kai vienas iš sutuoktinių – našlys. Santuokos liudininkai kaip ir Jonišio parapijoje – tik vyrai. Tačiau yra ir skirtumų – čia niekur nėra jokių nei besituokiančiųjų, nei liudininkų parašų(net kryželių).

¹⁵⁴ Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslia Lietuvos Ddiziosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.400.

Šakynos parapija – pati mažiausia iš tirtųjų. Čia 1800 m. susituokė 22 poros. (Priedas Nr.23) 20 porų abu sutuoktiniai tuokėsi pirmą kartą, 2 porose vienas iš sutuoktinių – našlys. Visai neužfiksuota santuokų, kur abu sutuoktiniai būtų našliai. Liudininkai, kaip ir kitose parapijose, tik vyrai. Nei liudininkų, nei jaunavedžių parašų nereikalauta – kaip ir Naujoje Žagarėje.

1830 m. Joniškyje santuokų skaičius sumažėjo – tik 96 (1808 m. – 152). 54 porose abu jaunavedžiai tuokėsi 1 kartą, 10 porų buvo, kai abu sutuoktiniai – našliai ir įrašytos 32 santuokos, kai vienas iš jaunavedžių – našlys. Šiose Krikšto metrikų knygose jau žymimas ir sutuoktinių amžius, todėl galima buvo apskaičiuoti ir besituokiančiųjų amžiaus vidurkį. 1830 m. pirmą kartą besituokiantys vyrai buvo vidutiniškai 28 metų, o merginos – 24. Pridėjus santuokas, kai vienas iš sutuoktinių ar net abu yra našliai ir suskaičiavus visų susituokusiųjų vidutinį amžių skaičiai truputį padidėjo – vyrų vidutinis amžius – 31, 7, o moterų – 26,1.

Pati jauniausia nuotaka – 16 metų, jos jaunikis – 25 metų našlys. O jauniausias jaunikis – 18 metų. Jo nuotaka irgi tokio pat amžiaus. Turiu pastebėti, kad tiek nuotakų, tiek jaunikių iki 20 metų būta labai mažai¹⁵⁵.

1830 m. pats vyriausias jaunikis buvo 70 metų našlys, kuris vedė 48 metų našlę (vyriausia nuotaka), dar vienas panašaus amžiaus – 69 metų našlys vedė 38 metų nuotaką, kuriai ši santuoka buvo pirma. Amžiaus skirtumas nemažas, tačiau viena nuotaka – našlė, o kita – „sena pana“. Tačiau yra atvejų, kai jau pakankamai solidaus amžiaus jaunikiai veda jaunas merginas. Štai 58 metų našlys ir 20 metų mergina, 50 metų našlys ir 18 metų mergina. Tačiau būta atvejų, kai nuotaka irgi gerokai vyresnė už jaunikį: 34 metų našlė susituokė su 20 metų vaikinu, kuriam ši santuoka pirma. Tiesa, šitoks atvejis bent jau 1830 m. Jonišio parapijoje užfiksuotas tik vienas¹⁵⁶.

Išanalizavus Naujosios Žagarės Santuokos metrikų knygas matyti, kad santuokų, palyginus su 1796 m. sumažėjo – yra 43 įrašai. 37 porų abiem sutuoktiniams ši santuoka buvo pirma, susituokė 1 pora, kai abu našliai ir 5 porose vienam iš sutuoktinių ši santuoka buvo antra. Pirmą kartą besituokiančių moterų amžius buvo 23,87, o vyrų – 29 metai. Pridėjus santuokas su našliais moterų vidutinis mažius tapo 24, o vyrų – 33, 03.

Jauniausios nuotakos Naujoje Žagarėje – 18 metų, 1830 metais tokios buvo 3, o jaunikiai – 20 metų. Visų jų sutuoktiniai irgi tuokėsi 1 kartą. Vyriausi jaunikiai Žagarėje – 46 bei 47 metų

¹⁵⁵ Jonišio RKB santuokos metrikų knyga 1828—1834 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.20. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁵⁶ Ten pat.

našliai, kurie vedė 36 bei 38 metų pirmą kartą tekėjusias nuotakas, net šių laikų standartais – „senas panas“¹⁵⁷.

Didžiausias amžiaus skirtumas tarp sutuoktinių buvo 20 metų, kai 40 metų jaunikis pirmą kartą tuokėsi su 20 metų mergina. Tačiau visai nėra tokių santuokų, kai vidutinio amžiaus jaunikis, veda labai jauną nuotaką ar vidutinio amžiaus nuotaka teka už jauno vaikiną. Apskritai yra tik viena santuoka, kai nuotaka vyresnė už jaunikį – tai 34 metų našlė ir 29 metų vaikiną. Jam ši santuoka buvo pirmoji¹⁵⁸.

Šakynos parapijos 1830 m. Santuokų knygos nepavyko rasti, tad tirta artimiausia pagal laikotarpį išlikusi knyga – 1827 m. Deja, čia dar nėra nurodytas jaunavedžių amžius. 1827 m. Šakynoje susituokė 25 poros. 20 porų abiems sutuoktiniams ši santuoka buvo pirmoji, susituokė 1 pora, kur abu buvo našliai ir įvyko 4 santuokos, kur vienas iš besituokiančiųjų tuokėsi pirmą kartą, o kitas – našlys.

1850 m. duomenimis santuokų skaičius Joniškyje pakito tik minimaliai. Jei 1830 m. čia susituokė 96 katalikų poros, tai 1850 m. – 97. Tačiau ženkliai padidėjo besituokiančiųjų pirmą kartą santuokų – net 72 poros, kai abiems jaunavedžiams ši santuoka pirma. Vidutinis tokių porų nuotakų amžius – 21 – 26 metai, o jaunikių – 29 – 30. Susituokė viena pora, kai abu sutuoktiniai našliai ir 24 poros, kai vienas iš sutuoktinių našlys. Pridėjus šitų santuokų duomenis moterų vidutinis santuokinis amžius yra 23,36, o vyrų – 28,1. Jauniausios nuotakos – 18 metų, jauniausias jaunikis – taip pat 18 metų¹⁵⁹. Vyriausias jaunikis buvo 57 metų našlys, susituokęs 36 metų pirmą kartą tekančia nuotaka (vyriausia nuotaka, kai tekama pirmą kartą). Vyriausia nuotaka – 56 metų našlė, ištekėjusi už tokio pat amžiaus našlio. Vyriausias jaunikis, kuriam ši santuoka buvo pirma, buvo 53 metų. Ir vedė jis 33 metų merginą¹⁶⁰.

Taip pat būta santuokų, kai sutuoktinius skiria nemenkas amžiaus skirtumas: 50 metų našlys veda 26 metų merginą, 40 metų jaunikis ir 20 metų nuotaka. Būta ir vienos santuokos, kai nuotaka vyresnė už jaunikį: 34 m. našlė išteka už 30 metų vyro, kuriam ši santuoka buvo pirma¹⁶¹.

Naujoje Žagarėje santuokų 1850 metais, lyginant su 1830 m., padaugėjo: susituokė 49 poros. 37 porose abiems sutuoktiniams ši santuoka buvo pirma, 10 porų vienas iš sutuoktinių buvo našlys ir 2 poros, kur susituokė abu našliai. Vidutinis pirmą kartą tekančių nuotakų amžius buvo 25

¹⁵⁷ Naujosios Žagarės RKB santuokos metrikų knyga. 1828--1834 m., F. 1191, ap.9, apsk. v.23, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ Jonišio RKB santuokos metrikų knyga. 1849--1860 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.37.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

¹⁶⁰ Ten pat.

¹⁶¹ Ten pat.

metai, vidutinis vyrų – 27,6. Pridėjus likusių porų su našliais duomenis nuotakų vidutinis amžius praktiškai lieka tas pats, o jaunių – 29 metai.

Jauniausios nuotakos Naujosios Žagarės parapijoje buvo 16 metų. Tokios nuotakos buvo dvi, abi ištekėjo už irgi pirmą kartą besituokiančių jaunuolių. Jauniausias jaunikis – 17 metų, vedė 19 metų nuotaką¹⁶². Vyriausias jaunikis – 55 metų našlys, vedęs 45 metų našlę. Vyriausias pirmą kartą vedantis jaunikis – 50 metų, o jo nuotaka – 23 metų mergina. Vyriausia pirmą kartą tekanti nuotaka – 39 metų, ištekėjo už 33 metų pirmą kartą besituokiančio vyriškio¹⁶³.

Dar viena šių metų ypatybė ta, jog N.Žagarės parapijoje ištekėjo net 5 našlės už jaunesnių už save pirmą kartą besituokiančių jaunių.

Šakynos parapijoje pavyko surasti tik 1880 m. santuokos knygą, kurioje buvo nurodytas besituokiančiųjų amžius. 1880 m. čia įrašytos 18 santuokų. 13 porų abiemis sutuoktiniams ši santuojka buvo pirma, 3 porose vienas iš jaunavedžių – našlys ir 2 poros, kai abu sutuoktiniai – našliai. Vidutinis pirmą kartą besituokiančių jų merginų amžius – 24 m., vyrų – 30, 6 m. Pridėjus kitas poras vidutinis moterų amžius – 25, 5 m., o vyrų – 31 metai.

64 našlys ir 48 našlė – vyriausi jaunikis ir nuotaka. Jie abu ir susituokė. Jauniausias pirmą kartą vedantis vyriškis – 24 metų, o jauniausia nuotaka – 20 metų¹⁶⁴.

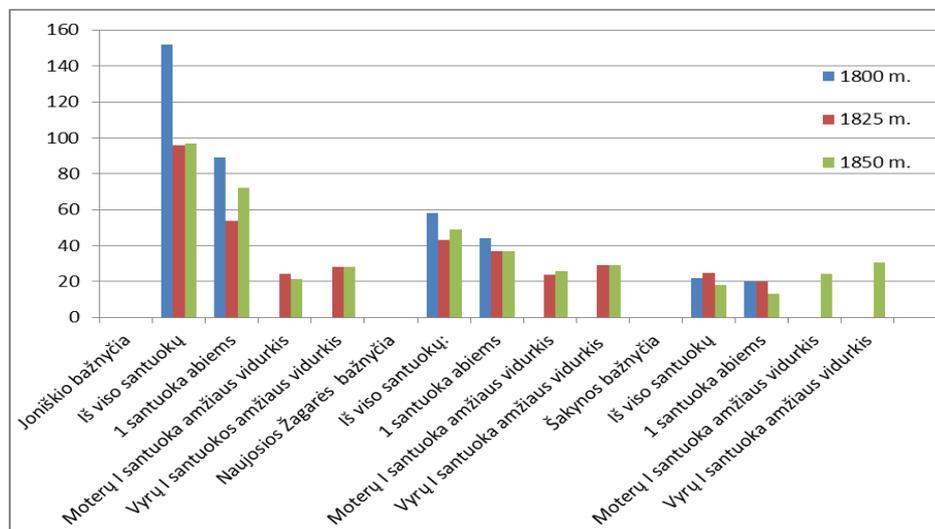

Diagrama Nr. 1 sudaryta remiantis priedais Nr. 21, 22 ir 23.

¹⁶² Naujosios Žagarės RKB santuokos metrikų knyga. 1849--1868 m., F. 1191, ap.1, apsk. v.33, Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Šakynos RKB santuokos metrikų knyga. 1880—1917 m. . F. 1321, ap.1, apsk. v.33. Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

Išanalizavus Jonišchio, Naujosios Žagarės bei Šakynos parapišes Santuokos metrikų knygas matyti, kad šiose parapijose vidutinis pirmą kartą besituokiančiųjų santuokinis amžius buvo gana vėlyvas. Naujosios Žagarės parapijoje moterys pirmą kartą tekėjo vidutiniškai 24 m., o vyrai – 28 metų. Joniškyje moterys pirmą kartą tekėdavo sulaukusios 22 metų, o vyrai – 28 m. Šakynoje – moterys 24 m, o vyrai – 30 metų. Šitie duomenys labiau atitinka demografines tendencijas, būdingas Vakarų Europai, kur, pasak J. Hajnal, nuotakos amžius, kai santuoka pirma, buvo apie 24 metus, o jaunikio – apie 26 metus. Kaip matome, tirtose parapijose vyrų santuokinis amžius netgi didesnis, nei Vakarų Europoje. Naujosios Žagarės ir Šakynos moterų santuokinis amžius visiškai atitinka Vakarų Europos santuokinį amžių, tuo tarpu Joniškyje ryškėja tendencija, jog tuokiasi truputį jaunesnės nuotakos – jei 1830 m. vidutinis amžius buvo 24,3, tai 1850 m. vidutinis nuotakos amžius – 21,26. Galime daryti išvadą, kad pagal vidutinį sutuoktinių amžių, kai santuoka pirmoji visos tirtos parapijos atitinka Vakarų Europos šeimos modelį. Reikia atkreipti dėmesį, kad šis tyrimas aliktas analizuojant katalikiškų parapijų bažnytines metrikų knygas ir liečia tik katalikus. Tačiau turint omeny, kad Kauno gubernijoje, kuriai priklausė tirtos parapijos, 81,7%¹⁶⁵ gyventojų buvo katalikai, galime teigti, kad šitokios santuokų tendencijos buvo būdingos daugumai šitų parapijų teritorijose gyvenusių žmonių.

¹⁶⁵ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius*, t.8., Vilnius, 2011, p.97.

5. MIRTINGUMAS

XIX a. ypatingas tuo, kad tradicinis gamybos būdas, kada dauguma visuomenės narių gyvena kaime ir dirba žemę keičiasi į šiuolaikinį, kur po pramonės perversmo vis daugiau ir daugiau žmonių kraustosi į miestus, o žemės ūkis lieka svarbia, bet jau nebesvarbiausia ūkio šaka. Šitam šiuolaikiniam gyvenimo būdai būdingas mažas natūralus gyventojų prieaugis ir daug ilgesnis vidutinis gyventojų amžius¹⁶⁶. Galima netgi sakyti, kad pramonės perversmas demografinėms tendencijoms padarė tokią pačią įtaką, kaip kažkada neolitinė revoliucija, kai nuo gamtos gėrybių rinkimo visuomenė perėjo prie žemdirbystės. Neolitinės revoliucijos metu žmonės nustojo būti priklausomi nuo spontaniškai ekosistemos kuriamų resursų, o pramonės perversmas atskyrė energijos ir resursų gamybą nuo žemės¹⁶⁷.

Šitų pokyčių laikotarpiui būdingi du svarbiausi aspektai. Pirmasis yra tas, kad žymiai pagerėjo žmonių gyvenimo lygis. Ekonomistas A. Madison paskaičiavo, kiek realiai tenka vienam gyventojui materialinių vertybių ir paslaugų – išvestas standartinis vienetas¹⁶⁸. Pagal šį ekonomistą žmogaus gyvenimo lygis per 100 metų daugumoje Europos šalių išaugo trigubai, išskyrus Rusiją, kur jis išaugo tik dvigubai. Pagerėjęs žmonių gyvenimo lygis paprastam žmogui reiškė geresnį maistą ir rūbus, higieniškesnius, šiltesnius ir patogesnius namus. Visa tai kartu sudėjus – mažesnis mirtingumas ir pailgėjęs vidutinis gyventojų amžius.

Antrasis aspektas – padidėjusi migracija ir urbanizacija. Iki pramonės perversmo Europoje iki 80% gyventojų gyveno kaime. Prieš pat I Pasaulinį karą daugumoje Vakarų Europos šalių žemės ūkyje bedirbo apie 40% gyventojų, išskyrus Rusiją, kurioje apie 60% darbingų žmonių dar dirbo žemės ūkyje¹⁶⁹.

Naująsias demografines tendencijas dar galima interpretuoti kaip didėjančių pasirinkimo galimybių ir ribojančių faktorių mažėjimo rezultata. Sveikatos apsaugos, gimstamumo kontrolės, asmeninių apsisprendimų svarbos augimas pasirenkant santuoką, padidėjęs mobilumas – tai vis nauji pasirinkimai, kurie buvo vargiai įmanomi tradicinėje visuomenėje. Visos šitos naujos apsisprendimų galimybės įtakoja ir demografinę situaciją.

Vienas iš svarbiausių rodiklių, nusakančių šalies demografinę situaciją, yra mirtingumas. Visoje Europoje XIX a. žmonių mirtingumas mažėja. Tačiau Rusija ir čia atsilieka – mirtingumas joje dukart didesnis nei Švedijoje ar Anglijoje¹⁷⁰.

¹⁶⁶ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.183.

¹⁶⁷ Ten pat, p. c.184.

¹⁶⁸ Ten pat, p. c.186.

¹⁶⁹ Ten pat, p. c.188

¹⁷⁰ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.193.

Didžiulį mirtingumą kaip visame pasaulyje, taip ir Rusijoje (taigi ir Lietuvos teritorijoje) lėmė visų pirma siautūsios epidemijos ir ligos, tokios kaip raupai, cholera, šiltinė, dizinterija ir pan. Tačiau nemažesnę įtaką turėjo ir badas nederliaus metais, nepakankama ir nevisavertė mityba, itin žemas sanitarijos lygis ir sunkiai prieinama medicinos pagalba. Per badmečius ir epidemijas labai padidėdavo darbingų žmonių mirtingumas, todėl dar pablogėdavo likusių šeimos narių gyvenimo kokybė. Moterų gyvenimo trukmei dar įtakos turėjo ir gimdymai, todėl moterų mirtingumas viršijo vyrų mirtingumą. Nuo XIX a. vidurio gerėjant ekonominei padėčiai ir sveikatos priežiūrai lietuviškųjų gubernijų gyventojų mirtingumas ima mažėti. Lietuviškose ir Pabaltijo gubernijose gyventojų mirtingumas visą XIX a. buvo maždaug trečdaliu mažesnis, nei Rusijoje¹⁷¹.

Didelis mirtingumas lemia trumpą vidutinę gyvenimo trukmę. XIX a. viduryje Kauno gubernijoje vidutinė žmonių gyvenimo trukmė buvo 28 metai. Taip pat Kauno gubernijai paskaičiuota būsimo gyvenimo trukmė – metų skaičius, kurį, esant tam tikrai išmirimų tvarkai išgyvens naujagimis – tesiekė 20 – 25 metus¹⁷². Šis rodiklis pats geriausias Šveicarijoje – ten jis siekė net 37 metus. Įdomu tai, kad 1790 m. duomenimis atlikti paskaičiavimai rodo, jog naujagimiai LDK išgyvendavo iki 30 m. (aštuoniolikmečiai – iki 34 m.)¹⁷³. Panašu į tai, kad XIX a. viduryje žmonės prasčiau gyveno, nei XVIII pabaigoje. Svaime aišku, kad tai įtakėjo stichinės nelaimės ir siautėjusios ligos, tačiau galima daryti ir kitą prielaidą – esant Rusijos imperijoje pablogėjo žmonių gyvenimo kokybė.

Norint išsiaiškinti Žemaitijos vyskupijos šiaurinės dalies mirtingumo tendencijas buvo atliktas Joniško, Šakynos ir Naujosios Žagarės parapijų mirties knygų tyrimas. Tačiau mirties knygos laikomos pačiomis nepatikimiausiomis. Iki pat XVIII a. pabaigos čia pastebimi dideli įrašų trūkumai. Mokslininkai aiškina, kad šių trūkumų priežastis – kitokios mirčių registracijos knygų užduotys ir tikslai. Manoma, kad pirmosiose mirčių registracijos knygose užrašytos tik tos laidotuvės, už kurias buvo sumokėta. Taip pat egzistuoja nuomonė, kad į šias knygas nebuvo įtraukiami įrašai apie vaikus iki 7 m., nes jie dar nebuvo pilnateisiai katalikų bendruomenės nariai - negalėjo gauti kai kurių sakramentų dėl savo mažo amžiaus (išpažintis, Komunija, paskutinis patepimas)¹⁷⁴. Ir tik vėliausiu periodu įtraukiami jau ir vaikai iki 7 m.

Taigi parapijų mirčių registracijos knygos laikomos patikimomis, jei jose maždaug 30% įrašų sudaro mirusių kūdikių iki vienerių metų įrašai.

¹⁷¹ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.87.

¹⁷² Ten pat, p.87.

¹⁷³ Ten pat, p. 86.

¹⁷⁴ Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Ddžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.459.

Naujosios Žagarės parapija visiškai atitinka šiuos reikalavimus – čia 1800 m. 31,4%, 1830 m. – 28, 8%, o 1850 m. – 32,1% sudaro kūdikių iki 1 m. įrašai (Priedas Nr.5). Šioje parapijoje Mirties metrikų knygose įregistruotų mirusiųjų amžiaus vidurkis 1800 m. – 28,9 m., 1825 m. – 34, 1 m. ir 1850 m. – 29, m. Kaip matome, šitos parapijos vidutinis gyventojų amžius didesnis, nei vidutinis Kauno gubernijos gyventojų amžius. 1800 m. įrašuose vyriausia moteris – 60 metų, o vyriausias vyras – 80¹⁷⁵. 1825 m. vyriausias palaidotas vyras 84 metų, o vyriausia moteris – 80¹⁷⁶. 1850 m. vyriausias vyras – 65 metų, o vyriausia moteris – net 100 metų. Iš viso 1800 m. užfiksuota 31, 1825 m. – 36 ir 1850 m. – 63 palaidojimo įrašai¹⁷⁷.

Joniškio parapijos duomenys šiek tiek skiriasi: čia 1800 m. – 21,5% įrašų sudarė kūdikių iki 1 m įrašai, 1825 m. – 26,1%, o 1850 m. – 44,6% (Priedas Nr. 10) Taigi Joniškio parapijoje kūdikių iki 1 m. mirčių užregistruota mažiau, bet skirtumas nėra didelis. Vidutinis gyventojų amžius Joniškio parapijoje 1800 m – 25,5, 1825 m. – 33, 6 ir 1850 m. – 28,2. Taigi vidutinis Joniškio parapijos gyventojų amžius atitinka Kauno gubernijos demografines tendencijas – 28 metus. Iš viso 1800 m. užfiksuota 130, 1825 m. – 172 ir 1850 m. – 240 palaidojimo įrašai. 1800 m. vyriausia palaidota moteris – 100 metų, vyriausias vyriškis – 80¹⁷⁸; 1825 m. vyriausia moteris – 80 m.¹⁷⁹, o vyras 100 m.; 1850 m. vyriausia moteris – 86 metų, o vyras – 100 metų¹⁸⁰.

Šakynos parapijoje 1800 m. 25,8% mirčių sudarė kūdikių iki 1 m. mirtys, 1825 m. skaičius beveik nepasikeitė - 25%. (Priedas Nr.1) 1850 m. Mirties metrikų knygų nepavyko rasti, todėl ir duomenų palyginimui nėra. Kaip matome 1800 m. ir 1825 m. duomenys visiškai atitinka Joniškio parapijos duomenis. 1800 m Šakynoje užregistruotas 31, o 1825 m.- 36 palaidojimai. Vidutinis amžius – 43, 5 m ir 34, 1 m. Kaip matome, amžiaus vidurkis labai panašus į Naujosios Žagarės parapijos amžiaus vidurkį. 1800 m vyriausia palaidota moteris – 86 metų, o vyriškis – 80 metų.¹⁸¹

¹⁷⁵ Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1793—1816 m. . F. 1191, ap.1, apsk. v.15, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁷⁶ Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1816—1828 m. . F. 1191, ap.1, apsk. v.20, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁷⁷ Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1849—1872 m. . F. 1191, ap.1, apsk. v.32, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁷⁸ Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1772—1802 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.7, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁷⁹ Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1819—1827 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.17, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁸⁰ Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1849—1861 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.29, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁸¹ Šakynos RKB mirties metrikų knyga. 1787—1827 m. . F. 1321, ap.1, apsk. v.12, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

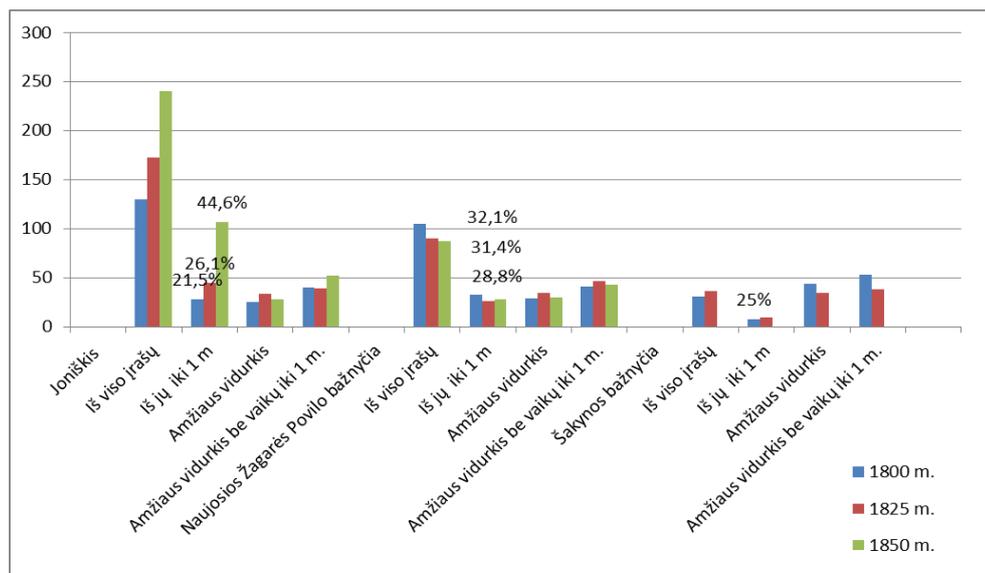

Diagrama Nr. 2 sudaryta remiantis priedais Nr. 1, 5 ir 10.

Pagal Piotrkovo sinode 1602 m. išdėstytus reikalavimus Mirties registracijos knygoje turėjo būti nurodoma informacija apie mirusį: vaikas ar suaugęs, lytis, kartais nurodoma ar gavo paskutinius sakramentus ar mirė staiga, taip pat palaidojimo vieta¹⁸².

Visų trijų tirtų parapijų 1800 m. ir 1825 m. Parapinės Mirties metrikų knygos pildytos lenkų kalba su lotyniškais intarpais. Nurodamas mirusiųjų amžius, taip pat vaikas („ditto“) ar suaugęs, lytis ir palaidojimo vieta, kai kada – užsiėmimas. Kartais nurodoma mirties priežastis. Pati dažniausia - „extreme“ – netikėta mirtis. Greičiausiai čia norėta pasakyti, kad mirė be sakramentų, o ne tikroji mirties priežastis. „Krikščionybės Lietuvoje istorijoje“ teigiama, kad Žemaitijos vyskupija buvo mažiausia, bet tankiausiai apgyvendinta. Taip pat nurodoma, kad XVI a. vidutiniškai viena parapija apėmė 550 km²¹⁸³. Nepavyko rasti tikslaus tirtų parapijų ploto, tačiau suskaičiavus kaimus, kurie priklausė šioms parapijoms, galima susidaryti bendrą vaizdą apie parapijų dydį. Naujosios Žagarės parapijai 1800 m. priklausė 40 kaimų, 1825 m. – 44 kaimai, o 1850 m. – 32 kaimai (Priedas Nr. 9). Joniškio tais pačiais metais analogiškai 71, 60 ir 55 kaimai (Priedas Nr.13) ir Šakynos – 32, 24 bei 15 kaimų (Priedas Nr.5). Kadangi tiek Joniškio, tiek Naujosios Žagarės, tiek Šakynos parapijos apėmė labai didelę teritoriją, tai dvasininkams turbūt buvo sunkiai įmanoma suteikti paskutinį patepimą visiems mirštantiesiems. Visų trijų parapijų 1800 m. ir iš dalies 1825 m. įrašams būdingas dar vienas bendras bruožas – daugumos palaidotųjų amžius graičiausiai nurodomas tik

¹⁸² Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai mokslia Lietuvos Ddžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013 p.430.

¹⁸³ Paknys M., Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis, *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudaryt. V. Ališauskas, Aidai, 2006, p.69.

apytiksliai: vyrauja tokie įrašai kaip 30 metų, 40 metų, 60 metų. Tikslus amžius retai kur nurodomas. Vaikų ir jaunesnių nei 30 metų mirusiųjų amžius dažniausiai nurodomas tiksliau.

1850 m. knygos pildomos jau rusų kalba ir informatyvesnės – čia nurodomas palaidotojo vardas, pavardė, amžius, mirties priežastis, šeimyninė padėtis: vaikas – „дитя“, mergina – „девица“, niekad nevedęs vyras – „холостой“, našliai – „вдова“, „вдовец“. Vis dar nemažai atvejų, kai galima įtarti, jog mirusiųjų amžius nurodomas apytiksliai, apvalinant – 30, 40 60 metų, tačiau jau daugėja atvejų, kai greičiausiai amžius nurodomas tikslus.

Pagal J. Hajnalo teoriją vienas iš požymių, rodančių vakarietišką ar rytietišką šeimos modelį yra niekada nebuvusių santuokoje asmenų skaičius. Šiuo aspektu tirtos 1850 m. Mirties metrikos, nes čia buvo išsamiau nurodyta šeimyninė padėtis. Taigi 1850 m. Jonišio parapijoje palaidota 14 viengungių, niekad nebuvusių santuokoje: 6 moterys ir 8 vyrai (Priedas Nr.10). Tai sudaro 6% visų mirusiųjų, 7,5 % vyrų ir 4,5% moterų. Vidutinis niekad netekėjusių moterų amžius – 42,8 m., o vyrų – 47,8 m. Naujoje Žagarėje 1850 m. užregistruota tik po vieną netekėjusios moters ir vyro atvejį. Vyriškis buvo 38, o moteris – 30 metų. Kažkokių išsamesnių paskaičiavimų nedaryta dėl labai mažo tyrimo objektų skaičiaus Pagal J. Hajnalą Vakarų Europos šeimos modeliui būdinga tai, kad niekada nebuvusiu santuokoje žmonių yra apie- 10%¹⁸⁴, o Rytų Europos šeimos modeliui - iki 5% viengungių. Šiuos 5% sudaro praktiškai vien vyrai – niekad netekėjusios moterys Rytų Europos visuomenėse buvo didžiulė retenybė. Jonišio 1850 m duomenys truputėlį mažesni, nei Vakarų Europoje, tačiau gerokai didesni, nei būdingi Rytų Europai. Taigi bent jau Jonišio parapijos Mirties metrikų knygų tyrimas patvirtina, kad pagal viengungių skaičių ši parapija priskirtina Vakarų Europos šeimų modeliui. Galima daryti prielaidą, kad ir kitose kaimyninėse parapijose, kuriose gyvenimo sąlygos, sveikatos apsauga ir politinė padėtis panaši, šeimyninis modelis pagal viengungių skaičių labiau atitiko vakarietiškąjį šeimų modelį.

¹⁸⁴ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.149.

6. GIMSTAMUMAS

XIX a. pradžioje Vakarų Europoje vyravo J.Hajnalio aprašyta sistema, kuriai būdingos vėlyvos santuokos, didelis niekada nebuvusiujų santuokoje procentas ir mažėjantis gimdymų skaičius. Vėlyvos santuokos ir mažėjantis gimstamumas tarpusavyje labai susiję, nes kuo vyresnio amžiaus moteris išteka, tuo mažiau ji turi galimybių susilaukti vaikų. Tuo tarpu Rytų Europos šeimos modeliui būdingos ankstyvos santuokos iš dalies įtakoja ir didelį gimstamumą tose šalyse. XIX amžius – didelių demografinių pokyčių amžius. Nuo 1800 m iki 1913 m. Jungtinės Karalystės gyventojų skaičius išaugo keturis kartus, Rusijos – tris kartus, o štai Prancūzijos – tik 50%, Italijos ir Ispanijos – vos dukart¹⁸⁵. J Hajnalio linija, dalijanti Europą, taip pat skiria dinamiškai bei lėtai besivystančią Europą demografiniu požiūriu. Jei kai kuriose Vakarų Europos šalyse, tokiose kaip Prancūzija ar Belgija, didieji demografiniai pokyčiai įvyksta XIX a. pradžioje, Italijoje, Ispanijoje ir Vokietijoje – amžiaus viduryje, tai Rusijoje šie pokyčiai įgauna pagreitį tik prieš pat I pasaulinį karą¹⁸⁶.

Pokyčiai pirmiausia prasideda vakarinėje Rusijos dalyje – lietuviškose gubernijose. Gyventojų skaičius atskirose gubernijose augo nevienodai. Sparčiausiai – Vilniaus ir Gardino gubernijose, žymiai lėčiau – Kauno ir Suvalkų, nors šitas dvi gubernijas mažiausiai paveikdavo epidemijos ar nederliaus metai. Bendras gyventojų skaičius labiausiai augo dėl augančio natūralaus gyventojų prieaugio. Tačiau tiksliai apskaičiuoti gyventojų prieaugį XIX a. pradžioje neįmanoma, nes nėra tikslių duomenų, nėra atlikta išsamių demografinių procesų tyrimų. Iš dabar turimų duomenų galima susidaryti tik paviršinį vaizdą¹⁸⁷.

Manoma, kad natūralus gyventojų prieaugis 1816–1834 m. augo, nes tie metai demografiniu požiūriu buvo palankūs, o vėliau, prasidėjus negandoms, turėjo mažėti. Tačiau tikslesni duomenys yra tik iš XIX a. vidurio. 1848–1857 m. Kauno gubernijoje vidutinis bendras gimstamumo koeficientas siekė 41,8, o Vilniaus gubernijoje – 42,5 naujagimio tūkstančiui gyventojų¹⁸⁸. Nors 1859–1863 m. daugelyje gubernijų gimstamumas padidėjo (Vilniaus gubernijoje – 48,6, Gardino – 48,4), tačiau Kauno gubernijoje jis truputėlį sumažėjo. Suvalkų gubernijoje 1858–1868 m. duomenimis gimstamumas pats mažiausias iš visų lietuviškųjų gubernijų – 36,8. Rusijos imperijoje vidutinis gimstamumas – 50,7 naujagimio 1000 gyventojų. Tai didžiausias gimstamumas tarp kitų Europos šalių. Mažiausias jis Prancūzijoje – 25,5, Švedijoje – 30,7, Anlijoje

¹⁸⁵ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.191.

¹⁸⁶ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.194.

¹⁸⁷ Vairišauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.81.

¹⁸⁸ Vairišauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.83.

– 35,5. Artimiausias Kauno ir Suvalkų gubernijoms – Italijos gimstamumo koeficientas – 38,6 naujagimio 1000 gyventojų¹⁸⁹. Taigi pagal gimstamumo tendencijas šios dvi gubernijos labiau nei kitos atitiktų vakarietiškos visuomenės modelį, kuriai būdingas mažas gimstamumas.

Buvo atliekamas šiaurinėje Žemaitijos vyskupijos dalyje esančių Jonišio, Naujosios Žagarės ir Šakynos parapijų gimstamumo tendencijų tyrimas pagal bažnytines metrikas. Krikšto knygosose turėjo būti nurodoma apeigų atlikimo data, sakramentą suteikusio dvasininko vardas, pavardė ir pareigos, krikštijamo kūdikio vardas, lytis, tėvų bei krikštatėvių vardai ir pavardės, kūdikio teisėta ar neteisėta kilmė. Pagal Bažnyčios Sinodų nutarimus naujagimius reikėjo krikštyti kuo anksčiau, per keletą pirmųjų jo gyvenimo dienų¹⁹⁰. Net grasinant ekskomunija buvo nurodoma, kad sveikas vaikas turi būti pakrikštytas per devynias dienas. Tiesa, jei naujagimis buvo silpnas, tai pakako, kad kas nors, nebūtinai dvasininkas, pakrikštytų vandeniui tardamas reikiamas formuluotes, o sustiprėjęs toks vaikelis turėjo būti nuvežtas į bažnyčią ir ten dar kartą pakrikštytas. Tačiau toli gražu nevisada buvo tokių nurodymų laikomasi. Lietuva, kaip ir daugelis kitų to meto Europos valstybių, buvo žemdirbiškas kraštas, o tokiuose kraštuose daugiausiai gimimų tenka žiemos mėnesiams. Todėl keletą dienų kūdikio gabenimas į bažnyčią esant prastiems keliams ir nepalankioms oro sąlygoms irgi galėjo būti mirtinas. Dar viena priežastis, dėl kurios galėjo būti neskubama vaiko krikštyti – nemenkas mokestis už šią paslaugą. Todėl dalis nepasiturinčiai gyvenančių tėvų stengdavosi krikštą atidėti, kol vaikelis sustiprės arba turės lėšų sumokėti už apeigas¹⁹¹. Tiesa, mažesnėse parapijose krikšto vengimas turėjo būti sunkiai įmanomas, tačiau kaip jau ne kartą minėta šiame darbe, Žemaitijos vyskupystėje parapijų būta labai didelių ir atstumai iki bažnyčios buvę tikrai nemenki.

Parapinių Krikšto metrikų knygų patikimumui patikrinti yra tam tikras kriterijus – naujagimių maskulinizacijos laipsnis. Tai gimusių berniukų ir mergaičių santykis. Remiantis biologiniais skaičiavimais, 100 mergaičių paprastai gimsta 101–107 berniukai¹⁹². Be to, valsietiškos visuomenėse buvo labiau vertinamas berniukų gimimas, todėl vyriškos lyties naujagimiai buvo greičiau ir dažniau vežami krikštyti, o parapijų dvasininkai kruopščiau tvarkė berniukų krikšto atvejus. Todėl šaltinis laikomas patikimu, jei kai maskulinizacijos laipsnis yra 105, bet galimi ir svyravimai (103–109). Šitą kriterijų visiškai atitinka Jonišio (100 mergaičių tenka 109,3 berniuko) ir Naujosios Žagarės (100 mergaičių -105, 21 berniuko) Krikšto metrikų knygos, o Šakynos (100 mergaičių tenka 94,74 berniuko) duomenys nėra labai patikimi. Vis dėlto kai kurie

¹⁸⁹ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.194.

¹⁹⁰ Sarcevičienė J., „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslia Lietuvos Ddžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013, p.455.

¹⁹¹Ten pat, p. 455.

¹⁹²Ten pat, p.464.

autoriai teigia, kad šis Krikšto metrikų knygų patikimumo nustatymo kriterijus tinka tada kai atliekami didelio masto tyrimai, pavyzdžiui turint 3000 gimimų. Tada 95% patikimumo ribą peržengtų ir tie duomenys, kai maskulinizacijos riba būtų nuo 97 iki 119 berniukų 100 mergaičių. Taigi netgi tuomet Šakynos duomenys nebūtų priskirtini prie patikimų.

Joniškio parapijoje didžiausias gimstamumas buvo XIX a. pradžioje – 1805 m. čia pakrikštyti 412, 1810 m. – 412, o 1815 m. – 441 naujagimis. Vėliau krikštynų vis mažėja ir mažiausiai jų įvyksta – 1840 m. – tik 282. (Priedas Nr.11). Joniškyje pasitaiko įrašų, kai vienas iš tėvų, daugiausiai mama yra liuteronų tikėjimo. Taip pat nemažai krikšto tėvų taip pat liuteronų tikėjimo. Kaip nurodoma literatūroje, gausiausios evangelikų bendruomenės buvo Kauno gubernijoje, ypač šiaurinėje jos dalyje. Dalis evangelikų buvo vokiečių tautybės amatininkai, pirkliai, dvarininkai, tačiau dauguma – šiaurinėje gubernijos dalyje valstiečiai lietuviai ir latviai¹⁹³. Joniškyje jau XVII a. buvo evangelikų liuteronų parapija., pastatoma pirma bažnyčia. 1829 m. – įkuriama Joniškio evangelikų liuteronų filija. 1848 m. pastatoma ir pašventinama antra bažnyčia. 1862 m. – parapijai priklausė 1.600 parapiečių¹⁹⁴. Matyt katalikų ir liuteronų bendruomenės toleravo viena kitą ir nedarė jokių kliūčių dalyvauti evangelikams ir katalikų apeigose.

Naujoje Žagarėje daugiausiai naujagimių pakrikštyta 1805 ir 1810 metais – atitinkamai 248 ir 249. Nuo 1840 metų Žagarėje krikštynų skaičius labai sumažėja – pakrikštijama vos po 107-115 vaikų. (Priedas Nr.6).

Šakynos parapijoje gausiausiai buvo krikštijama 1800 m. – net 103 įrašai. Vėliau krikštynų skaičius sumažėja, tačiau visą tirtą laikotarpį yra vidutiniškai 52–70, išskyrus 1825 ir 1820 metus, kai randama atitinkamai 83 ir 91. Šakyna išskirtinė tuo, kad čia aptikti krikšto atvejai, kai perkristijami jau suaugę žmonės iš judėjų tikėjimo. 1800 m. užfiksuoti 2 tokie atvejai. Vienas toks perkristijamas asmuo iš Žagarės, o kitas – iš Šiaulių¹⁹⁵. 1810 m rastas dar vienas įrašas apie perkristijimą iš judėjų tikėjimo, kurio nurodyta gyvenamoji vieta – Šiauliai¹⁹⁶. Jokių papildomų duomenų apie šiuos neeilinius atvejus rasti nepavyko.

Didžioji dauguma vaikų Vakarų Europoje gimdavo santuokoje. 1600–1800 m. nesantuokoje gimusių vaikų skaičius buvo vidutiniškai 2–4 %. Švedijoje ir Suomijoje – apie 3%, na o Prancūzijoje, Italijoje ir Ispanijoje tik apie 1%¹⁹⁷. Taigi gimimų skaičius visiškai priklausė nuo

¹⁹³ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.101.

¹⁹⁴ Gogentas A., *Šiaurės Lietuvoje yra tokia Joniškio evangelikų liuteronų parapija*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.voruta.lt/siaures-lietuvoje-yra-tokia-joniskio-evangeliku-liuteronu-parapija/>

¹⁹⁵ Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1896—1804 m. . F. 1321, ap.1, apsk. v.13, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁹⁶ Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1804—1823 m. . F. 1321, ap.1, apsk. v.15, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

¹⁹⁷ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.157.

ištekėjusių moterų skaičiaus ir gimdymų būtent esant santuokoje. Tačiau Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos šeimos rekonstrukcijos metodu atlikti tyrimai rodo, kad 10-30% pirmagimių buvo pradėti nesantuokoje¹⁹⁸. Taigi galima teigti, kad daugeliu atveju neplanuotas nėštumas pagreitina santuoką.

Panaši padėtis buvo ir Lietuvos teritorijoje. Nesantuokiniai kūdikiai buvo netoleruojami visuomenėje. Tiriamojo laikotarpio Lietuvos kaimo kultūroje gyvavo visuotinai priimtas visavertės gyvenamosios modelis. Kaimo žmonės moterį laikė vaikų gimdytoja ir namų židinio saugotoja. Suaugusi mergina privalėjo ištekėti, tada susilaukti vaikų. Tačiau atsitikdavo ir taip, kad netekėjusi mergina susilaukdavo vaiko. Dažniausiai tokios merginos buvo visuomenės ignoruojamos, pravardžiuojamos, niekinamos. Būta atvejų, kai atsisakydavo ir šeima. Pasitaikydavo, kad pribuvėja atsisakydavo priimti kūdikį, niekas nenorėdavo būti „mergos vaiko“ krikštėviais, net kunigas kartais atsisakydavo krikštyti (nors pagal bažnyčios įstatymus kiekvienas turi teisę gauti krikšto sakramentą)¹⁹⁹. Kiek lengviau buvo tokiai merginai iš pasiturinčios šeimos, nes tėvai galėdavo duoti didesnę kraitį ir jai pasisekdavo ištekėti. Tuo tarpu samdinei už vaiko išlaikymą tekdavo sunkiai dirbti pas svetimus. Nesantuokoje gimęs kūdikis irgi buvo pasmerktas patyčioms ir skurdui.

Todėl nesantuokoje esančiai merginai lauktis kūdikio buvo laikoma pačia didžiausia nelaimė ir stengiamasi to išvengti. Tradicinėje Lietuvos kultūroje galima surasti įvairaus pobūdžio, net ir kraštutinių gimimų reguliavimo būdų, kurių egzistavimą dažniausiai galime tik nuspėti. Pavyzdžiui, kaimiškoje aplinkoje, ypač nepasiturinčios gyvenančiose šeimose, buvo ir yra nesudėtinga kūdikio nepriežiūra ar net mirtį paaikškinti sunkia materialine padėtimi, netyčiais veiksmais. Naujagimių žudymo reiškinį XIX a. analizavo ir istorikas Vladas Sirutavičius, jį įvardydamas „nusikaltimu iš gėdos“. Pasak jo, vieniša, netekėjusi samdinė, pagimdžiusi kūdikį, galėjo prarasti vienintelį pragyvenimo šaltinį, todėl naujagimio mirtis, „ko gero, buvo optimaliausia išeitis“²⁰⁰.

Naujosios Žagarės, Joniškio ir Šakynos Krikšto knygos tik patvirtina šiuos duomenis: nesantuokinių kūdikių krikšto atvejų nėra daug (žr. Priedus Nr. 2, 6, 11). Joniškio parapijoje jų būta 0–10, Naujosios Žagarės parapijoje 1800–1830 m. vidutiniškai pakrikštijami 2–9 tokie vaikai, o 1830–1850 m. nėra nė vieno tokio atvejo. Šakynoje 0–5 nesantuokiniai kūdikiai per metus. Šakynoje taip pat yra metų, kai tokių krikšto atvejų visai nėra.

¹⁹⁸ Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.158.

¹⁹⁹ Paukštytė-Šaknienė R., *Idealus Bendruomenės Modelis. Gimimo Papročiai.*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.ziemgala.lt/zurnalas-ziemgala/ziemgala-20012/idealus-bendruomenes-modelis-gimimo-papročiai>

²⁰⁰ Paukštytė-Šaknienė R., *Gimimų reguliavimo budai ir jų raiška istoriografiniame kontekste.*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://archive.minfolit.lt/arch/15001/15007.pdf>

Apibendrinant galima pasakyti, kad tirų parapijų demografinės tendencijos atitinka Kauno gubernijos ir Vakarų Europos demografinės tendencijas: amžiaus pradžioje gimstamumas visose trijoje parapijose didėja, o nuo 1825 –1830 m. pradeda mažėti (Priedas Nr.16).

7. APLINKA IR DEMOGRAFINĖS TENDENCIJOS

Šio darbo vienas iš tikslų – atskleisti istorinių, socialinių įvykių bei bioaplinkos įtaką tiriamų parapijų demografinėms tendencijoms. Kitaip sakant išsiaiškinti, kaip aplinka veikė žmonių gyvenimą.

Didžiausios žmonijos nelaimės – tai karas, badas ir ligos. Prieš šias nelaimes bėjęgiai tiek pavieniai žmonės, tiek ištisos tautos. Bet kuri iš šių nelaimių galėjo per trumpą laiką sunaikinti daugelio metų darbo rezultatus ir palikti ištuštėjusius kaimus bei miestus. Visos šitos bėdos vis dar buvo būdingos XIX a.

XIX amžius Europoje prasidėjo ir baigėsi karais: Napoleno karai amžiaus pradžioje ir I Pasaulinis karas amžiaus pabaigoje.

Lietuvai esminis pokytis įvyko dar 1795 m., kai po III Abiejų Tautų Respublikos padalijimo didžioji LDK teritorijos dalis atiteko Rusijai. Tačiau dar po antrojo Lietuvos – Lenkijos valstybės padalijimo, 1794 m. sukilimo metu Žagarėje minimi intensyvesni karo veiksmai²⁰¹. Sukilėlių eilėse buvo daug Žagarės apylinkių valstiečių ir bajorų. Sukilėliai keliose vietose kovėsi su kariuomene. Vyko atkaktūs mūšiai ir prie Žagarės birželio mėnesį²⁰². „Žemaitijos istorijoje“ sakoma, kad birželio pabaigoje rusų kariuomenės jau bebuvo likę prie Žagarės²⁰³. Sukilimo metu miestelis ir vėl nuskurdo, nes reikėjo maitinti ir sukilėlių, ir sukilimo malšintojų kariuomenes.

Po trečiojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo Rusijos carienė Jekaterina II Šiaulių ekonomiją kartu su Žagare bei Joniškiu padovanojo grafui Platonui Zubovui²⁰⁴. 1797 m. Rusijos caras Pavelas I Šakynos miestelį ir dvarą padovanoja prancūzui, nuo Prancūzijos revoliucijos pabėgusiam grafui A.Toulouse–Lautrecui²⁰⁵. Taigi visi trys tiriami miesteliai tapo privatūs.

Tačiau pasižiūrėjus į gimimų skaičių aiškiai matyti, kad tai buvo vienas palankiausių laikotarpių: Joniškėje pakrikštyti 397 vaikai, Žagarėje – 218, na o Šakynoje rekordinis krikštynų skaičius – net 103. (Priedas Nr. 16). Matyt valdžios pasikeitimas paprastų žmonių gyvenimui didelės įtakos nepadarė, nors A. Miškinis nurodo, kad 1798 m. rašytame revizijos dienoraštyje pažymėta, kad jau tretieji metai kaip miestelyje stovi husarų dalinys. Kariškiai vargino ir išnaudojo miestelėnus: šie turėjo juos veltui maitinti, pastatyti arklidžių. Žagarės turgūs buvę maži²⁰⁶.

²⁰¹ Žemaitijos istorija, sudaryt. A. Nikžentaitis, Vilnius, 1997, p.145.

²⁰² Miškinis A., Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai, 1984, t.7, p.73.

²⁰³ Žemaitijos istorija, sudaryt. A. Nikžentaitis, Vilnius, 1997, p.147.

²⁰⁴ Miškinis A., Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai, 1984, t.7, p.88.

²⁰⁵ Skirius J., Šakynos valsčius ir seniūnija 1918-1940 metais., Šakynos kraštas, Vilnius, 2013, p.29.

²⁰⁶ Miškinis A., Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai, 1984, t.7, p.88.

Literatūroje nurodoma, kad XIX a. pradžioje iki 1816 m. lietuviškose Rusijos imperjos gubernijose gyventojų skaičius mažėjo²⁰⁷, tačiau tyrimo metu gauti duomenys šito nepatvirtina. Tiek Joniškyje, tiek Šakynoje bei Naujojoje Žagarėje skaičiai išsilaiko panašūs ir net po truputį didėja. Matyt 1807 m. plitusios dėmėtoji ir vidurių šiltinės šio gubernijos pakraščio nepasiekė, nes šitas ligas platino karo ligoninėse gydomi kariai – Napoleono karų dalyviai²⁰⁸. Tokios ligoninės buvo statomos dideliuose miestuose, todėl užkratas dideliuose miestuose plisdavo greitai ir susirgdavo daug žmonių.

1812 m. Lietuvos teritoriją pasiekė viena didžiausių žmonijos nelaimių – karas. Karas gyventojams – tai chaosas, ligos, nepritekliai, badas. Šitokios aplinkybės itin nepalankios visuomenės raidai. Šitas karas tą istorinės Lietuvos dalį, kuri buvo pakeliui į Rusiją smarkiai nuniokojo. Tiek rusų, tiek prancūzų kariuomenės elgėsi panašiai: plėšė ir degino tiek dvarus, tiek valstiečių namus, atiminėjo gyvulius, išstrepė pasėlius. Po kraštą pasklido būriai marodierių, dezertyrų ir nuo savo būrio atsilikusių karių, kurie puldinėjo kaimus ir dvarus, skriaudė gyventojus, plėšė ir grobė jų turtą. Gelbėdami savo gyvybes ir turto likučius valstiečiai slapstė miškuose, dvarininkai pabėgo į miestus.

Tačiau ir miestuose nebuvo lengva. Per karą sustojo prekyba tiek su kitomis šalimis, tiek ir šalies viduje. Amatininkams nebebuvo darbo, žmonės nebeturėjo iš ko pragyventi.

Prasidėjus netvarkai ir suirutei kai kurie valstiečiai atsisakė paklusti ponams, nebevykdė savo prievolių dvarui, nebedirbo net ir savo laukų. Kai kur net subūrė plėšikų gaujas ir plėšė dvarus. Taigi nebebuvo kam dirbti laukuose, todėl liko neaparti ir žiemkenčiais neapsėti laukai – kitais metais grėsė badas.

Karo pradžioje labiausiai nukentėjo vietovės prie pagrindinių kelių: Vilniaus, Kauno ir Trakų pavietai, o mažiausiai nukentėjo Žemaitija, nes čia vadovavęs Prancūzų kariuomenės vadas Macdonaldas sugebėjo išlaikyti deramą drausmę ir aprūpinti pašarų bei maisto rekvizicijomis²⁰⁹. Rekvizicijos sunkia našta gulė ant gyventojų pečių. Yra suskaičiuota, kad Napoleono kariuomenės buvimo istorinės Lietuvos žemėse laikotarpiu Šiaulių pavieto valdžią pasiekė apie 17 prancūzų karinės bei Lietuvos laikinosios valdžios įsakų dėl įvairaus pobūdžio rekvizicijų. Pagrindinė rekvizicijų našta užgulė valstiečių kiemus. Štai tik vienas valdžios pareikalavimas: Šiaulių paviete liepos mėnesį kiekvienas dūmas turėjo pristatyti 62 pūdus (vienas pūdas – apie 16 kg.) šieno, 5

²⁰⁷ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.77.

²⁰⁸ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.160.

²⁰⁹ Pugačiauskas V., *Lietuva ir Napoleonas*, 2012, Vilnius, p.47.

gorčius miltų (1 gorčius – 2,75 l.), 13,3 gorčiaus avižų po 3 pūdus šieno ir šiaudų, po septintadalį kvortos(kvorta – 1,4 litro) degtinės ir po 1 jautį nuo 12 dūmų²¹⁰.

Taigi Lietuvos gyventojai dėl dviejų didžiųjų valstybių karinių veikslių patyrė didžiulių nuostolių: gerokai nuskurdo, kentė nepriteklus, balansavo ties skurdo ir bado riba, prarado kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą. Pagrindinė ekonomikos šaka, žemės ūkis, nusmuko iki pusės prieškarinio lygio.

Po karo tose gubernijose, kuriose vyko karo veiksmai, labai sumažėjo gyventojų skaičius. Istoriko N. Ulaščiko paskaičiavimais 1816 m. Vilniaus apskrities gyventojų skaičius, palyginti su 1795 m. duomenimis besudarė tik 97%. Panašūs skaičiai minimi ir Gardino, Lydos bei Trakų apskrityse. Tuo tarpu mažiausiai nuo karo nukentėjusiose Telšių ir Šiaulių apskrityse gyventojų skaičius nesumažėjo, o Telšių apskrityje net išaugo 6,3%.²¹¹

Visos trys mano tirtos parapijos priklausė Šiaulių apskričiai, o ši apskritis minima tarp mažiausiai nukentėjusiųjų karo metu. Nei Rusijos imperijos, nei Napoleono Didžioji armija pro čia nežygiavo, todėl tokių baisių nuostolių, kaip tos vietovės, kurios buvo kariuomenės kelyje šios parapijos nepatyrė. Savaimė aišku, kad įvairios rekvizicijos nusmukdė ūkius, suprastėjo žmonių gyvenimo lygis. Tačiau Krikšto metrikų knygos rodo, kad didelio poveikio šio krašto gimstamumo tendencijoms šis karas neturėjo: Jonišio parapijoje 1810 m. pakrikštyta 439 vaikai, o 1815 m. - 441. Šakynoje 1810 m. – 64 vaikai, po penkerių metų - 71. Tik Naujojoje Žagarėje pastebimas krikštynų skaičiaus sumažėjimas: 1810 m. čia pakrikštyti 245 vaikai, o 1815 m. – 219. Šito gimstamumo skaičiaus sumažėjimo priežasčių išsiaiškinti nepavyko. Į karo nuniokotą kraštą įsisuko badas ir epidemijos, tad galbūt kažkuri iš šių priežasčių ir lėmė gimstamumo sumažėjimą Naujojoje Žagarėje.

Paskutinė visą Europą palietusi išgyvenimo krizė buvo 1816–1817 m. Ji susijusi su nepalankių gamtinių sąlygų sąlygotu nederliumi, badu, kainų kilimu ir tymų epidemija²¹². Visos kitos vėliau buvusios krizės daugiau lokalinės ir būdingesnės regionams, kuriose vėlavo agrarinė revoliucija. 1816–1830 m. apibudinami kaip demografiškai palankūs metai. Nevyko jokie karai, ūkis atsigavo.

Naujosios Žagarės parapijoje šiuo laikotarpiu demografinės tendencijos išlieka tokios pat – krikštynų skaičius tik nežymiai svyruoja. 1825 m. čia pakrikštyti 239, 1830 m. – 234 naujagimiai. Mirtingumas, lyginant su 1800 m., pamažėja nuo 105 iki 90.

²¹⁰ Pugačiauskas V., *Lietuva ir Napoleonas*, 2012, Vilnius, p.136

²¹¹ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius, t.8.*, Vilnius, 2011, p.156.

²¹² Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.203.

Šakynoje 1820 m. pakrikštyti 83, 1825 m – 31, o štai 1830 m – tik 52 naujagimiai. Mirtingumas, palyginus 1800 m. ir 1825 m. pakito nežymiai: amžiaus pradžioje 31 palaidotasis, o 1825 m. – 36. santuokų skaičius, lyginant amžiaus pradžią ir vidurį irgi nedaug kito – 22 santuokos 1800 m. ir 25 -1825 m.

Joniškio parapijoje pastebimas gimstamumo mažėjimas jau nuo 1820 m. ir jis stabiliai vis mažėja iki 1845 m. (Priedas Nr.11). Tuo tarpu mirties įrašų parapinėse metrikų knygose skaičius didėja: 1800 m. – 130, o 1825 m.-172.

1830–1831 m. sukilimas kilo dėl kilnios idėjos – išsivaduoti iš Rusijos imperijos ir atkurti ATR. Tačiau kovos ir nuostoliai paveikė skaudžiai paveikė visą visuomenę. Per sukilimus nukentėjo į mūšių zonas patekę miesteliai, kaimai ir dvarai. Tiek Rusijos kariuomenė, tiek sukilėlių būriai niokojo ir trypė pasėlių laukus. Taip pat Rusijos kariuomenė degino sukilėlių ir juos palaikančiųjų dvarus ir kaimus. Per sukilimą gyventojai taip pat kentėjo nuo rekvizicijų. Sukilėliai reikalavo rekvizicijų iš dvarininkų, o šie – iš savo valstiečių. Rusijos valdžia taip pat uždėjo rekvizicijas, nes reikėjo išlaikyti kariuomenę, slopinančią sukilimą Lenkijoje ir Lietuvoje. Gyventojai turėjo parūpinti didžiulius kiekius grūdų, šieno, džiūvėsių, kruopų ir t.t. Visos šios prievolės ir karo veiksmai vėl nualino kraštą.

1830–1831 m. sukilimo metu buvo sudaryta Šiaulių apskrities sukilėlių valdžia. Aukščiausioji civilinė ir karinė valdžia priklausė apskrities sukilėlių viršininkui K. Herubavičiui. Tačiau joje didelę reikšmę turėjo ir dvarininkų bei bajorų susirinkimo išrinkta vyriausioji apskrities civilinė valdžia. Parapijose visa valdžia buvo pavesta sukilėlių valdžios paskirtiems parapijų viršininkams, kurie Šiaulių apskrityje buvo vadinami inspektorais²¹³. Į pirmuosius sukilėlių būrius daugiausia stėjo savanoriai, o paskui buvo jau skelbiama mobilizacija. Iš Senosios ir Naujosios Žagarės parapijų į sukilėlių kariuomenę turėjo būti pristatyta 616 pėstininkų ir 91 raitininkų. Iš jų dvarų savininkai dar turėjo duoti 590 pėstininkų ir 87 raitininkus, o likusius 26 pėstininkus ir 4 raitininkus turėjo duoti šių parapijų klebonijos²¹⁴.

Prasidėjus sukilimui Joniškyje buvo susitelkę S. Tiškevičiaus vadovaujami sukilėliai. Pajėgos turėjo būti nemažos, nes net bandė sulaikyti iš Kuršo besiveržiančią kariuomenę, tačiau nepavyko. Sukilėliai iš Joniškio buvo išstumti ir ir daugiau jau jo užimti nebepajėgė²¹⁵. Čia įsikūrė Kuršą saugoti nuo sukilėlių paskirti kariniai daliniai, kuriems vadovavo Rusijos armijos generolas Mejeris.²¹⁶

²¹³ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius, p.95.

²¹⁴ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius, p.130.

²¹⁵ Misius K., Vietovės, *Joniškio kraštas*, 2011, Kaunas, p.71.

²¹⁶ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius, p. 219.

Carinei kariuomenei užėmus Šiaulius, Šiaulių apskrities sukilėliai pradėjo partizaninį karą ir ir išsiskirstė po kaimus ir miestelius. Feliksas Sliesoriūnas, tyrinėjęs 1830–1831 m. sukilimą ne kartą mini, kad sukilėlių kariuomenė pastebėta Akmenės, Gruzdžių, Žagarės ir Joniškio apylinkėse²¹⁷.

Sukilimo pradžioje kai kurie parapijų kunigai pranešdami apie sukilimo pradžią paskelbė, jog panaikinama dvarininkų valdžia ir valstiečiams suteikiama asmens laisvė. Tai sukėlė neramumus valsiečių tarpe. Sukilimo metu bruzdėjo ir ir Žagarės dvarų valstiečiai. Nustojo eiti lažą, mokėti činšą, klausyti dvarininkų. Grafo Medemo dvaro valstiečiai netgi užpuolė jų raminti atvykusį inspektorių ir išvijojė. Tačiau po kelių dienų atvykus sukilėlių valdžios policininkams pavyko valstiečius nuraminti. Jie turėjo pasirašyti pasižadėjimą, jog klausys valdžios, o 6 suėmė ir išvežė į Šiaulius.²¹⁸ Panašus atvejis užfiksuotas ir Šakynoje: štai Šakynos parapijos viršininkas Sakevičius pranešė Šiaulių apskrities sukilėlių policijos skyriui, kad valstiečiai užpuolė Šakynos dvarą ir šaudydami įsiveržė į ekonomo metus²¹⁹.

1831 m. Rusijos kariuomenė užėmė Žagarę, sukilimas buvo nuslopintas. Žagarės valsčiaus kaimuose buvo apgyvendinti baudžiamieji būriai tvarkai plaikyti ir padėti dvarininkams priversti valstiečius paklusti²²⁰.

Taigi Joniškio, Žagarės bei Šakynos parapijų gyventojai pakankamai aktyviai dalyvavo sukilime, o jam pasibaigus taip pat neišvengė ir represijų.

Dar viena nelaimė, ištikusi Lietuvą 1831 m., buvo choleros epidemija. Tai buvo aplamai pirma choleros epidemija mūsų krašte. Ją užnešė rusų kariuomenė, atvykusi malšinti sukilimo²²¹. Net Europoje tai buvo nauja liga ir medikams buvo neaiški jos kilmė, plitimo mechanizmas, visiškai neaišku, kaip ją gydyti. Vilniaus gubernijoje oficialiomis žiniomis susirgo 14646 žmonės, o mirtingumas nuo šios ligos siekė net 43%. Tačiau šie duomenys tikrai neišsamūs ir kiek žmonių sirgo, galima tik spėlioti. Vėliau ši epidemija mūsų krašte, kaip ir Europoje, kartojosi nuolat nusinešdama daugybę gyvybių.

Apskritai 4-asis ir 5-asis dešimtmečiai Europoje, o taip pat ir Rusijoje, dėl nederlių, bado, choleros epidemijų buvo demografiškai labai nepalankūs²²². Kauno guberniją mažiausiai palietė nederliai ir badas, todėl ir demografiniai nuostoliai čia mažesni.

²¹⁷ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius, p.220, 260, 261.

²¹⁸ Šenavičius A., *Žagarė XV – XX amžiuje: raidos problemos*, *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.87.

²¹⁹ Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, 1974, Vilnius, p.429.

²²⁰ Šenavičius A., *Žagarė XV – XX amžiuje: raidos problemos*, *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.88.

²²¹ Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius*, t.8., Vilnius, 2011, p.158.

²²² Bairašauskaitė T., Gyventojų skaičius ir struktūra. Demografiniai pokyčiai, *Lietuvos istorija, XIX amžius*, t.8., Vilnius, 2011, p.78.

Naujoje Žagarėje gimstamumo įrašų mažėjimas yra susijęs su parapijos mažėjimu. 1838 m. pastatoma bažnyčia Skaistgiryje. Anksčiau čia stovėjo Naujosios Žagarės parapijai priklausiusi koplyčia ir vaikai buvo krikštijami Naujoje Žagarėje nuo 1716 m., o štai pastacius bažnyčia, nebekrikštijama ne tik iš Skaistgirio, bet ir iš aplinkinių kaimų.

Panaši situacija susidarė ir kitame parapijos pakraštyje – Žukančių kaime. Čia 1849 m. dvarininkų Gadliauskų dėka pastatyta nauja mūrinė bažnyčia. Tiesa, ji pastatyta vietoj senos medinės, stovėjusios Žukančiuose nuo 1777 m.²²³. Tačiau didelės įtakos gimstamumo statistikai tai neturėjo, nes ir taip iš šio krašto krikštytų vaikų nebuvo daug.

Kalbant apie gimstamumą Joniškyje bei Naujojoje Žagarėje ir Šakynoje reikia nepamiršti šių miestelių specifikos - tai pasienio miesteliai. Štai Naujoje Žagarėje ir dabar tik išvažiavus už paskutinių miestelio namų jau prasideda Latvijos Respublika. Ne kitaip čia buvo ir XVII, XVIII, XIX a., tik tada vadinosi Kuršo kunigaikštyste. Nuo seno tiek Žagarėje, tiek Joniškyje ir Šakynoje gerai sugyveno ir latviai, ir vokiečiai, ir žydai, ir čigonai, ir lietuviai.

Buvo metas, kai Senosios Žagarės dvaras priklausė Kuršo dvarininkui Obertui, vėliau jį valdo M. Butleris, o po jo – Medemas²²⁴. Visi jie iš Kuršo, visi vokiečių kilmės. Gyveno Žagarėje ne tik dvarininkai vokiečiai, bet ir amatininkai, pirkliai: štai 1798 m. inventoriuose įrašyti keturi batsiuviai iš įvairių Vokietijos miestų, kailiadirbys iš Saksonijos, audėjas iš Tilžės, dailidė iš Instenburgo. Taip pat nurodoma, kad vokiečių šeimos labai gausios – net po 11 žmonių šeimoje. 1850 m. Žagarėje net pastatoma liuteronų bažnyčia²²⁵.

Tiksliai neaišku, kada Žagarėje įsikūrė žydai tačiau A.Miškinis nurodo, kad tai galėjo įvykti XVIII a. pradžioje Senosios Žagarės teritorijoje, o po 1742 m., kai jiems buvo leista laisvai apsigyventi Šiaulių Ekonomijoje, atsirado ir Naujojoje Žagarėje bei Joniškyje. Matyt jiems čia buvo palankios sąlygos įsikurti, nes 1795 m. iš 773 gyventojų net 425 buvę žydai²²⁶. Panašūs skaičiai nurodomi ir vėlesniais metais: 1801 m. iš 977 gyventojų 481 buvo žydas, 1822 m. iš nurodytų 227 šeimų 157 buvo žydų šeimos²²⁷ ir t.t. Situacija pasikeitė 1848 m., kai nuo choleros mirė 973 žydai ir tik trys krikščionys. Todėl kitais metais surašyta žydų ir krikščionių apylygiai²²⁸. Tokia situaciją atspindi ir 1839 m. duomenys: abiejuose Žagarės miesteliuose buvo 2 katalikų bažnyčios, 2 sinagogos, 3 ar 4 žydų maldos namai²²⁹.

²²³ Vaitkienė R., *Žagarės bažnyčių praeitis ir dabartis*, Žagarė, Vilnius, 1998, p.177.

²²⁴ Levinkas L., Vaitkienė R., *Žagarės vokiečiai*, Žagarė, Vilnius, 1998, p.159.

²²⁵ Levinkas L., Vaitkienė R., *Žagarės vokiečiai*, Žagarė, Vilnius, 1998, p.159.

²²⁶ Miškinis A., *Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.88.

²²⁷ Miškinis A., *Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.89, 90, 93.

²²⁸ Miškinis A., *Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.96.

²²⁹ Miškinis A., *Žagarė, Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7, p.94.

Joniškyje jau XVII a. buvo evangelikų liuteronų parapija., pastatoma pirma bažnyčia. 1829 m. – įkuriamą Joniško evangelikų liuteronų filija. 1848 m. pastatoma ir pašventinama antra bažnyčia. 1862 m. – parapijai priklausė 1.600 parapiečių²³⁰.

Todėl kalbant apie demografines tendencijas ir statistiką šiaurinėje Žemaitijos vyskupijos dalyje reikia nepamiršti to fakto, kad čia gyveno įvairių tautybių ir tikėjimų žmonės, o šiame darbe analizuojami pokyčiai, vykę katalikų bendruomenėse. Kita vertus, tuo pačiu laikotarpiu panašiomis sąlygomis gyvenę ir kito tikėjimo žmonės turėjo patirti panašius pokyčius.

Mano parengtoje gimstamumo diagramoje aiškiai matyti visų trijų tirtų parapijų gimstamumo tendencijos.

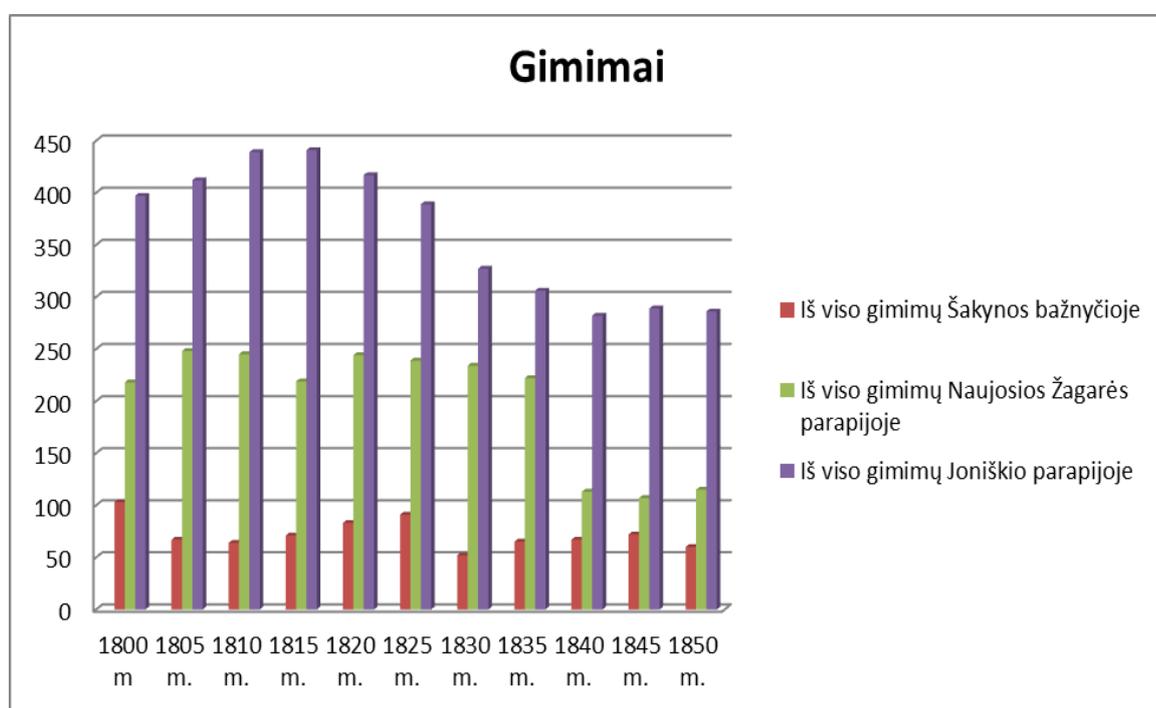

Diagrama Nr. 3 parengta pagal priedus Nr 2, 6, 11.

Demografiškai palankesnėje XIX a. pradžioje krikštynų skaičius augo. Apie 1825 - 1830 metus visose parapijose gimstamumas ėmė mažėti ir tas mažėjimas pastebimas iki pat tiriamojo laikotarpio (1850 m.) pabaigos. 1812 m karas didesnės įtakos šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies parapijų gyventojų gimstamumui nepadarė, nes čia nebuvo aktyvių karo veiksmų. Tuo tarpu 1830-1831 m sukilimas neaplenkė šių parapijų, tačiau gimstamumo įrašuose jokių ypatingų pokyčių nėra. Gimstamumą taip pat veikė ligos ir epidemijos, nederlius ir badas.

²³⁰Gogentas A., *Šiaurės Lietuvoje yra tokia Joniško evangelikų liuteronų parapija*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.voruta.lt/siaures-lietuvoje-yra-tokia-joniskio-evangeliku-liuteronu-parapija/>

8. VARDŲ SUTEIKIMO TRADICIJOS

Lietuvoje krikščioniškų vardų įsitvirtinimo ištakos siekia pirmuosius krikščionybės laikus, kai pradėjo formotis šventųjų kulto pagrindai. Jiems paminėti kalendoriuje buvo skirtos švenčių dienos, tapusios pirmiausiai bažnytine švente.

Nuo IV a. buvo švenčiamos kankinių mirties dienos, vėliau ir išpažinėjų šventės. Jos tapdavo nedarbo dienomis. Nuo XII iki XVI a. kai kurios vyskupijos (be vietinių) turėjo net daugiau kaip 100 švenčių per metus. Šių švenčių skaičių popiežius Urbonas VIII 1642 m. bule sumažino iki 36²³¹. Šios tendencijos tiesiogiai veikė ir Lietuvą. Priėmus krikščionybę ir statant bažnyčias imta švęsti bažnyčios globėjo dienos, vėliau prisidėjo kitų šventųjų dienų minėjimų. Nuo XVI a. pabaigos kalendoriuose imti skelbti šventųjų vardais jiems paskirta diena (mirties diena). Lietuvoje skelbiami vardai artimiausi paplitusiems Lenkijoje. Lietuviškuose kalendoriuose kasdien būdavo nuo 2 iki 5 krikštavardžių, todėl neskaitant pasikartojančių susidarė per 1000 tokių vardų. Pažvelgus į katalikiškuosius kalendorius ištisi metai pripildyti nuolatinių ir kilnojamųjų religinių švenčių (tiesa, kartais tas pats šventasis turi keletą dienų, o kartais yra keletas skirtingų šventųjų Jonų, Marijų ir kt.)²³².

Parapijose bažnyčios globėjo vardo dieną ir kitų šventųjų dienomis būdavo švenčiami atlydai. Toks atskirų krikščionių šventųjų sureikšminimas iškeliant jų vertę darė įtaką šventojo susiejimui su žmogaus vardu ir tikėjimu šventojo globa bei jo vardo plitimu. Susiformavo tikėjimas, jog per šventojo vardą žmonės gauna globėją, kuris rūpinsis ir globos jį visą gyvenimą. Todėl tapo labai svarbu krikštyti vaikus šventais vardais, kad šie galėtų susieti savo vardą su šventuoju vardu ir taip gauti šventąjį globėją. Kitaip nei šiandien, šventieji anksčiau užėmė kur kas svarbesnę vietą žmogaus kasdieniniame gyvenime. Ar dirbdamas laukuose, ar prekiaudamas, ar atlikdamas paprasčiausius namų ruošos darbus žmogus žinodavo tiek savo, tiek savo amato dangiškus užtarėjus. Todėl ir suteikiant naujagimiui vardą labiausiai būdavo atsižvelgiama į naujagimio ar naujakrikšto šventąjį globėją²³³. „Sykį duotas vardas lydės žmogų visą jo amžių nuo kūdikystės ligi pat mirties, dar ir mirus pasiliks sykiu su juridiniais asmenybės padariniais. Todėl netinka rinktis vardus juokingus ar pašiepiamus, begėdžių senų dievybių vardus, arba vardus žmonių, aiškiai dievybę paneigusių“²³⁴. Reikalui esant, tėvai gali rinkdamiesi vaikui vardą,

²³¹ Lietuvių enciklopedija, t. 30, Bostonas, 1964, p. 223–224.

²³² A. Vyšniauskaitė, *Mūsų metai ir šventės*, Kaunas, 1993, p. 7.

²³³ M. Paknys, Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, sudaryt. M. Paknys, Aidai, 2005, p. 15.

²³⁴ Šaulys K., Kam priklauso pasirinkti ir duoti krikšto vardą? *Tiesos kelias*, 1932, p. 336.

pasinaudoti šventųjų vardų sąrašu, kuris yra paprastai nurodomas katalikų leidžiamuose kalendoriuose. Taip pat pageidautina didesniuose kaimuose ir miesteliuose vartoti daugiau įvairių vardų, norint išvengti asmenų painiojimo ir pašiepiamų bei juokingų pravardžių įgijimo²³⁵.

Bažnytinis švenčių kalendorius pirmiausiai tvarkė religinį žmonių gyvenimą. Tačiau su šventaisiais susijusių dienų iškilmingumas tiek visai bendruomenei, tiek atskiram paprastam žmogui turėjo svarbią socialinę ir kultūrinę reikšmę. Neturintis savo globėjo ir švenčiamos vardo dienos žmogus savaime atsidurdavo religinio ir socialinio gyvenimo pakraštyje²³⁶.

Krikščioniškojo gyvenimo pradžia siejama su Krikšto sakramentu. Katalikų tėvų pareiga gimusį kūdikį nedelsiant pakrikštyti. Žmonės bijojo, kad nekrikštyto kūdikio siela nepateks į dangų. Buvo manoma, kad jei vaikas mirė nekrikštytas, negavęs įteisinto vardo, nespėjęs tapti bendruomenės nariu, tai jį reikia laidoti nešventintoje vietoje.

Krikštas suteikiamas savos parapijos bažnyčioje. Iškilmingas krikštas tai toks, kada jį teikia kunigas arba diakonas, laikydamasis visų Ritualo apeigų. Tačiau gali būti ir atvejai, kad krikštas gali būti suteikiamas ir privačiuose namuose. Privatinis krikštas galimas visur. Privatinis – suteiktas kitų asmenų arba ir tų pačių, nesilaikant visų Ritualo apeigų arba kaip žmonės sako, iš vandens. Tokio krikšto esmė – mirties pavojus²³⁷.

Ritualo rubrikose klebonams liepta rūpintis, kad tam, kuris yra krikštijamas, būtų duotas krikščioniškas vardas, kad jis turėtų Šventąjį globėją (patroną). Jeigu to padaryti negalėtų, reikia prie gimdytojų parinkto vardo pridėti kurio nors Šventojo vardą ir krikštų knygoje įrašyti abu vardus.

Duomenų apie Naujosios Žagarės, Šakynos ir Jonišio parapijų krikšto vardus suteikė krikšto metrikų knygos 1800-1850 m. Atskirai rinkau vyrų ir moterų vardus. (Žr. Priedus Nr 3, 4, 7, 8, 13, 14.)

Kaip matyti priede Nr.19, pats populiariausias moteriškas vardas nuo 1800 m. iki 1850 m. visose trijose tirtose parapijose buvo Ona. Joniškyje ji net dukart populiareesnė už antroje vietoje esantį Barbaros vardą. Tiriant Jonišio Krikšto metrikų knygas aiškiai matyti, kad Marijonų ypač padaugėja liepos – rugpjūčio mėnesiais. Greičiausiai tai susiję su Jonišio bažnyčioje švenčiamais At Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų atlydais (Žoline), rugpjūčio 15 d.

²³⁵ Šaulys K., Kam priklauso parinkti ir duoti krikšto vardą? *Tiesos kelias*, 1932, p. 337.

²³⁶ Mardosa J., Vardinės Lietuvoje: ištakos ir tradicijų kaita, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 22., Vilnius, 2003 [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.].<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367162150427/DS.002.0.01.ARTIC>

²³⁷ Sandanavičius M., Krikštas privatiuose namuose, *Tiesos kelias*, 1928, p. 33.

Kiti populiarūs moteriški vardai – Elena, Barbora, Marijona, Elizabeta, Magdalena. Jų skaičius truputį svyruoja, bet santykis su kitais vardais išlieka panašus, lyginant su tais metais krikštytųjų skaičiumi.

Išskirtinį dėmesį skyriau Barboros vardo raidai, nes Senosios Žagarės bažnyčioje garbinama Barbora Žagarietė. Žmonės ją laikė jei ne šventąja, tai bent palaimintąja²³⁸. Jie tikėjo, kad Barbora galinti padėti žmogui pasveikti nuo pačių sunkiausių ligų.

Barbora Žagarietė – tikrai gyvenusi istorinė asmenybė. Ji kilusi iš garsios Umiastauskių giminės, kuri įsikūrė Žagarėje apie 1573 m. ir gyveno iki 1712 m. Ši giminė pastatė ir pirmąją katalikų bažnyčią Senojoje Žagarėje²³⁹. Barbora gimė 1628 m. Žagarėje, buvo labai pamaldi, jaunystėje net įstojo į vienuolyną Rygoje, tačiau vėliau grįžo į Žagarę. Žuvo vos sulaukusi 20 metų, gelbėdamasi nuo tėvo agresijos. Iš pradžių buvo palaidota Butlerių dvare Senojoje Žagarėje, po to perkelta į bendras kapines, dar vėliau – senosios Žagarės bažnyčios požemyje. Pasakojama, kad 1655 m. švedams įsiveržus į Lietuvą, jie pasiekė ir Žagarę. Miestelis buvęs sudegintas, o iš bažnyčios požemių ištraukti karstai buvo sukrauti į krūvą ir sudeginti. Po gaisro pelenuose buvo rastas Barboros kūnas buvo visiškai sveikas, tik šiek tiek aprūkęs nuo ugnies²⁴⁰. Nuo jos mirties buvo praėję septyni metai. Kūnas buvo palaidotas bendrose kapinėse, bet po 100 metų tikinčiųjų prašymu vėl perkeltas į Senosios Žagarės bažnyčios kriptą. Visus stebino tai, kad ir tiek laiko jos kūnas buvo sveikas. Žmonės labai tikėjo Barboros galiomis, atvykdavo į Žagarę iš gana toli: pavyzdžiui nurodoma, kad 1747 -1748 m. čia lankėsi tikintieji iš Ylakių, Rietavo, Šiaulių²⁴¹ ir kitų Lietuvos vietų.

Apie paprastų žmonių garbinamą Barborą Žagarietę žinojo ir tai skatino dvasininkai. Seniausias istorinis dokumentas, kur minima Barbora Žagarietė, yra 1755 m. Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus reliacija popiežiui Benediktui XIV, kur atpasakojami jos užtarimu įvykę stebuklai²⁴². Barboros Žagarietės kultą puoselėjo ir kiti vyskupai, bet vyskupas Motiejus Valančius padarė ypač svarbų darbą – atsiuntė Senosios Žagarės klebonui specialią knygą, į kuria šis privalėjo surašyti prie Barboros Umiastauskaitės kūno patirtus stebuklus. Į šią knygą yra įtraukti 87 stebuklai²⁴³. Knyga pradėta pildyti 1853 m. įvykusi stebuklingu pasveikimu ir įrašai nutrūksta

²³⁸ Vaitkienė R, Žagarės bažnyčių praeitis ir dabartis., *Žagarė*, Vilnius, 1998, p.152.

²³⁹ Motuzas A., Dėl Barboros Žagarietės šventumo(etnologinis ir atnomuzikologinis tyrimas), *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p.81.

²⁴⁰ Motuzas A., Dėl Barboros Žagarietės šventumo(etnologinis ir atnomuzikologinis tyrimas), *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p.82.

²⁴¹ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae., t. 1. Dioeceses Vilnensis et Samogitiae., Secto historica academiae Lituanae catholicae scientiarum., Romae, 1971, p.367.*

²⁴² Boruta J., Katilienė I., Katilius A., Barboros Žagarietės stebuklų knygą suradus, Motuzas A., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p.82.

²⁴³ Motuzas A., Dėl Barboros Žagarietės šventumo(etnologinis ir atnomuzikologinis tyrimas), *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p.87.

1886 metais. Po to atsinaujina 1923 m ir baigiasi 1940 m. Kaip matome iš įrašų gausos ir laikotarpio, žmonės labai tikėjo Barboros pagalba, ypač turint galvoje, kad į šią knygą stebuklai pradėti rašyti praėjus maždaug 200 metų po jos mirties.

Analizuojant moterų vardus 1800 – 1850 m. paaiškėjo, kad mergaičių, pakrikštytų Barboros vardu, tikrai nemažai buvo Joniškio ir Naujosios Žagarės parapijose. Naujoje Žagarėje šis vardas trečias pagal populiarumą, o Joniškyje - net antras. Dabar šis vardas – trečias pagal populiarumą Naujosios Žagarės parapijoje. Labai gaila, tačiau nepavyko rasti atlikto šio laikotarpio vardų tyrimo, todėl galima palyginti tik su L.Jovaišos atliktu tyrimu, kuriame nagrinėti XVII a. I pusėje suteikti vardai²⁴⁴. Čia Barboros vardas sudaro 1620 m. - 3,95% , 1630 m. – 3,79%, o 1650 m. – 3,14% ir yra pagal populiarumą sąrašo gale. Kaip matome priede Nr.7, panaši situacija buvo ir Žagarėje. Skaičiai pradeda didėti 1755 m, o juk būtent tais metais Žemaičių vyskupas Antanas Tiškevičius rašo popiežiui apie Barborą. Ko gero galime teigti, kad būtent tuo laikotarpiu labiau išplito Barboros Žagarietės garbinimas.

Tačiau buvo vardų, kurie greitai tapo nepopuliarūs: Sofija, Anastazija, Darata, Agota ir Teresė. Yra vardų, kuriuos sutinkame tik vieną kartą, o daugiau jų niekur nėra. Tie vardai ir šiais laikais mūsų neprisigijo: Šarlotė, Malvina, Scholastika ir kt.

Tarp vyrų 1800-1850 m. laikotarpiu visose trijose tirtose parapijose populiariausi vardai buvo Juozapas, Jonas ir Kazimieras. Šitų trijų vardų populiarumas stabilus visose trijose parapijose visu tirtu laikotarpiu. Tačiau kitų vardų populiarumas jau skiriasi: štai Šakynoje labai populiarius Pranciškus ir Vincentas, Naujoje Žagarėje - Tadas, Joniškyje – Ignatas. (Žr. priedą Nr. 9) Visų šių vardų populiarumas išliko stabilus visu tiriamuoju laikotarpiu. Kaip ir moterų, taip ir vyrų tarpe buvo vardų, kurie nustoti vartoti: Markas, Matas, Valentinas ir Paulius. Dalis vardų tik pasirodė ir vėl išnyko.

Juozapo vardo paplitimo priežastys išsamiai išnagrinėtos D. Streikuvienės²⁴⁵. Ji nurodo, kad 1621 m visuotinai įvedus šv. Juozapo šventę, plėtėsi pamaldumo šiam šventajam tradicijos. Atsirado pirmosios Šv. Juozapo brolijos, padažnėjo Juozapo vardo paminėjimas krikšto metrikų knygose. D.Streikuvienė pateikia ir brolijų apibudinimą: bažnytinės brolijos – tai tikinčiųjų pasauliečių draugijos, įkurtos vietos vyskupo, kuriai nors tikėjimo tiesai papildomą dėmesį skiriančios ir praktikuojančios atitinkamą pamaldumą²⁴⁶. Pagrindinis šv. Juozapo brolijų tikslas – krikščioniškojo tikėjimo ir moralės normų mokymas. Šv. Juozapo brolijų nariai ypatingą dėmesį

²⁴⁴ L. Jovaiša, krikšto vardai XVII a.pirmos pusės Lietuvoje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV-XVII a.*, sudaryt. M. Paknys, Aidai, 2005, p.168.

²⁴⁵ Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998, p.91.

²⁴⁶ Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998, p.93.

skyrė katekizmo mokymui. Štai tokia brolija brolija egzistavo ir Naujosios Žagarės bažnyčioje, 1639 m. popiežius Urbonas VIII suteikė jai atlaidus²⁴⁷. Pilnas jos pavadinimas buvo „Jėzaus, Marijos ir Juozapo brolija“. Tokios brolijos egzistavimas turėjo įtakoti ir Juozapo vardo populiarumą.

Krikšto vardas Lietuvos katalikų visuomenėje visuomet buvo labai svarbus, XVIII a. literatūroje ypač pabrėžiama, kad tėvai privalo duoti žinomų, artimų šventųjų vardus, kad vaikai galėtų išžiūrėti į jų dorybes ir vėliau jomis sekti²⁴⁸.

D.Streikuvienė savo tyrimą atliko remdamasi 6 parapijų bažnyčių gimimų registravimo knygų duomenų analize. Tai Naujosios Žagarės, Šiluvos, Saločių, Leliūnų, Kražių ir Kelmės bažnyčios. Paaiškėjo, kad labiausiai Juozapo vardas paplitęs tose parapijose, kur veikia Šv. Juozapo brolijos arba kur yra Šv. Juozapo titulo parapijos. Kaip matome, Naujoji Žagarė turėjo tokią broliją ir tai paaiškina Juozapo vardo populiarumą šioje parapijoje. Tačiau ir Šakynos bei Jonišio parapijose Juozapo vardas pats populiariausias tarp vyrų vardų, nors žinių apie čia egzistavusias brolijas ir nepavyko aptikti.

Dėl panašių priežasčių greičiausiai buvo populiarūs ir Jono, Marijonos bei Kazimiero vardai. Šie šventieji nuo seno labai gerbiami Lietuvoje.

Neaišku, dėl ko, bet yra metų, kai vardų įvairovė didelė: 1800 m. Naujojoje Žagarėje krikštijo 30 skirtingų vyriškų vardų, bet mergaičių vardai tais metais įvairove nepasižymi. Tuo tarpu moteriškų vardų didžiausia įvairovė buvo 1820 metais – 21 vardas. Būta metų, kai skirtingų vardų paminėta nedaug: 1850 m. tik 9 moteriški vardai ir vyriškų tik 11. Šakynoje mažiausia moteriškų vardų įvairovė 1805 metais(11), o vyriškų - 1830 m.(11). Didžiausia tiek vyriškų,tiek moteriškų vardų įvairovė pastebima 1800 m.(18). Ko gero, iš dalies tai galėjo įtakoti sumažėjęs gimstamumas.

Apskritai, vyrų vardų įvairovė žymiai didesnė nei moterų. Iš dalies taip gali būti ir dėl to, kad mergaičių apskritai gimdavo mažiau, nei berniukų. (Tai matyti prieduose)

Domėdamasi krikšto vardais pastebėjau, kad dalis vardų sutinkami per visus metus, o dalis – tik tam tikru laiku. Vasario- kovo mėnesiais krikštijami Juozapai, Kazimierai, birželį – Jonai. Šie vardai sutinkami beveik kiekvienais metais tą patį mėnesį, nors jų yra ir per visus metus. Juos galima susieti su tam tikro šventojo diena. Kovo 19 d. Šv. Juozapas, kovo 4 d. –Šv. Kazimieras, na o birželį – Joninės. Tačiau yra vardų, kuriais gausiai krikštijama atskirais metais kokį nors mėnesį, o paskui ir vėl sutinkama nedaug. Galima daryti prielaidą, kad XIX a. pradžioje gyvavo dar viena

²⁴⁷ Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998, p.97.

²⁴⁸ Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998, p.100.

vardų suteikimo tradicija, kuri žinoma iki šiol - duoti vaikams vadinamuosius „atsineštinius“²⁴⁹ vardus, t.y. vaikui suteikti tą vardą, kuris buvo bažnytiniame vardų kalendoriuje tą dieną, kai jis gimė. Tai buvo patogiu ir pačiam žmogui, nes daug lengviau orientuotis savo gyvenimo faktuose. Panaši situacija ir su moterų vardais. Onomis, Magdalenomis ir Kotrynomis krikštydavo per visus metus, tik atskirais mėnesiais šiek tiek daugiau: 1800 m. rugsėjo mėn. Naujosios Žagarės parapijoje šešios Barboros, 1835 m. rugpjūčio mėn. Joniškyje 9 Marijonos arba 1850 m. Šakynoje liepos mėn. 5 Onos. Pažiūrėjus į liturginį kalendorių matome, kad tuo laiku daugeliu atvejų irgi buvo tam tikrų šventųjų dienos. Tačiau nuo ko priklausė, kad vienais metais daug krikštyta vienu ar kitu vardu, o kitais metais jau visai mažai – neaišku. Ko gero, tam įtakos turėjo vaikų krikštijęs dvasininkas.

Pasitaikydavo, kad būdavo krikštijama ir retais vardais, ypač mergaitės: Austina, Marela, Gertrūda, Joana, Brigita ir tt. Berniukai: Romanas,elijus, Ambrozijus, Evanas, Gabrielius. Kaip matome, kai kuriais metais pasirodo įmantresnių vyrų vardų. Nežinia, kaip žmonės ir sugalvojo tokius vardus, juk Šakynoje, Žagarėje tikrai nebuvo daug apsišvietusių ar pasaulio mačiusių žmonių, tai daugiausiai valstiečių kraštas. Tačiau kai kada paaiškinimus rasti galima: štai Naujoje Žagarėje 1830 m. Šarlote pakrikštytos mergaitės krikšto mama irgi buvo Šarlotė, o 1820 m. Scholastika mergaitę pakrikštijęs Karolis Jurevičius ir berniukus krikštijo ne mažiau įspūdingais vardais: Ernestas, Kajetonas, Telesforas. Tuo tarpu kiti tais pačiais metais krikštiję kunigai nepakrikštijo nė vieno vaiko tokio „mandru“ vardu. Manau, kad galima daryti išvadą, jog čia tikrai bus dvasininko įtaka.

Dar viena vardų suteikimo tradicija – duoti vaikui tėvų, senelių, ar šiaip labai gerbiamo bendruomenėje žmogaus vardą. Vardas pagal liaudies tikėjimus taip pat yra būdas perduoti žinomas mirusiojo žmogaus savybes naujagimiui. Europietiška tradicija suteikti mirusiojo vardą vaikams genetiškai siekia protėvių kulto gyvavimo laikus²⁵⁰. Analizuojant visų trijų parapijų Krikšto knygas matyti, kad vaikui neretai suteikiamas tėvų ar krikšto tėvų vardas. Deja, apie senelių ar šiaip gerbiamų žmonių vardų suteikimą naujagimiui krikšto knygose nerašoma.

Ieškant tam tikrų vardų populiarumo, ypač staigaus ir trumpalaikio, priešasčių, dažnai kyla mintis, kad tai galėjusi būti dvasininko įtaka. Tačiau tiksliai tai įrodyti kažin ar įmanoma: netgi rašysenos kaita metrikų knygose nebūtinai reiškia klebono pasikeitimą – metrikų knygą galėjo

²⁴⁹ Mardosa J., Vardinės Lietuvoje: ištakos ir tradicijų kaita, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 22., Vilnius, 2003 [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367162150427/DS.002.0.01.ARTIC>

²⁵⁰ В. И. Ериомина, *Ритуал и фольклор*, Москва, 1991, p.30.

pildyti tiek klebonas ar kuris kitas, tiek parapiinės mokyklos mokytojas, vienuolis ar vargonininkas²⁵¹.

Išskirtinė vardų suteikimo ypatybė N. Žagarėje – Barboros vardas. Kitose Lietuvos parapijose ji nėra labai populiari, tuo tarpu N.Žagarėje ir Joniškyje bei Šakynoje tai vienas dažniausiai sutinkamų moteriškų vardų.

Taip atsitiko dėl jau nuo XVII a. Žagarėje palaidotos ir labai gerbiamos Barboros Žagarietės. Juozapo vardo populiarumą tarp vyrų įtakojo šio vardo brolijos veikla N. Žagarės parapijoje. Labai dažnas vardo parinkimo kriterijus – liturginio kalendoriaus atitikimas.

²⁵¹ L. Jovaiša, krikšto vardai XVII a.pirmos pusės Lietuvoje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV-XVII a.*, sudaryt. M. Paknys, Aidai, 2005, p.180.

IŠVADOS

1. Svarbiausias demografijos pažinimo objektas – tai gyventojai kaip populiacija. Demografija tiria gyventojus tam tikru laiko momentu – gyventojų struktūras (pasiskirstymą pagal lytį, amžių, sveikatingumą, šeiminių statusą), gyventojų charakteristikas keičiantį gyventojų judėjimą (natūralų ir mechaninį, t. y. natūralų prieaugį ir migracijas), kitaip – demografinius reiškinius. Šis mokslas nagrinėja ne konkretaus asmens gyvenimo įvykius, bet žmonių, gyvenančių tam tikroje teritorijoje, visumos arba jų demografinių požymių (skaičiaus, sudėties pagal amžių ir lytį ir kt.) kaitą. Galima išskirti tokias demografines teorijas: Philip M. Hauser ir Dudley Duncan, teigianti, kad demografija tai dydžių studija, T. R. Malthuso ir „Demografinio perėjimo“ teorijas, bei A. Landry išplėtojo demografinės revoliucijos teoriją, kuri vėliau ir virto *demografinio perėjimo teorijos* pagrindu.

XX a. pabaigoje pradėta taikyti ir nauja epidemiologinio perėjimo teorija. Ji apibrėžiama kaip esminių pasikeitimų mirtingumo raidoje seka, kai aukštą mirtingumo lygį, vyraujant infekcinėms ligoms, keičia žemas ir nuosekliai mažėjantis mirtingumo lygis, kurį lemia kraujotakos sistemos ir kitos degeneracinės ligos.

2. Išskiriami trys labai skirtingos trukmės demografinės raidos laikotarpiai. Pirmasis – nuo žmonių atsiradimo iki XVII a. vidurio. Šis periodas yra pats ilgiausias, tačiau šiame periode gyventojų skaičius augo labai lėtai. Antrasis – tris šimtus metų apimantis laikotarpis, kuriam būdingas jau kur kas spartesnis gyventojų prieaugis: nuo 1650 iki 1950 – ujų žmonių pasaulyje padaugėjo apie 4,5 karto. Trečiasis laikotarpis demografų skaičiuojamas nuo praėjusio amžiaus vidurio ir pasižymi labai sparčiu gyventojų skaičiaus augimu. Tam įtakos turėjo industrinė reevoliucija ir masinė žmonių migracija į miestus.

Visoms šalims būdingi panašūs demografiniai dėsniumai. Patal V. Kanopienės, Pirmasis demografinis perėjimas įvyksta, kai labai žemo išsivystymo agrarinė visuomenė tampa industrinė. Pirmiausia mažėja mirtingumas. Iš paskos pradeda mažėti gimstamumas ir sumažėja maždaug iki lygio, kuris garantuoja kartų kaitą. Pirmojo demografinio perėjimo pradžia Vakarų Europoje yra XIX a., Lietuvoje pirmojo demografinio perėjimo pradžia laikomas laikotarpis prieš pat baudžiavos panaikinimą, kuomet pradėjo augti miesto gyventojų skaičius.

Demografinių tendencijų kaitai didelės reikšmės turi ir migracijos. XIX a. pabaiga gali būti charakterizuojama kaip pirmosios masinės emigracijos bangos pradžia iš Lietuvos, Lenkijos, Rusijos į vakarus, beveik sutampanti su šių procesų pradžia ir kitose Rytų Europos šalyse

3. Tyrimui pasirinktų Joniškio, Naujosios Žagarės ir Šakynos miestelių bei parapijų istorija turi daug panašumų. Visos trys parapijos priklausė tam pačiam Žemaitijos vyskupijos Joniškio dekanatui, buvo panašaus dydžio, todėl jas galima lyginti, analizuojant demografinius įvykius.

4. Atlikus Joniškio, Naujosios Žagarės bei Šakynos parapijų santuokos metrikų tyrimus matyti, kad šiose parapijose vidutinis pirmą kartą besituokiančiųjų santuokinis amžius buvo gana vėlyvas. Naujosios Žagarės parapijoje moterys pirmą kartą tekėjo vidutiniškai 24 m., o vyrai – 28 metų. Joniškyje moterys pirmą kartą tekėdavo sulaukusios 22 metų, o vyrai – 28 m. Šakynoje – moterys 24 m, o vyrai – 30. Tirtose parapijose vyrų santuokinis amžius netgi didesnis nei Vakarų Europoje. Naujosios Žagarės ir Šakynos moterų santuokinis amžius visiškai atitinka Vakarų Europos santuokinį amžių, tuo tarpu Joniškyje ryškėja tendencija, jog tuokiasi truputį jaunesnės nuotakos: jei 1830 m. vidutinis jų amžius buvo 24,3, tai 1850 m. vidutinis nuotakos amžius – 21,26. Galime daryti išvadą, kad pagal vidutinį sutuoktinių amžių, kai santuoka pirmoji, visos tirtos parapijos atitinka Vakarų Europos šeimos modelį. Reikia atkreipti dėmesį, kad šis tyrimas atliktas analizuojant katalikiškų parapijų bažnytines metrikų knygas ir liečia tik katalikus. Tačiau turint omeny, kad Kauno gubernijoje, kuriai priklausė tirtos parapijos, dauguma gyventojų buvo katalikai, galime teigti, kad šitokios santuokų tendencijos buvo būdingos daugumai šitų parapijų teritorijose gyvenusių žmonių.

5. Norint išsiaiškinti Žemaitijos vyskupijos šiaurinės dalies mirtingumo tendencijas buvo atliktas Joniškio, Šakynos ir Naujosios Žagarės parapijų mirties knygų tyrimas. Parapinės mirčių registracijos knygos laikomos patikimomis, jei jose maždaug 30% įrašų sudaro mirusių kūdikių iki vienerių metų įrašai. Joniškio bei Naujosios Žagarės parapijos atitinka šį rodiklį, Šakynos duomenys mažiau patikimi.

Naujosios Žagarės parapijoje Mirties metrikų knygoje įregistruotų mirusiųjų amžiaus vidurkis 1800 m. – 28,9 m., 1825 m. – 34, 1 m. ir 1850 m. – 29,4 m. Iš viso 1800 m. užfiksuota 105, 1825 m. – 90 ir 1850 m. – 87 palaidojimo įrašai.

Vidutinis gyventojų amžius Joniškio parapijoje 1800 m. – 25,5, 1825 m. – 33, 6 ir 1850 m. – 28,2. Iš viso 1800 m. užfiksuota 130, 1825 m. – 172 ir 1850 m. – 240 palaidojimo įrašai.

1800 m. Šakynoje užregistruotas 31, o 1825 m. – 36 palaidojimai. Vidutinis amžius – 43, 5 m ir 34, 1 m. 1850 m. Mirties metrikų knygų nepavyko rasti, todėl ir duomenų palyginimui nėra.

Literatūroje nurodoma, jog vidutinis Kauno gubernijos gyventojų amžius XIX a. pirmoje pusėje – 28 metai. Taigi vidutinis Joniškio bei Naujosios Žagarės parapijų gyventojų amžius atitinka Kauno gubernijos demografines tendencijas – 28 metus. Šakynos parapijos amžiaus vidurkis lenkia Kauno gubernijos amžiaus vidurkį. Pastebima dar viena tendencija: didžiausias mirusiųjų amžiaus vidurkis

buvo tiriamojo laikotarpio viduryje – apie 34 metus, tuo tarpu tiriamojo laikotarpio pradžioje bei viduryje jis buvo mažesnis – apie 28 m.

6. XIX a. pradžioje Vakarų Europoje vyravo J. Hajnalo aprašyta sistema, kuriai būdingos vėlyvos santuokos, didelis niekad nebuvusiujų santuokoje procentas ir mažėjantis gimdymų skaičius.

Parapinių Krikšto metrikų knygų patikimumui patikrinti yra tam tikras kriterijus – naujagimių maskulinizacijos laipsnis. Tai gimusių berniukų ir mergaičių santykis. Remiantis biologiniais skaičiavimais, 100 mergaičių paprastai gimsta 101 – 107 berniukai. Šitą kriterijų visiškai atitinka Joniškio (100 mergaičių tenka 109,3 berniuko) ir Naujosios Žagarės (100 mergaičių -105, 21 berniuko), o Šakynos (100 mergaičių tenka 94,74 berniuko) duomenys nėra labai patikimi.

Gimstamumas Kauno gubernijoje augo 1816-1834 metais, nes tie metai demografiniu požiūriu buvo palankūs, o vėliau, prasidėjus negandoms, mažėjo. Tirtų parapijų demografinės tendencijos atitinka Kauno gubernijos ir Vakarų Europos demografinės tendencijas: demografiškai palankesnėje XIX a. pradžioje krikštynų skaičius augo. Apie 1825 – 1830 metus visose parapijose gimstamumas ėmė mažėti ir tas mažėjimas pastebimas iki pat tiriamojo laikotarpio (1850 m.) pabaigos.

7. Aiškinantis istorinių, socialinių įvykių bei bioaplinkos įtaką tiriamų parapijų demografinėms tendencijoms, gauti tokie rezultatai. Istoriografijoje nurodoma, kad XIX a. pradžioje iki 1816 m. gimstamumas mažėjo. Tyrimo metu gauti duomenys šito nepatvirtina – tirtose parapijose gimstamumas didėjo.

1812 m. karo metu šiaurinėje Žemaitijos vyskupijos dalyje aktyvių karo veiksmų nevyko, kraštas kentėjo tik nuo rekvizicijų. Gimstamumas Joniškyje ir Šakynoje nesikeitė, šiek tiek sumažėjo Naujojoje Žagarėje. Šito mažėjimo priežasčių išsiaiškinti nepavyko, galima tik spėti, jog galėjo įtakoti kokia liga ar epidemija.

1830 – 1831 m. sukilime aktyviai dalyvavo Šakynos, Joniškio bei Naujosios Žagarės apylinkių gyventojai, tačiau gimstamumo įrašuose jokių ypatingų pokyčių nėra. Demografinę situaciją taip pat veikė ligos ir epidemijos, nederlius ir badas.

Apie 1825 - 1830 metus visose parapijose gimstamumas ėmė mažėti ir tas mažėjimas pastebimas iki pat tiriamojo laikotarpio (1850 m.) pabaigos. Šita tendencija atitinka Kauno gubernijos ir Vakarų Europos tendencijas.

8. Krikščioniškojo gyvenimo pradžia siejama su Krikšto sakramentu. Katalikų tėvų pareiga gimusį kūdikį nedelsiant pakrikštyti. Pats populiariausias moteriškas vardas nuo 1800 m. iki 1850 m. visose trijose tirtose parapijose buvo Ona. Kiti populiariūs moteriški vardai – Elena,

Barbora, Elizabeta, Magdalena. Jų skaičius truputį svyruoja, bet santykis su kitais vardais išlieka panašus, lyginant su tais metais krikštytųjų skaičiumi.

Išskirtinė vardų suteikimo ypatybė Naujoje Žagarėje – Barbaros vardas. Kitose Lietuvos parapijose jis nėra labai populiarus, tuo tarpu Naujojoje Žagarėje ir Joniškyje bei Šakynoje tai vienas dažniausiai sutinkamų moteriškų vardų. Taip atsitiko dėl jau nuo XVII a. Žagarėje palaidotos ir labai gerbiamos Barbaros Žagarietės.

Tarp vyrų 1800–1850 m. laikotarpiu visose trijose tirtose parapijose populiariausi vardai buvo Juozapas, Jonas ir Kazimieras. Šitų trijų vardų populiarumas stabilus visose trijose parapijose visu tirtu laikotarpiu ir sutampa su kitų parapijų vyriškų vardų tendencijomis.

Labai dažnas vardo parinkimo kriterijus – liturginio kalendoriaus atitikimas. Žmonės tikėjo, kad šventasis globėjas nuolat saugos jo vardu pavadintą žmogų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Nepublikuoti šaltiniai

- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1798--1803 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.10, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1803--1808 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.12, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1808--1814 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.13, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1814--1821 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.16, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1828--1832 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.22, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1835--1841 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.26, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1841--1846 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.31, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB gimimo metrikų knyga. 1849--1855 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.36, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1772—1802 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.7, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1819—1827 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.17, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB mirties metrikų knyga. 1849—1861 m. . F. 1196, ap.1, apsk. v.29, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB santuokos metrikų knyga. 1806—1813 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.13, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB santuokos metrikų knyga 1828—1834 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.20, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Joniškio RKB santuokos metrikų knyga. 1849--1860 m. F. 1196, ap.1, apsk. v.37, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.
- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1799--1805 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.13, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*.

- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1805--1814 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.17, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1814--1823 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.19, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1823--1831 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.24, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1835--1846 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.27, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB gimimo metrikų knyga. 1849--1860 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.30, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1793—1816 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.15, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1816—1828 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.20, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB mirties metrikų knyga. 1849—1872 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.32, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB santuokos metrikų knyga. 1757--1797 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.10, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB santuokos metrikų knyga. 1828--1834 m. F. 1191, ap.9, apsk. v.23, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Naujosios Žagarės RKB santuokos metrikų knyga. 1849--1868 m. F. 1191, ap.1, apsk. v.33, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1796--1804 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.13, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1804--1823 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.15, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1824--1828 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.17, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1828--1834 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.27, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1835--1848 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.30, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*
- Šakynos RKB gimimo metrikų knyga. 1849--1862 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.31, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas.*

Šakynos RKB santuokos metrikų knyga. 1774--1817 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.11.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

Šakynos RKB santuokos metrikų knyga. 1817--1827 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.16.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

Šakynos RKB santuokos metrikų knyga. 1880—1917 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.33.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

Šakynos RKB mirties metrikų knyga. 1778—1827 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.12.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

Šakynos RKB mirties metrikų knyga. 1881—1910 m. F. 1321, ap.1, apsk. v.32.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas.

1821 m. vizitacijos aktas, saugomas Naujosios Žagarės bažnyčios klebonijoje.

Publikuoti šaltiniai

1. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.*, sudaryt. R. Jاسas, L. Truska, Vilnius, 1972.
2. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, sudaryt. Z. Kiaupa, E. Rimša, Vilnius, 1988.
3. *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae., t. 1. Dioeceses Vilnensis et Samogitiae.*, Secto historica academiae Lituanae catholicae scientiarum., Romae, 1971.

Literatūra

Knygos

1. Bogue D. J., *Principles of Demography*, New York, 1969.
2. Cutler M. D., Deaton S. A., Lleras – Muney A., The Determinants of Mortality, *NBER Working Paper*, No. 11963, 2006.
3. Galor O., Weil N. D. Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 4.
4. Hauser M. P. Duncan O. D., *The Study of Population*, University Of Chicago Press, 1959.
5. Jakutis A., *Ekonomikos teorija*, Vilnius, 2007.
6. *Joniškio kraštas : enciklopedinis žinynas*, sudaryt. V. Didžpetris, Kaunas, 2011.
7. Kanopienė, V. *Socialinė demografija*, Vilnius, 2008.
8. Knodel E. J., *Demographic Behavior in the Past– A Study of Fourteen German Village Populations in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge, 1988.
9. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudaryt. V. Ališauskas, Aidai, 2006.
10. *Lietuvos istorija, XIX amžius, t. 8. d. 1: visuomenė ir valdžia*, sudaryt. Bairašauskaitė T., Medišauskienė Z., Miknys R., Vilnius, 2011.
11. *Lietuvos istorija*, sudaryt Bumblauskas A., Eidintas A., ir etc., Vilnius, 2013.
12. Malanima P., *Pre-Modern European Economy– One Thousand Years (10th-19th Centuries)*, Netherland, 2009.
13. Meilus E. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a.*, Vilnius, 1997.
14. *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Džižiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Sud. Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, LII leidykla, 2013.
15. Miškinis A., Žagarė, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1984, t.7.
16. Paknys M., Šventųjų kultai LDK XV-XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV-XVII a.*, Aidai, 2005.
17. Peck L. D., *Demographic and Structural Change– The Effects of the 1980s on American Society*, USA, 1996.
18. Prakapienė D., *Demografijos pagrindai. Mokomoji knyga*, Vilnius, 2007.
19. Pruskus V., *Sociologija. Teorija ir praktika*, Vilnius, 2003.
20. Pugačiauskas V., *Lietuva ir Napoleonas*, Vilnius, 2012.
21. *Šakynos kraštas*, sudaryt. Klimka L., Skėrys L., Seliukaitė I., Varkalienė L., Vilnius, 2013.

22. Pugačiauskas V., *Lietuva ir Napoleonas*, Vilnius, 2012.
23. Sharma K. R., *Demography and Population Problems*, Atlantic, 2007.
24. Sliesoriūnas F., *1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius, 1974.
25. *Žagarė*, sudaryt. Mačiekus V., Andrijaitienė G., Kazakevičiūtė M., Krikščiūnas P., Šenavičius A., Vaitkienė R., Vaitkus V., Vilnius, 1998.
26. *Žemaitijos istorija*, sudaryt. A. Nikžentaitis, Vilnius, 1997.
27. Vyšniauskaitė A., *Mūsų metai ir šventės*, Kaunas, 1993.

Moksliniai straipsniai:

1. Boruta J., Katilienė I., Katilius A. Motuzas A., Barboros Žagarietės stebuklų knygą suradus, *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p. 443–525.
2. Čepinskas J., Kanišauskaitė V., Visuomenės senėjimo iššūkių valdymo prielaidos, *Organizacijų vadyba, sisteminiai tyrimai*, Nr.49, 2009, p.19–35.
3. Česnuitytė V., Socialinių sluoksnių matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos strategijos: bruožai ir jų kaita, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004/1.
4. Fogel W.R., *Economic growth, Population Theory, and Physiology the Bearing of long - term processes on the Making of Economic Policy*, Cambridge, 1994, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01] http://www.nber.org/papers/w4638.pdf?new_window=1 .
5. Gogentas A., *Šiaurės Lietuvoje yra tokia Joniško evangelikų liuteronų parapija*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.voruta.lt/siaures-lietuvoje-yra-tokia-joniskio-evangeliku-liuteronu-parapija/>
6. Högberg U., Wallb, S., Broström G., The impact of early medical technology on maternal mortality in late 19th century Sweden, *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, Vol. 24, 1986, p. 251 – 261.
7. Jasilionis D., Lietuvos gyventojų mirtingumo raida – epidemiologinio perėjimo teorijos išimtis, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 63 – 67.
8. Jonkarytė A., Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai, *Filosofija, sociologija*, 2002, Nr. 3, p. 35-? <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2002/3/35-42.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 04 – 09]
9. Kalnius P., Vilniaus gubernijos lietuvių XIX a. demografinė depopuliacija: mitas ar realybė?, *Mokslo darbai. Liaudies kultūra*, Nr. 96, 2004/3, p. 15 – 26.

10. Kanopienė V., Mikulionienė S., Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai, *Gerontologija*, Nr. 7 (4), 2006, p. 188 – 200.
11. Kriaučionytė L., Lietuvos ir kitų postkomunistinių šalių migracijos tendencijos tampa grėsmingomis, *Geopolitika*, 2006 <http://www.geopolitika.lt/?artc=456> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05 – 01]
12. Mardosa J., Vardinės Lietuvoje: ištakos ir tradicijų kaita, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 22., Vilnius, 2003, p. ? [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.]<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367162150427/DS.002.0.01.ARTIC>
13. Motuzas A., Dėl Barbaros Žagarietės šventumo(etnologinis ir etnomuzikologinis tyrimas), *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.16, Vilnius, 2000, p.79 –117.
14. Omran A., The epidemiologic transition. A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*, Vol. 49, No. 4, 1971, p. 509 – 538.
15. Paukštytė-Šaknienė R., *Gimimų reguliavimo budai ir jų raiška istoriografiniame kontekste.*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.]
<http://archive.minfolit.lt/arch/15001/15007.pdf>
16. Paukštytė-Šaknienė R., *Idealus Bendruomenės Modelis. Gimimo Papročiai.*, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 05 18.] <http://www.ziemgala.lt/lt/zurnalas-ziemgala/ziemgala-20012/idealus-bendruomenes-modelis-gimimo-papročiai>
17. Sandanavičius M., Krikštas privatiniuose namuose, *Tiesos kelias*, 1928
18. Singh J.P., *Studies in Social Demography*, New Delhi, 1998.
19. Stankūnienė V., *JT prognozė: Lietuvai negresia išnykimas*, 2011.
<http://www.technologijos.lt/n/mokslas/geografija/S-19237/straipsnis/JT-prognoze:-Lietuvai-negresia-isnykimas?l=2&p=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05-01].
20. Stankūnienė V., Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas?, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, p. 15 – 26.
21. Streikuvienė D., Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a., *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, t.13, Vilnius, 1998.
22. Šaulys K., Kam priklauso parinkti ir duoti krikšto vardą? *Tiesos kelias*, 1932.
23. Van de Kaa D. J. Europe and Its Population: the Long View, *European Population: Unity in Diversity*, London, Vol. 6, 1999., http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-010-9022-3_1#page-1[prieiga per internetą, žiūrėta 2014 – 05–01].
24. Vasiliauskas E., Žiemgalos apgyvendinimo raida XIV a. - XVI a. pradžioje., <http://www.minfolit.lt/arch/21501/21708.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014 04 05.].

25. Woods R., *The Demography of Victorian England and Wales*. Liverpool, 2000, p. 19.

Literatūra rusų kalba:

1. Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010.
2. *Большая Российская энциклопедия*, Москва, 1994.
3. Белозорчик А., *Местечко Жагоры*, Ковно, 1898.
4. Хаджнал Дж., *Европейский тип брачности в ретроспективе, Брачность, рождаемость, семья за три века*, Москва, 1979.
5. ¹ В.И. Ериомина, *Ритуал и фольклор*, Москва, 1991.
6. Свечкарева. В., *Дихотомия Запад-Восток в контексте брачной морали*, <http://cyberleninka.ru/article/n/dihotomiya-zapad-vostok-v-kontekste-brachnoy-morali> [preiga per internetą, žiūrėta 2014 04 28.]
7. *Большая Российская энциклопедия*, Москва, 1994.

DEMOGRAFINĖS TENDENCIJOS ŠIAURINĖJE ŽEMAITIJOS VYSKUPIJOS DALYJE XIX A. PIRMOJOJE PUSĖJE PAGAL BAŽNYTINES METRIKAS

Santrauka

Darbe aptariamos demografinės teorijos ir jų taikymas istoriniuose tyrimuose, apibūdinama demografinė raida Lietuvoje ir pasaulyje. Tiriamos šiaurinės Žemaitijos vyskupijos dalies trijų pasirinktų parapijų bažnytinės metrikų knygos demografinių tendencijų požiūriu. Tirtos Joniškio, Šakynos bei Naujosios Žagarės parapijos 1800-1850 m. laikotarpiu, rezultatai lyginami tarpusavyje ir su Vakarų, ir su Rytų Europos rezultatais. Ištyrus Santuokos, Krikšto ir Mirties registracijos knygas matyti, jog visų trijų parapijų demografinės tendencijos panašios: tiriamo laikotarpio pradžioje dėl palankios demografinėi raidai situacijos šalyje krikšto bei santuokų skaičius didėja, mirties atvejų mažėja. Po 1830 m. sumažėja gimstamumas, santuokos ir didėja mirtingumas. Tai sąlygoja demografinėi raidai nepalankios aplinkybės: vienos po kitų seka epidemijos bei nederliaus metai.

Remiantis J.Hajnalo teorija, Rytų ir Vakarų Europos istorinė šeima iš esmės skiriasi dviem požymiais: Vakarų Europos šeimos modeliui būdingos vėlyvos santuokos ir nemaža visuomenės dalis, niekada nebuvo santuokoje. Rytų Europos šeimos modeliui būdingos ankstyvos santuokos ir labai mažai niekada nebuvo santuokoje žmonių. Palyginus tiriamųjų parapijų duomenis su Vakarų Europos duomenimis matyti, kad Joniškio ir Naujosios Žagarės bei Šakynos šeimos atitinka Vakarų Europos šeimos modelį.

Parapijos buvo didelės, joms priklausė daug kaimų. Išanalizavus krikšto metrikus pavyko išsiaiškinti, tikslų kaimų skaičių. Didelis dėmesys buvo skiriamas vardų analizei. Išsiaiškinta, kokiais vardais buvo krikštijama, analizuojamos vardų parinkimo priežastys. Didelę įtaką vardo parinkimui turėjo liturginis kalendorius. Išskirtinė N.Žagarės vardų suteikimo tradicija – didelis Barboros vardo populiarumas, ko nėra kitose parapijose. Tai įtakojo nuo seno Senosios Žagarės bažnyčioje garbinama Barbora Žagarietė. Vyriško Juozapo vardo populiarumas atitinka visai Lietuvai būdingas tendencijas.

SUMMARY

DEMOGRAPHIC TENDENCIES IN THE NORTHERN PART OF ZEMAITIJA BISHOPRIC IN THE FIRST HALF OF XIX CENTURY UNDER CHURCH METRICS

The work analyzes demographic theory and its application in historic researches, the demographic development in Lithuania and the world is described. Church metrical books from three chosen parishes of Northern Zemaitija bishopric part are researched under the terms of demographic trends. Researching Joniskis, Sakyna, and New Zagare parishes in 1800-1850 period, the results were compared with each other and western and eastern Europe results. After analysing Marriage, Baptism and Death registration books, it can be seen that all three parishes' demographic trends are the same: during the analysed first part of the period due to favorable situation for demographic development the number of baptism and marriage is increasing, the cases of death are declining. From 1830 the birth rate and marriage is decreasing, and the mortality is increasing. This is caused by unfavorable circumstances for demographic development: one after the other sequences the years of epidemic and poor crop.

According to J. Hajnal theory, the eastern and western Europe historic family fundamentally different in two features: western Europe family's pattern is characterized by late marriage and a considerable part of the society never was in a marriage. Eastern Europe family's pattern is characterized by early marriage and few people were never in a marriage. Comparing the researched parish data with western Europe data it can be seen that Joniskis and New Zagare and Sakyna families corresponds with the western Europe family pattern.

The parishes were large, they included many villages. After analysing baptism metrics succeeded to find the exact number of villages. Considerable attention was given to the analysis of the names. It was found out what kind of names were used for baptisms, were analysed the causes of choosing the name. A liturgical calendar had significant impact on choosing the name. Exceptional N. Zagare naming tradition – great popularity of Barbora name, unlike in many other parishes. This was influenced by Barbora Zagariete who was worshiped in Old Zagare church. The popularity of male name Juozapas meets all the typical trends for Lithuania.

PRIEDAI

Lentelė Nr. 1

Šakynos šv. Arkangelo Mykolo Romos katalikų bažnyčia

Mirtingumas

Parengta remiantis 1800 m., 1825 m. duomenimis

LVIA . F. 1321, ap.1, apsk. v.12.; . F. 1321, ap.1, apsk. v.32.

		1800 m.	1825 m.	1850 m.
Vyrai	Viso įrašų	17	16	-
	Iš jų iki 1 m	4	4	-
	Amžiaus vidurkis	32,9	30,5	-
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	44,2	40,6	-
Moterys	Viso įrašų	14	20	-
	Iš jų iki 1 m	4	5	-
	Amžiaus vidurkis	44,2	27,7	-
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	62,0	37,0	-
Iš viso įrašų		31	36	-
Iš jų iki 1 m		8 (25,8%)	9(25%)	-
Amžiaus vidurkis		43,5	34,1	-
Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.		53,1	38,5	-

Teresè	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	3
Margarita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Uršulè	2	1	-	1	-	1	-	2	1	-	-	8
Liucija	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Elizabeta	3	4	-	1	-	4	1	1	5	2	2	23
Agneta	1	-	1	2	1	-	1	-	1	2	-	8
Dorotèja	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Eleonora	3	-	-	3	4	-	-	1	-	-	1	12
Angela	1	-	-	-	1	-	-	1	1	-	1	5
Morta		-	-	-	1	3	2	2	1	1	-	10
Marijona	1	4	2	4	2	3	3	3	3	3	4	30
Joana	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Cecilija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2
Viktorija	1	1	-	-	-	3	-	2	4	4	-	15
Veronika	6	1	1	2	-	2	-	1	1	2	-	16
Monika	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Rozalija	1	1	-	-	-	1	1	-	-	1	1	6
Liudvika	-	-	1	1	1	-	-	-	-	2	-	4
Anelè	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1	1	4
Valerija	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Emilija	-	-	1	-	-	2	1	-	-	-	1	4
Eva	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Karolina	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-1
Eleonora	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	3
Jakobina	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Valerija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Julija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Eugenija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Kristina	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Iš viso:	18	12	13	11	16	16	13	16	17	15	15	

Lentelė Nr. 4

Šakynos šv. Arkangelo Mykolo Romos katalikų bažnyčia

Vyrų vardai 1800 – 1850 m.

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis

LVIA F. 1321, ap.1, apsk. v.13, apsk. v.13, apsk. v.15, apsk. v.17, apsk. v.27, apsk. v.30, apsk. v.31.

Metai Vardai	1800	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	Iš viso įrašų:
Kazimieras	2	4	4	3	5	3	3	1	3	4	2	30
Steponas	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Filipas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Jonas	3	5	5	4	6	2	4	2	1	1	4	32
Antanas	2	4	2	3	4	1	1	-	-	1	4	20
Gasparas	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Juozapas	2	4	6	4	5	5	6	4	11	3	3	47
Jurgis	1	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	6
Mykolas	3	3	2	-	4	3	7	3	2	-	-	22
Martynas	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	1	4
Simonas	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Lukas	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Matas	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Pranciškus	4	4	3	1	3	1	1	3	6	3	8	44
Stanislavas	2	3	-	-	-	1	1	-	-	1	-	6
Jokūbas	-	-	-	3	-	1	-	1	-	1	-	6
Petras	1	1	2	2	-	1	-	1	1	-	-	7
Andrius	1	3	1	-	1	-	1	-	-	-	1	6
Kristoforas	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	3
Ignotas	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	3
Tomas	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Aleksandras	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	3
Feliksas		-		1	1		-	-	-	1	1	2
Augustinas	--	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	2
Benediktas	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Ambrozijus	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Liudvikas	1	-	-	-	-	2	3	-	1	1	-	8
Adomas	-	-	-	2	-	-	-	1	1	-	-	4
Tadas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	4
Julijonas	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	4
Nikodemas	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	3
Vincentas	-	2	1	4	3	6	2	2	3	8	1	31
Domininkas	2	1	1	1	-	2	-	1	1	2	1	11
Leonas	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	4

Dargaudžiai	2	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	5
Tulminai	1	-	-	-	2	2	3	1	3	1	2	15
Gaižaičiai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mandeikiai	1	2	-	4	-	1	-	-	3	-	-	11
Norbutėliai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kvietlaukiai	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Deguliai	2	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	5
Viliočiai	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Piktuižiai	2	-	-	7	5	-	3	3	2	2	2	26
Dauginčiai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Riškaičiai	2	2	3	4	1	4	2	2	-	2	2	21
Paliesiai	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Gražiškiai	-	2	2	-	3	4	1	3	-	3	-	16
Baužai	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3
Burbinai	-	-	-	3	1	-	2	-	-	1	-	7
Gaudikiai	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Tautgailiai	-	-	-	-	3	1	-	-	1	-	2	7
Balsiai	-	-	-	-	1	1	-	1	2	1	1	7
Kušleikiai	-	-	-	-	1	3	1	-	1	1	2	9
Vilkiškiai	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	3
Iš viso paminėta kaimų:	32	13	42	18	24	21	16	16	16	20	15	

Lentelė Nr. 5

Naujosios Žagarės Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia

Mirtingumas

Parengta remiantis 1800 m., 1825 m., 1850 m. duomenimis

LVIA F. 1191, ap.1, apsk. v.15; F. 1191, ap.1, apsk. v.20; F. 1191, ap.1, apsk. v.32.

		1800 m.	1825 m.	1850 m.
Vyrai	Viso įrašų	51	43	42
	Iš jų iki 1 m	13	14	11
	Amžiaus vidurkis	33,7	32,1	32,6
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	45,2	47,5	44,2
Moterys	Viso įrašų	54	47	45
	Iš jų iki 1 m	20	12	17
	Amžiaus vidurkis	23,2	36,2	26,2
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	37,0	44,5	42,1
Iš viso įrašų		105	90	87
Iš jų iki 1 m		33(31,4%)	26(28,8%)	28(32,1%)
Amžiaus vidurkis		28,9	34,1	29,4
Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.		41,1	46,0	43,1

Lentelė Nr. 6

Naujosios Žagarės Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia

Gimstamumas

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1191, ap.1, apsk. v.13; apsk. v.13; apsk. v.17; apsk. v.19; apsk. v.24; apsk. v.27; apsk. v.30.

Metai		1800 m.	1805 m.	1810 m.	1815 m.	1820 m.	1825 m.	1830 m.	1835 m.	1840 m.	1845 m.	1850 m.
Gimę santuokoje	Bern.	124	123	122	112	121	119	127	122	65	48	65
	Merg.	98	125	123	107	123	120	107	100	48	59	50
Nesantuok		3	2	9	4	5	4	8	0	0	0	0
Iš viso gimimų		218	248	245	219	244	239	234	222	113	107	115

Lentelė Nr. 7

Naujosios Žagarės Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia

Moterų vardai 1800 – 1850 m.

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1191, ap.1, apsk. v.13; apsk. v.13; apsk. v.17; apsk. v.19; apsk. v.24; apsk. v.27; apsk. v.30.

Metai \ Vardai	1800	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	Iš viso įrašų:
Kotryna	6	3	6	-	6	1	6	2	1	1	-	32
Magdalena	12	15	8	8	10	7	8	9	3	8	2	90
Anastazija	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	3
Ona	10	21	20	24	19	20	13	21	16	7	14	185
Agota	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Darata	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Elena	18	20	18	11	18	19	21	19	6	14	9	173
Jadvyga	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Barbora	19	11	16	15	23	11	21	13	5	13	8	165
Apolonija	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	3
Teresė	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	4
Margarita	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Uršulė	4	3	9	5	3	1	2	3	1	2	2	35
Elizabeta	11	12	14	10	6	11	6	5	5	2	4	86
Agneta	2	-	2	-	-	2	2	-	-	-	-	8

Dorotėja	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Eleonora	1	2	1	1	2	3	9	3	2	1	3	28
Angela	-	2	-	-	2	-	1	1	-	-	-	6
Morta	9	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	12
Marijona	-	15	12	16	12	7	8	14	3	2	3	92
Klara	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Konstancija	-	2	4	2	1	1	1	1	1	-	-	13
Petronėlė	-	1	4	2	-	-	1	-	-	-	-	8
Justina	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Brigita	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Joana	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	3
Viktorija	-	1	-	1	1	-	2	-	-	-	-	5
Marcelė	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Ieva	1	-	2	-	1	2	1	1	1	-	-	9
Rozalija	-	2	6	2	5	2	2	1	-	2	2	24
Aleksandra	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Julijona	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-	-	4
Veronika	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Anelė	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2
Benedikta	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Anastazija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Natalija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Pelagija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Faustina	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Karolina	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Kamilė	--	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Zuzana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Monika	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	4
Marina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Liudvika	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Malvina	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	11	20	20	14	21	15	17	14	12	11	9	

Rafaelis	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Vincentas	2	8	5	7	6	7	5	4	-	-	-	44
Domininkas	3	1	2	4	3	4	5	3	1	-	-	26
Teofilis	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	-	4
Marcijonas	-	4	6	1	-	-	-	-	-	1	3	15
Alfonsas	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Leonas	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2
Adalbertas	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Aloyzas	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kajetonas	-	-	-	1	1	3	-	-	-	1	-	6
Zacharijas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Vladislovas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Viktoras	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Klemensas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Dovydas	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Kristijonas	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bonifacas	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Konstantinas	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Florijonas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Frederikas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Izidorius	-	1	-	-	-	1	3	1	-	-	-	6
Teodoras	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Rokas	-	-	1	1	1	1	1	2	-	-	-	7
Jeronimas	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Bernardas	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Karolis	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	3
Valerijonas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	30	32	30	24	26	28	23	27	19	22	11	

Taručiai	1	1	1	1	1	1	3	-	1	1	1
Tarbučiai	2	1	3	5	4	5	7	2	2	1	1
Tulniai	-	-	-	-	1	1	1	2	-	-	-
Minkiai	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
Aleknaičiai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Žeimiai	3	4	3	4	3	-	-	-	-	-	-
Bandoriai	2	4	4	5	8	4	4	6	4	1	5
Budraičiai	8	8	12	10	14	8	6	5	-	1	1
Žukančiai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lankaičiai	5	8	6	3	5	4	3	5	-	-	-
Bukaišiai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jankūnai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Normančiai	3	3	4	6	5	5	3	5	-	-	1
Gaigaliai	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Ramoškiai	4	4	4	-	1	2	2	6	-	-	2
Girkančiai	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Dvelaičiai	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	1
Vilkiškiai	-	3	5	3	-	1	1	3	-	-	-
Žeimiai	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	-
Maldeniai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skaistgirys	4	7	6	3	6	-	4	4	2	1	-
Trumpaičiai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaižaičiai	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Bilžiai	1	2	6	4	2	1	3	-	-	-	-
Vilčiai	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Juškaičiai	5	1	8	6	2	1	3	3	2	3	2
Kiburiai	3	6	4	5	6	7	10	2	-	1	1
Daujočiai	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toločiai	1	3	2	3	3	4	3	-	3	-	-
Krykštalniai	3	2	7	1	6	4	3	2	-	-	-
Stelmokai	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	1
Jurdaičiai	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Dovaičiai	-	-	2	-	1	1	-	-	-	-	1
Reklaičiai	-	-	1	1	1	3	1	1	4	1	1
Basiuliškės	-	1	-	1	-	-	1	-	-	1	-
Švedlaukis	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
Šluostikiai	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Iš viso paminėta kaimų:	40	43	40	42	45	44	45	41	30	31	32

Lentelė Nr. 10

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Mirtingumas

Parengta remiantis 1800 m., 1825 m., 1850 m.. duomenimis.

LVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.7, apsk. v.17, apsk. v.29.

		1800 m.	1825 m.	1850 m.
Vyrai	Viso įrašų	77	88	107
	Iš jų iki 1 m	12	21	50
	Amžiaus vidurkis	29,7	25,5	28,3
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	35,3	33,5	54,1
Moterys	Viso įrašų	53	84	133
	Iš jų iki 1 m	16	24	57
	Amžiaus vidurkis	21,23	31,8	28,15
	Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.	45,5	44,5	49,2
Iš viso įrašų		130	172	240
Iš jų iki 1 m		28(21,5%)	45(26,1%)	107(44,6%)
Amžiaus vidurkis		25,5	33,6	28,2
Amžiaus vidurkis be vaikų iki 1 m.		40,4	39,0	51,6

Lentelė Nr. 11

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Gimstamumas

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.10, apsk. v.12, apsk. v.13, apsk. v.16, apsk. v.22, apsk. v.26, apsk. v.31, apsk. v.36.

Metai		1800 m.	1805 m.	1810 m.	1815 m.	1820 m.	1825 m.	1830 m.	1835 m.	1840 m.	1845 m.	1850 m.
Gimę santuokoje	Bern.	203	216	216	223	221	198	190	155	147	149	158
	Merg.	194	196	223	218	196	191	137	151	135	140	124
Nesantuok		10	4	5	2	5	4	0	3	1	3	7
Iš viso gimimų		397	412	439	441	417	389	327	306	282	289	286

Lentelė Nr. 12

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Kūdikių gimimo vietos 1800 – 1850 m.

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.10, apsk. v.12, apsk. v.13, apsk. v.16, apsk. v.22, apsk. v.26, apsk. v.31, apsk. v.36.

Metai \ Kaimai	1800	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850
Joniškis	73	75	92	81	79	89	95	90	88	51	48
Pošupiai	9	10	14	10	11	8	9	7	3	2	4
Ivoškiai	4	-	-	1	1	1	-	-	3	1	4
Žadvainiai	11	5	7	3	8	3	4	2	2	5	7
Linkaičiai	7	6	11	2	1	4	5	5	3	2	3
Stoniūnai	1	1	-	1	1	-	-	-	6	1	2
Šlapakiai	8	2	4	3	10	7	10	6	5	3	-
Trumpaičiai	8	2	4	-	1	1	4	1	-	1	-
Jonaičiai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabačiūnai	1	1	3	-	-	2	4	-	1	-	-
Rudiškiai	9	6	9	2	6	3	4	3	6	-	-
Dvelaičiai	5	2	1	2	1	-	2	-	-	-	-

Butniūnai	7	8	9	6	4	2	-	-	2	4	-
Dargiai	1	4	1	3	1	3	6	1	-	-	-
Spaigiai	2	1	-	-	4	5	-	2	-	-	-
Vaineikiai	8	7	6	4	5	3	8	6	9	4	7
Spirakiai	2	2	-	-	2	8	1	1	1	-	-
Veloniai	13	6	-	5	2	2	-	-	-	-	-
Tautginiai	4	3	4	3	4	4	1	3	5	2	3
Verškuliai	4	3	4	-	1	-	3	1	1	-	2
Melniai	6	2	5	-	1	2	7	5	4	3	5
Medginai	10	7	6	5	6	4	11	8	7	5	5
Gasčiūnai	7	5	3	2	5	2	3	1	6	4	1
Satkauskai	6	3	-	1	2	3	3	1	-	-	-
Jakiškės	9	11	14	10	8	9	11	7	6	8	12
Kulpiai	15	1	4	1	-	1	2	-	2	1	3
Drąseikiai	7	6	8	-	1	1	2	1	5	12	15
Andrišiūnai	3	1	3	-	-	1	3	-	2	1	4
Ežeikiai	6	3	4	7	7	8	9	3	7	7	14
Treigiai	3	1	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Alsiai	3	6	1	1	3	2	3	1	-	-	-
Jauneikiai	6	8	11	6	9	8	10	8	5	7	10
Sargiūnai	1	4	1	2	4	2	2	1	1	-	-
Šimkūnai	5	-	12	1	1	1	8	4	-	-	-
Velviečiai	1	4	-	2	1	-	-	2	-	-	-
Bilžiai	1	2	2	1	1	-	1	-	-	1	2
Bandoriai	3	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Kuisiai	3	1	3	1	1	1	4	3	-	1	2
Plikiškiai	13	7	4	5	4	5	9	6	10	4	5
Mikutaičiai	3	-	-	-	1	-	-	1	-	1	3
Petraičiai	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Melvydžiai	4	2	3	-	4	1	-	1	4	3	6
Staneliai	5	4	5	4	-	-	2	-	-	-	-
Dilbiai	1	4	-	1	2	1	-	1	-	-	-
Skilvioniai	3	4	1	1	4	3	2	5	3	5	4
Šlekiai	5	1	4	-	-	1	5	-	1	1	4
Paberžė	4	1	-	3	2	4	3	-	-	-	-
Skutėnai	1	-	2	-	-	-	3	-	-	-	2
Mitkūnai	1	-	5	-	-	1	6	-	-	-	3
Bariūnai	5	3	-	2	5	3	-	3	4	-	2
Skripeikiai	3	-	2	1	-	-	-	-	4	-	2
Kalviai	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-
Kirnaičiai	4	-	6	5	1	-	2	3	5	-	4
Satkūnai	5	-	5	-	-	-	5	1	1	2	3
Kurmaičiai	3	3	12	3	4	6	8	5	6	10	11
Šarkiai	4	-	6	1	-	1	1	-	4	4	5
Skariai	1	-	3	1	-	-	1	1	-	1	1
Šluostikiai	2	2	3	3	3	2	3	3	2	1	2
Maldeniai	1	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-
Bertaučiai	1	-	3	-	-	-	-	-	1	-	-

Gorkai	1	2	3	4	2	3	2	2	2	4	5
Ziniūnai	1	-	3	-	1	-	5	-	1	-	-
Mitaičiai	1	1	4	1	-	1	2	3	4	-	-
Mikšiūnai	2	6	4	5	6	4	5	6	9	6	3
Gataučiai	1	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Rupinikiai	2	3	2	3	3	4	7	2	-	1	2
Buivydžiai	2	2	6	1	2	4	8	-	8	8	13
Nortaučiai	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Mekiai	1	2	-	-	-	-	-	1	-	1	1
Bandoriai	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Bučiuūnai	1	-	-	1	1	-	2	1	-	-	1
Juškaičiai	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-
Bivainiai	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1
Jauniūnai	-	-	4	-	6	4	-	5	-	4	1
Krampiai	-	-	4	1	-	1	2	1	6	2	5
Ramoškiai	-	1	2	-	-	-	-	1	-	1	-
Smaliai	-	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-
Normančiai	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-
Bariūnai	-	2	10	1	3	2	3	1	-	3	5
Džiugiai	-	-	5	1	4	1	4	1	1	1	1
Niūraičiai	-	1	2	-	-	-	5	-	7	2	4
Stupurai	-	-	5	1	-	-	11	8	2	5	3
Rupeikiai	-	-	1	2	2	2	-	1	-	-	-
Kepaliai	-	1	5	1	1	-	-	-	-	-	-
Pociūnai	-	-	6	1	-	-	5	-	3	2	6
Drąsutaičiai	-	-	2	3	-	1	-	1	-	-	-
Giminai	-	-	-	1	2	1	-	-	4	3	6
Norūnai	-	1	-	1	-	-	2	-	-	1	1
Padvariai	-	1	-	-	-	-	3	-	1	2	3
Vanagai	-	-	-	-	1	1	4	1	4	2	3
Gedvydžiai	-	1	-	1	-	1	-	-	1	1	-
Iš viso paminėta kaimų:	71	64	63	58	60	59	61	51	52	50	55

Lentelė Nr. 13

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Vyrų vardai 1800 – 1850 m.

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.10, apsk. v.12, apsk. v.13, apsk. v.16, apsk. v.22, apsk. v.26, apsk. v.31, apsk. v.36.

Metai Vardai	1800 m.	1805 m.	1810 m.	1815 m.	1820 m.	1825 m.	1830 m.	1835 m.	1840 m.	1845 m.	1850 m.	Iš viso įrašų :
Kazimieras	17	18	13	9	15	16	14	18	20	17	16	164
Steponas	2	1	2	-	1	-	1	1	-	-	-	8
Jonas	20	18	24	29	26	22	21	14	12	15	17	208
Antanas	1	1	4	2	3	1	6	1	10	2	3	32
Gasparas	3	1	1	1	-	-	1	-	3	-	1	11
Juozapas	26	22	28	23	27	24	30	22	23	24	26	275
Jurgis	13	4	2	3	1	2	-	-	-	-	-	25
Valentinas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Mykolas	2	2	7	6	3	-	2	3	3	1	3	32
Martynas	9	7	11	5	8	3	5	1	2	-	4	55
Simonas	1	-	1	-	1	-	-	-	3	-	1	6
Lukas	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nikolajus	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	4
Matas	22	5	6	-	3	-	7	4	6	2	5	60
Pranciškus	7	8	11	6	13	11	17	12	10	7	6	108
Stanislavas	4	5	7	3	9	12	12	9	12	10	8	91
Jokūbas	-	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-	5
Petras	2	4	3	4	4	2	2	1	2	1	4	29
Andrius	4	3	3	-	2	1	2	-	1	1	1	18
Paulius	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Ignotas	7	6	19	14	12	9	7	13	18	6	2	112
Tomas	9	7	13	9	5	3	2	1	3	1	-	53
Aleksandras	2	-	3	5	-	-	6	-	3	2	4	25
Feliksas	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	1	5
Laurentijus	2	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	7
Augustinas	5	3	2	1	-	-	2	-	2	-	-	15
Bartolomėjus	5	2	4	2	-	-	1	-	-	-	-	14
Gabrielis	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Benediktas	1	2	2	2	-	-	1	-	2	-	1	11
Sigismundas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Pilypas	1	1	-	1	-	-	1	-	2	-	3	9
Justinas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Liudvikas	1	-	1	1	-	-	1	-	9	-	4	17
Adomas	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2

Tadas	8	7	8	5	7	3	6	4	4	2	3	57
Joakimas	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Julijonas	3	1	4	-	-	-	4	-	-	1	-	13
Nikodemas	2	-	4	-	-	-	1	-	-	-	1	8
Vincentas	8	8	12	11	9	8	9	7	8	4	3	87
Domininkas	3	1	6	4	2	-	2	1	3	-	1	23
Teofilis	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Marcijonas	-	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	5
Leonas	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Povilas	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	4	5
Kajetonas	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	2
Vladislovas	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	4
Viktoras	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3
Klemensas	-	-	2	-	-	-	1	-	8	1	7	18
Dovydas	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Bonifacas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3
Konstantinas	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Florijonas	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Frederikas	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Izidorius	2	1	-	-	-	-	3	-	-	-	3	6
Teodoras	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1
Rokas	5	-	-	1	-	-	6	-	-	-	3	15
Jeronimas	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Karolis	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Brunas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Jurijus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Eustafas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	41	33	35	27	19	14	35	16	29	20	32	

Lentelė Nr. 14

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Moterų vardai 1800 – 1850 m.

Parengta remiantis 1800 m., 1805 m., 1810 m., 1815 m., 1820 m., 1825 m., 1830 m., 1835 m., 1840 m., 1845 m., 1850 m. duomenimis.

LVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.10, apsk. v.12, apsk. v.13, apsk. v.16, apsk. v.22, apsk. v.26, apsk. v.31, apsk. v.36.

Metai Vardai	1800	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	Iš viso įrašų :
Kotryna	4	3	1	4	6	2	3	2	1	4	5	35
Magdalena	17	15	14	12	10	8	6	6	6	4	5	103
Anastazija	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Ona	24	21	31	24	27	32	45	30	19	24	29	306
Agota	2	2	2	-	-	1	5	4	2	1	2	21
Elena	19	20	17	14	18	12	15	14	8	12	19	157
Kristina	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Jadvyga	2	1	3	-	-	-	2	1	1	-	1	11
Barbora	15	11	19	15	18	16	21	14	9	12	19	169
Apolonija	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Regina	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2
Teresė	2	-	1	1	1	1	1	2	3	-	3	15
Margarita	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2
Uršulė	17	14	16	15	16	12	8	10	11	8	9	136
Judita	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	3
Liucija	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Elizabeta	13	12	9	10	6	5	7	5	4	4	6	86
Agneta	2	-	3	-	-	-	1	-	-	-	2	8
Dorotėja	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Eleonora	8	6	6	7	9	8	10	5	4	6	3	72
Morta	12	-	8	2	-	-	11	-	6	-	8	47
Marijona	13	15	13	16	12	14	25	12	8	15	18	161
Konstancija	5	2	2	2	1	1	2	-	-	-	-	15
Petronėlė	-	1	-	2	-	-	-	-	1	-	1	5
Brigita	8	1	5	-	-	-	2	1	4	-	-	20
Gertrūda	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2	5
Joana	-	-	2	1	-	-	-	-	1	1	2	7
Cecilija	2	-	1	-	-	-	1	-	-	2	1	7
Viktorija	2	1	3	1	1	-	2	4	3	-	1	18
Ieva	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2	6
Rozalija	20	2	10	2	5	4	12	6	7	5	3	76
Aleksandra	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Julijona	-	-	1	-	1	1	7	8	5	7	13	43
Veronika	1	-	3	-	1	1	1	3	2	2	2	16
Anelė	-	1	1	-	-	-	1	-	3	1	1	8

Natalija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2
Karolina	1	-	1	-	-	-	4	1	-	1	-	7
Monika	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	2
Domicelė	-	-	-	-	-	-	1	-	5	-	-	6
Malvina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Juozapota	2	2	4	1	1	-	-	1	2	-	-	12
Teklė	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3
Benigna	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Salomėja	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Kunegunda	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	1	4
Grasilda	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	3
Emilija	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	3
	29	20	30	18	21	15	30	26	28	24	30	

Lentelė Nr. 15

1792 m. surašymo duomenys

	Iš viso gyventojų	Vyrų	Moterų
N. Žagarės parapija	6442	3360	3082
Šakynos parapija	2383	1261	1122
Joniškio parapija	11139	6035	5104

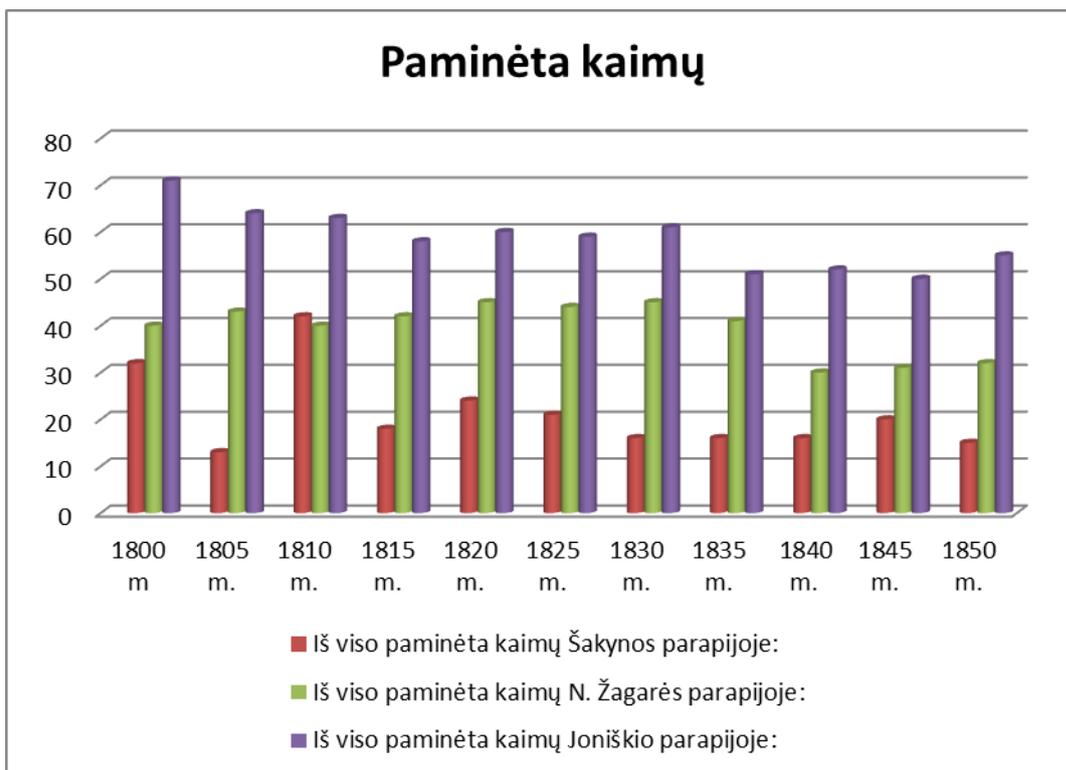
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m., sudaryt. R. Jasas, L. Truska, Vilnius, 1972.

Priedas Nr. 16

Баччи М. Л., *Демографическая история Европы*, Санкт-Петербург, 2010, с.150.

Priedas Nr. 17

Parengta pagal priedus Nr. 5, 9, 12.

Lentelė Nr. 19

Populiariausi moteriški vardai 1800 – 1850 m.

	Šakyna	Joniškis	N.Žagarė
Ona	70	306	185
Elena	39	157	173
Barbora	28	169	165
Marijona	30	161	92
Elizabeta	21	86	86
Magdalena	-	103	90

Parengta pagal priedus Nr. 3, 7, 14.

Lentelė Nr. 20.

Populiariausi vyriški vardai 1800 – 1850 m.

	Šakyna	Joniškis	N.Žagarė
Juozapas	47	275	192
Jonas	32	208	181
Kazimieras	30	164	124
Pranciškus	44	108	51
Vincentas	31	-	-
Tadas	-	-	62
Ignotas	-	112	-

Parengta pagal priedus Nr. 4, 8, 13.

Lentelė Nr. 21.

Joniškio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Santuokos

Parengta remiantis 1808 m., 1830 m., 1850 m. duomenimis.

LCVIA F. 1196, ap.1, apsk. v.13, apsk. v.20, ap.1, apsk. v.37.

	1808 m	1830 m.	1850
Iš viso:	152	96	97
1 santuoka abiems	89	54	72
1 iš sutuoktinių ši santuoka antra	48	32	24
Abu našliai	15	10	1
Moterų amžiaus vidurkis	-	26,1	23,36
Vyrų amžiaus vidurkis	-	31,7	31,56
Moterų. I santuoka amžiaus vidurkis	-	24,3	21,26
Vyrų I santuoka amžiaus vidurkis		28	28,1

Lentelė Nr. 22

Naujoji Žagarė

Parengta remiantis 1796 m., 1830 m., 1850 m. duomenimis.

LCVIA F. 1191, ap.1, apsk. v.10, apsk. v.23, apsk. v.33.

	1796 m	1830 m.	1850
Iš viso:	58	43	49
1 santuoka abiemis	44	37	37
1 iš sutuoktinių ši santuoka antra	10	5	10
Abu našliai	4	1	2
Moterų amžiaus vidurkis	-	23,7	25,6
Vyrų amžiaus vidurkis	-	33,2	27,6
Moterų I santuoka amžiaus vidurkis	-	23,87	25,6
Vyrų I santuoka amžiaus vidurkis Priedas		29,03	29,30

Lentelė Nr. 23

Šakyna

Parengta remiantis 1796 m., 1830 m., 1850 m. duomenimis.

LCVIA F. 1321, ap.1, apsk. v.11, apsk. v.13, apsk. v.33.

	1800 m	1827 m.	1880
Iš viso:	22	25	18
1 santuoka abiemis	20	20	13
1 iš sutuoktinių ši santuoka antra	1	4	3
Abu našliai	1	1	2
Moterų amžiaus vidurkis	-	-	25,5
Vyrų amžiaus vidurkis	-	-	31,3
Moterų I santuoka amžiaus vidurkis	-	-	24,1
Vyrų I santuoka amžiaus vidurkis	-	-	30,6

